

Specifiskais mērķis NR. 2

Pastiprināt orientēšanos uz tirgu un vairo konkurētspēju, tostarp ar lielāku uzsvaru uz pētniecību, tehnoloģijām un digitalizāciju

SITUĀCIJAS ANALĪZE

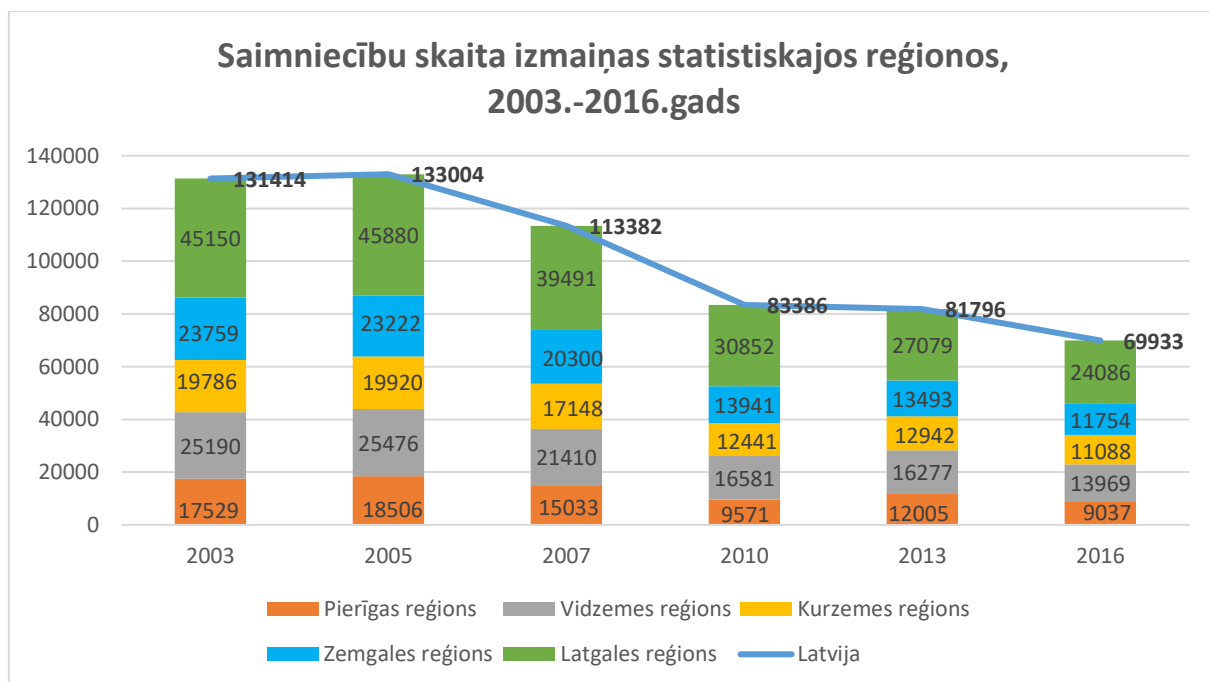
Saturs

1.	Saimniecību raksturojums	3
1.1	Saimniecību lielums.....	3
1.2	Saimniecību tirgus orientācija	10
2.	Ražošanas faktori un saimniecību produktivitāte	13
2.1	Lauksaimniecībā izmantojamā zeme	13
2.1.1	Lauksaimniecības zemes izmantošanas raksturojums un pieejamība	13
2.1.2	Zeme un saimniecību produktivitāte	19
2.2	Darbspēks.....	22
2.3	Kapitāls	27
3.	Saimniecību (ienākumi un) izdevumi.....	35
4.	Citi saimniecību produktivitāti ietekmējošie aspekti.....	39
4.1	Finanšu resursu pieejamība.....	39
4.2	Publiskā atbalsta pieejamība un ietekme uz saimniecību darbību	45
4.3	Nodokļu politikas ietekme uz lauksaimniecības nozari.....	49
5.	Pārtikas nozare.....	50
5.1	Pievienotās vērtības un nodarbinātības analīze	50
5.2	Galveno izejvielas izmantošana.....	52
5.3	Konkurētspējas novērtējums.....	54
5.4	Tirgus koncentrācija	57
6.	Jaunas tehnoloģijas, inovācijas un pētniecība, digitalizācija.....	62

1. Saimniecību raksturojums

1.1 Saimniecību lielums

1. Latvijā samazinās lauku saimniecību skaits. Ja 2001. gada Centrālā statistikas pārvalde (CSP) lauksaimniecības skaitīšanā konstatēja, ka par 1 ha lielāku zemes platību apsaimnieko 140 835¹ saimniecības, tad 2016. gadā saimniecību skaits bija 69 932 jeb samazinājums 50%.
2. Apskatot situāciju reģionālā griezumā, secināms, ka straujākais saimniecību skaita samazinājums ir bijis Latgalē, kur saimniecību skaits periodā no 2003. līdz 2016. gadam samazinājies par vairāk kā 20 tūkst., kas ir vairāk kā trešā daļa no kopējā saimniecību skaita samazinājuma Latvijā attiecīgajā laika periodā. Ievērojams saimniecību skaita kritums bijis arī Zemgalē un Vidzemē, attiecīgi 12 un 11 tūkst. saimniecību (1.1.attēls). Savukārt no saimniecību īpatsvara viedokļa katrā statistiskajā reģionā, saimniecību skaits visstraujāk ir samazinājies Zemgales un Pierīgas reģionos (attiecīgi 50% un 48%). Tomēr arī pārējos reģionos saimniecību skaita samazinājums ir bijis ne mazāks kā 44%.

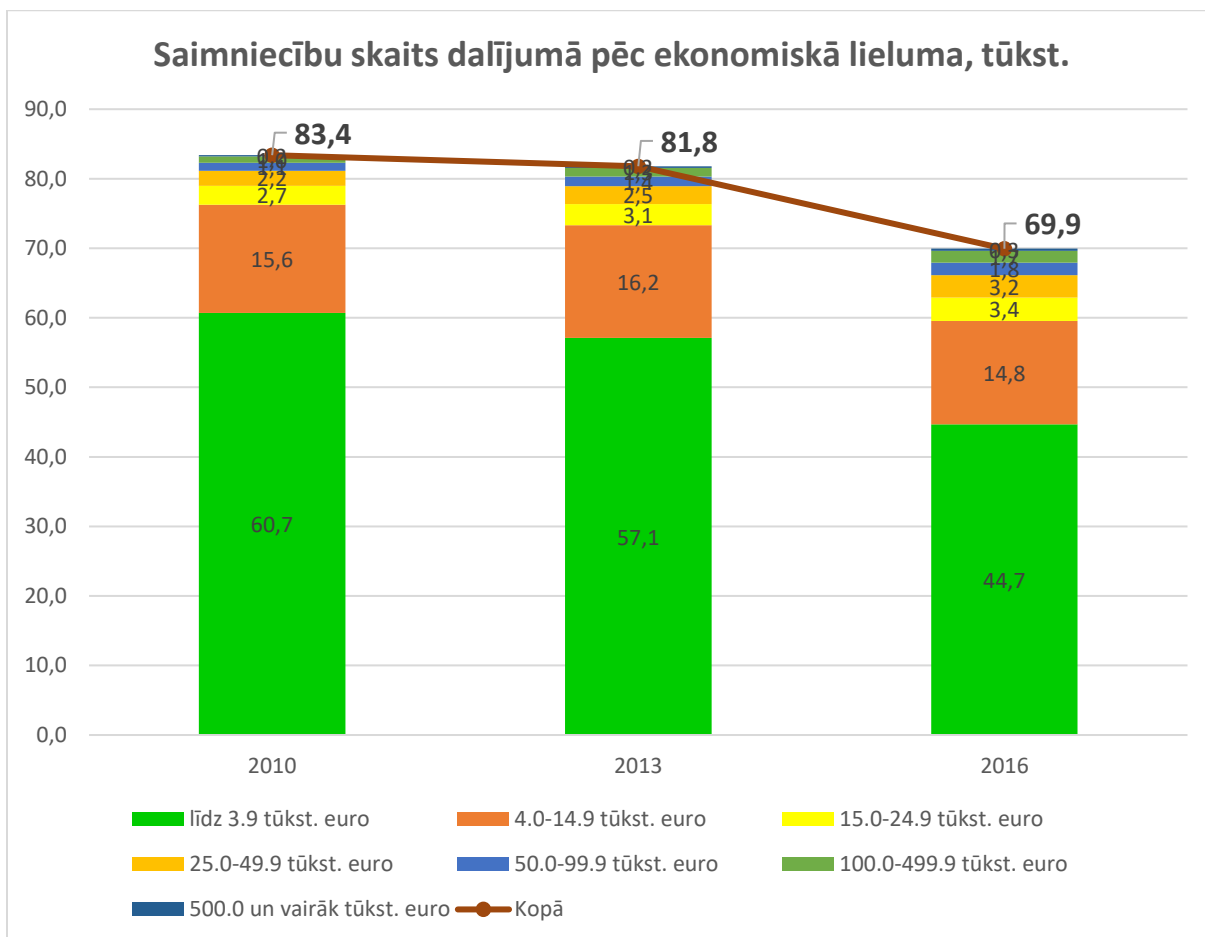

1.1.attēls. Saimniecību skaita izmaiņas statistiskajos reģionos. Avots: CSP.

3. Atbilstoši CSP veiktajam lauku saimniecību struktūras apsekojumam, laika periodā no 2007. gada saimniecību skaits samazinājās par 38,3%, turklāt visvairāk ir samazinājies mazo saimniecību (līdz 3,9 tūkst. EUR SI) skaits – par 51%, palielinoties saimniecību skaitam ar ekonomisko lielumu no 15 tūkst. EUR (1.2.attēls un 1.3.attēls). Tomēr saimniecību skaita pieaugums ekonomiski lielāku saimniecību grupās nekompensē straujo mazo saimniecību skaita samazinājumu.

¹ Centrālā statistikas pārvalde, Latvijas 2001.gada lauksaimniecības skaitīšanas rezultāti, 420.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

1.2.attēls. Saimniecību skaits un struktūra ekonomiskā lieluma grupās Latvijā 2010., 2013. un 2016. gadā, tūkst. Avots: CSP

Ekonomiskā lieluma klase	Saimniecību skaita izmaiņu dinamika pret iepriekšējo pārskata gadu, %				Saimniecību īpatsvars pa grupām, %			
	2010	2013	2016	2016 pret 2007	2007	2010	2013	2016
līdz 4 000 eiro	-33,7	-5,9	-21,8	-51,2	80,8%	72,8%	69,8%	63,9%
no 4 000-15 000 eiro	-5,7	3,7	-8,2	-10,2	14,6%	18,7%	19,8%	21,2%
no 15 000-25 000 eiro	19,5	13,8	10,0	49,5	2,0%	3,2%	3,8%	4,8%
no 25 000-50 000 eiro	35,6	16,3	25,5	97,8	1,4%	2,6%	3,1%	4,6%
no 50 000-100 000 eiro	42,6	24,4	29,3	129,4	0,7%	1,3%	1,7%	2,6%
no 100 000-250 000 eiro	72,3	28,9	32,8	194,8	0,4%	0,9%	1,1%	1,8%
no 250 000-500 000 eiro	104,5	47,6	39,8	321,8	0,1%	0,3%	0,4%	0,7%
Virš 500 000 eiro	68,5	47,1	38,2	242,4	0,1%	0,2%	0,3%	0,5%
	-26,5	-1,9	-14,5	-38,3	100%	100%	100%	100%

1.3.attēls. Saimniecību skaita īpatsvars saimniecību ekonomiskā lieluma grupās Latvijā, 2007. g. - 2016. g. Avots: CSP

- Tomēr joprojām Latvijas lauku saimniecību struktūrā skaita ziņā dominē ļoti mazas un mazas lauku saimniecības, kuru ekonomiskais lielums nepārsniedz 15 000 eiro standarta izlaidi.

KONKURĒTSPĒJA

1.1.tabula. Lauku saimniecību grupējums pēc izmantotās lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) un ekonomiskā lieluma grupām 2016.gadā

Platība LIZ	Ekonomiskais lielums pēc standarta izlaides							Kopā	Īpatsvars no kopējā skaita, %
	< 4 tūkst. EUR	1. klase 4-15 tūkst. EUR	2. klase 15-25 tūkst. EUR	3. klase 25-50 tūkst. EUR	4. klase 50-100 tūkst. EUR	5. klase 100-500 tūkst. EUR	6. klase >500 tūkst. EUR		
Nav LIZ	260	20	4	1	1	3	8	297	0,4%
līdz 5 ha	22 375	1 812	78	23	10	2	3	24 303	34,8%
5-30 ha	21 197	11 727	1 778	615	92	23	6	35 438	50,7%
30-100 ha	801	1 242	1 434	2 239	803	126	2	6 647	9,5%
100-250 ha	43	34	88	286	806	733	5	1 995	2,9%
virs 250	21	11	4	22	83	819	292	1 252	1,8%
Pavisam	44 697	14 846	3 385	3 185	1 795	1 707	317	69 933	

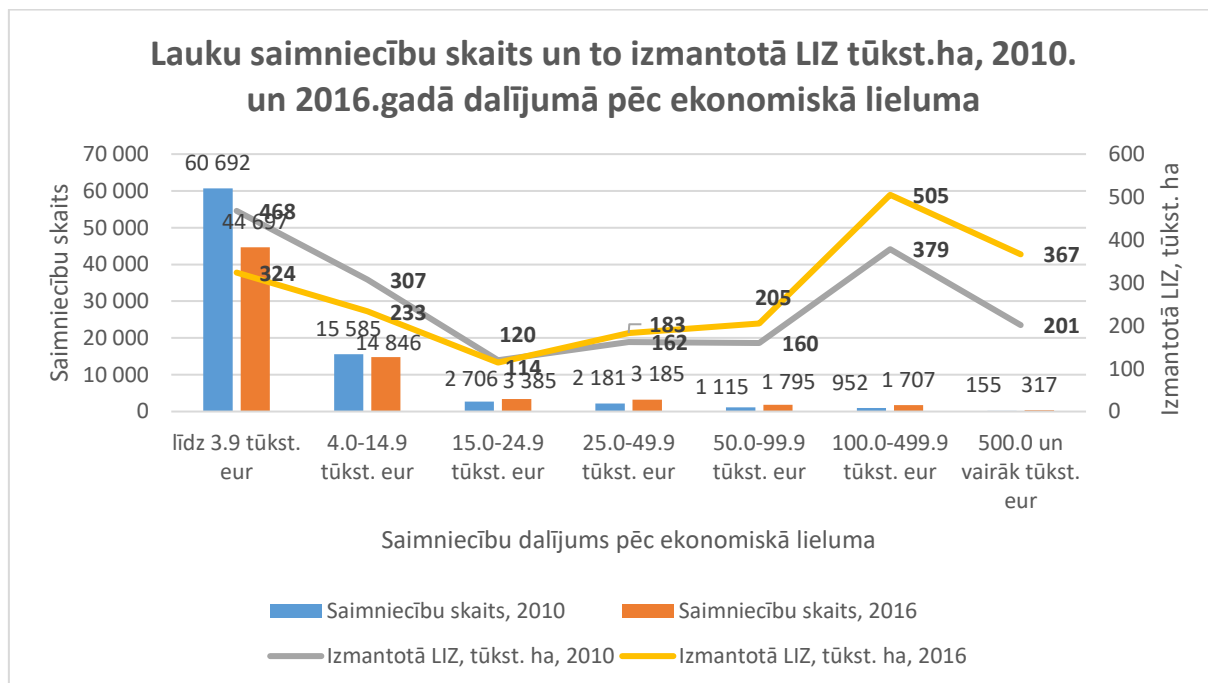
Avots: CSP 2016.gada lauku saimniecību struktūras apsekojuma rezultāti

- Vērtējot lauku saimniecību skaitu pēc lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) platības, secināms, ka 86% saimniecību nepārsniedz 30 ha lielumu (1.1.tabula), kas ir tuvs rādītājs saimniecību vidējam lielumam Latvijā - 27,6 ha. Tomēr ievērojamas LIZ platības apsaimnieko ekonomiski lielākas saimniecības (skatīt 1.4.attēlu) un šī tendence ar katru gadu pieaug.
- Analizējot saimniecību skaita un to apsaimniekotās LIZ izmaiņas, ņemot vērā arī saimniecību ekonomiskā lieluma rādītāju, secināms, ka periodā kopš 2010.gada, ir būtiski palielinājusies tādu saimniecību kopējā izmantotā LIZ, kuru ekonomiskais lielums pārsniedz 100 tūkst. eiro – izmantotās LIZ platība 2016.gadā salīdzinājumā ar 2010.gadu bija palielinājusies par 50%, bet šādu saimniecību skaits pieaudzis par 83%. Šāda dinamika nozīmē, ka notiek resursu koncentrācija tieši vislielākajās saimniecībās.
- Tai pat laikā to saimniecību, kuru ekonomiskais lielums ir mazāks par 15.tūkst. eiro, kopējā izmantotā LIZ platība 2016.gadā salīdzinājumā ar 2010.gadu ir būtiski samazinājusies – par 25%, bet šo saimniecību skaits kopumā samazinājies par 22%
- Tas skaidrojams ar to, ka kopš 2010.gada mazo saimniecību skaits ir samazinājies visstraujāk, kā rezultātā ir notikusi zemes resursu pārdale. Turklāt, interesanti, ka to saimniecību, kuru ekonomiskais lielums ir intervālā no 15 līdz 100 tūkst. eiro, kopējās apsaimniekotās LIZ platības pieauga salīdzinoši daudz lēnāk. Tas varētu būt skaidrojams ar to, ka šo saimniecību iespējas iegūt pieejamo zemes resursu ir bijušas ierobežotas.
- Vērtējot atsevišķu lielo saimniecību grupu dinamiku, secināts, ka straujāk palielinās to saimniecību skaits, kuru SI pārsniedz 250 000 EUR. Šādu saimniecību skaits laika periodā no 2007. - 2016. gadam ir palielinājies 4,1 reizi. Savukārt saimniecību ar SI

KONKURĒTSPĒJA

no 100 000 līdz 250 000 EUR skaits palielinājies 3,4 reizes, bet ar lielumu no 50 000 līdz 100 000 EUR – 2,5 reizes.²

10. Saimniecību skaita samazināšanās un zemes resursu pārdales (koncentrācijas) rezultātā lauku saimniecību vidējais lielums periodā no 2005. gada līdz 2016. gadam palielinājies no 13 hektāriem līdz gandrīz 28 hektāriem. Lielākās saimniecības 2016.gadā bija Zemgales reģionā, kur izmantotās LIZ platība vidēji vienā saimniecībā bija 35,6 ha. Mazākās saimniecības bija Latgales reģionā ar 19,7 ha izmantotās LIZ platību vidēji vienā saimniecībā.

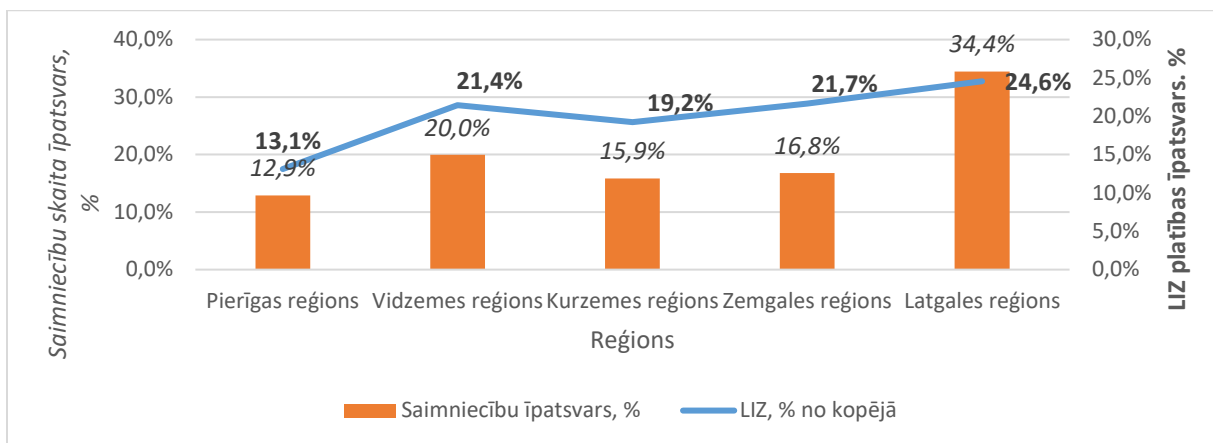

1.4.attēls. Lauku saimniecību skaits un to izmantotā LIZ tūkst.ha, 2010. un 2016.gadā dalījumā pēc ekonomiskā lieluma. *Avots: CSP 2016.gada lauku saimniecību struktūras apsekojuma rezultāti*

11. 2016. gadā Latvijā 69,9 tūkst. ekonomiski aktīvo lauku saimniecību apsaimniekoja 3,0 milj. ha zemes, tai skaitā lauksaimniecībā izmantojamo zemi (LIZ) kopumā 2 milj. ha jeb 67,2 % no saimniecību zemes kopplatības. Salīdzinot ar 2013. gadu, izmantotā LIZ platība valstī kopumā palielinājās par 53,1 tūkst. ha jeb 2,8 %. Zemgales reģionā 11,8 tūkst. jeb 16,8 % lauku saimniecību apsaimniekoja 21,7 % no kopējās LIZ. Vidzemes reģionā bija 14 tūkst. jeb 20 % lauku saimniecību un tās apsaimniekoja 436,7 tūkst. ha jeb 21,4 % no kopējās LIZ platības. Visvairāk lauku saimniecību bija Latgales reģionā – 34,4 % no saimniecību kopskaita, bet tās apsaimniekoja gandrīz 25 % no kopējās LIZ platības valstī (1.5.attēls).

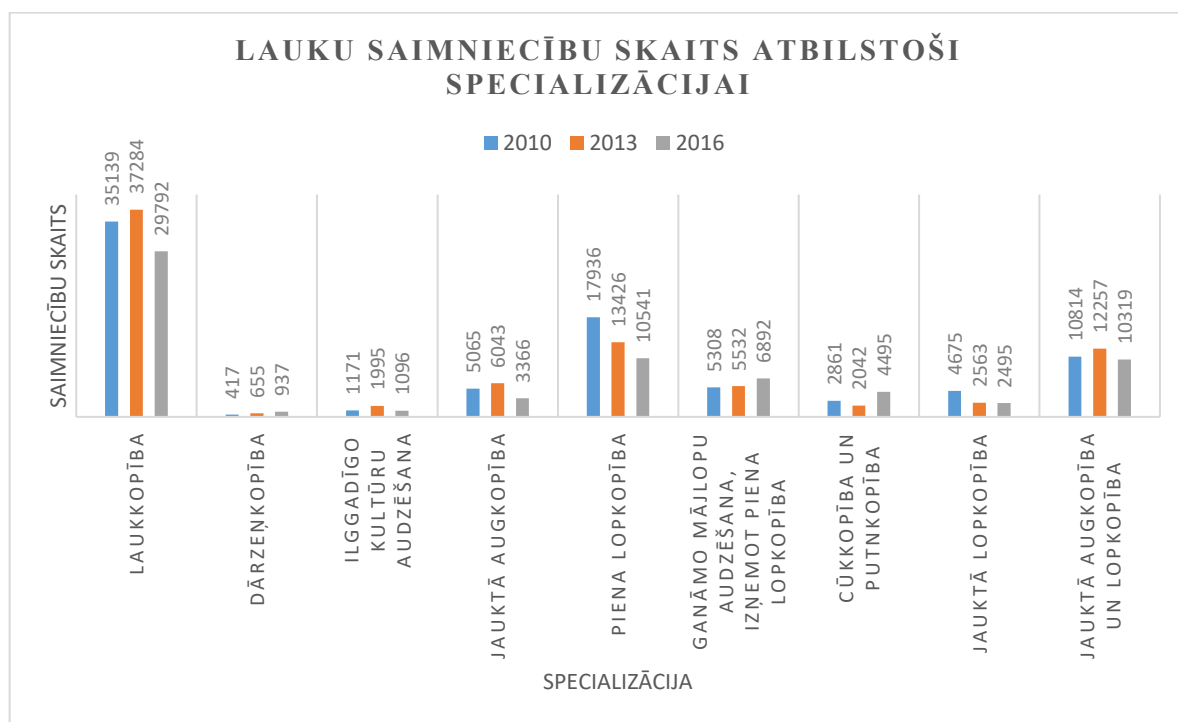
² AREI. Tematiskā novērtējuma “Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi” atskaite. 2018, 15.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

1.5.attēls. Lauku saimniecību skaita un LIZ platības īpatsvars Latvijas statistiskajos reģionos, 2016.gads. Avots: CSP

12. Salīdzinot ar 2013. gadu, 2016. gadā mainījās lauku saimniecību specializācijas struktūra. Latvijā tradicionāli svarīgākie specializācijas virzieni ir laukkopība (42,6% no saimniecību kopskaita), piena lopkopība (15,1% no saimniecību kopskaita), kā arī jauktā augkopība un lopkopība (14,8% no saimniecību kopskaita). 2016. gadā laukkopības saimniecību skaits samazinājās par 7,5 tūkst. jeb 20,0%, piena lopkopībā specializēto saimniecību skaits saruka par 2,9 tūkst. jeb 21,5% salīdzinājumā ar 2013. gadu. Jaukto augkopības un lopkopības specializēto saimniecību skaits samazinājās par 1,9 tūkst. jeb 15,8%.
13. Analizējot saimniecību skaita izmaiņas pēc to specializācijas (1.6.attēls), secināms, ka periodā kopš 2010.gada saimniecību skaits ir samazinājies visās specializāciju grupās, izņemot dārzenkopību, ganāmo mājlopu audzēšanu, izņemot piena lopkopību, kā arī cūkkopības un putnkopības jomā.

1.6.attēls. Lauku saimniecību skaits atbilstoši specializācijai. Avots: CSP

KONKURĒTSPĒJA

14. Samazinājās arī saimniecību skaits, kas specializējušās ilggadīgo kultūru audzēšanā (par 45,1 %) un jauktās augkopības saimniecību skaits (par 44,3 %). 2016. gadā pieauga cūkkopības un putnkopības saimniecību skaits par 2,5 tūkst. jeb 2,2 reizes – no 2,0 tūkst. 2013. gadā līdz 4,5 tūkst. 2016. gadā. Dārzenkopības saimniecību skaits palielinājās par 43,0 % – no 655 līdz 937.
15. Apskatot saimniecību specializāciju pēc to lieluma, secināts, ka ļoti mazo saimniecību grupā (SI līdz 2 000 EUR) dominē laukkopība, kas nozīmē dažādu augkopības produktu audzēšanu (galvenokārt tie ir kartupeļi, kā arī citas kultūras izņemot labību, kā arī dārzeņus, kuri ietilpst atsevišķā grupā). Bez vispārējās laukkopības ir raksturīgi šādi darbības virzieni: cūkkopība un putnkopība, jauktā augkopība un lopkopība, ganāmo mājlopu audzēšana, kā arī jauktā augkopība. Visbūtiskāk šajā lieluma grupā ir samazinājies piena lopkopības saimniecību īpatsvars un jauktas specializācijas (augkopība un lopkopība) nozīme, kas liecina, ka daudzas saimniecības pārstājušas turēt produktīvos dzīvniekus.
16. Mazo saimniecību grupā (SI 2 000 – 8 000 EUR) aptuveni līdzīga nozīme ir trim specializācijas veidiem: laukkopībai, jauktai augkopībai un lopkopībai, kā arī piena lopkopībai. Palielinās laukkopības specializācijas īpatsvars, bet samazinās jauktas specializācijas saimniecību īpatsvars. Par nozīmīgu specializācijas veidu šajā grupā ir kļuvusi arī ganāmo mājlopu audzēšana.³
17. Vidējās saimniecībās (SI 8 000 – 25 000 EUR) dominē tie paši četri specializācijas veidi, kas mazajās saimniecībās - laukkopība, piena lopkopība, jauktā augkopība un lopkopība, kā arī ganāmo mājlopu audzēšana, tomēr attiecības starp tām ir izlīdzinātākas. Turklāt šī grupa ir vienīgā, kur visbiežāk sastopamā specializācija ir piena lopkopība, nozīmīgi apsteidzot laukkopības, kā arī jauktās specializācijas saimniecības. Savukārt nozīmīgi palielinājusies ganāmo mājlopu audzēšana.⁴
18. Lielo saimniecību grupā saimniecības specializējas galvenokārt 3 nozarēs: laukkopībā, piena lopkopībā un jauktajā augkopībā un lopkopībā. Saimniecībās ar SI līdz 100 000 EUR vadošā specializācijas nozare ir piena lopkopība, turpretī lielākās saimniecībās dominē laukkopība. Lielākajās saimniecību grupās (ar SI >250 000 EUR) nozīmīgu vietu ieņem arī cūkkopība un putnkopība, tomēr šīs specializācijas saimniecību skaits ir samazinājies.⁵
19. Ņemot vērā to, Kopējās lauksaimniecības politikas ietvaros aizvien pieaug vides un klimata mērķu nozīmīgums, analizējot lauku saimniecību struktūru, ir vērtīgi atsevišķi apskatīt arī bioloģiski saimniekojošo lauku saimniecību lomu. Bioloģisko saimniecību skaits Latvijā strauji pieauga pēc iestāšanās ES un bioloģisko lauku saimniecību atbalsta ieviešanas 2004.-2006. gadā. 2017.gadā Latvijā bija reģistrētas 4178 bioloģiskās lauku saimniecības. Bioloģisko lauku saimniecību teritoriālais izvietojums Latvijas reģionos ir nevienmērīgs. Ievērojami lielāks šādu saimniecību skaits atrodas Latgalē un Vidzemē, bet pārējos reģionos to ir būtiski mazāk. Tomēr pozitīvi, ka straujākais šādu saimniecību skaita palielinājums no 2010. līdz 2016. gadam ir Pierīgas un Zemgales reģionos, kuros iepriekš to bijis vismazāk.
20. Pierīgā, Zemgalē un Kurzemē ir priekšnoteikumi (labas augsnes, līdzens reljefs, tuva pieeja tirgiem, infrastruktūra, cilvēkresursi, u.t.t.), kas veicina konvencionālās

³ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 35.lpp.

⁴ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 36.lpp.

⁵ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi" atskaite, 26.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

lauksaimniecības dominanci. Vidzemes un Latgales reģionos ir daudz mazo saimniecību, kurām nav nepieciešamo priekšnoteikumu un resursu (mazu apsaimniekotās LIZ apjoms, nelīdzens reljefs, vidējas un zemas kvalitātes augšņu sastāvs, lieli attālumi līdz noieta tirgiem, cilvēkresursu trūkums, u.t.t.), lai nodarbotos ar intensīvu konvencionālo lauksaimniecību, kas ir viens no priekšnosacījumiem, kādēļ šajos reģionos bioloģiskā saimniekošana ir ievērojami izplatītāka.⁶

21. Vērtējot saimniecību lielumu pēc platības, secināts, ka ievērojama daļa bioloģisko lauku saimniecību ir mazas un ļoti mazas saimniecības pēc platības (līdz 30 ha), kas skaidrojams ar to, ka mazajām saimniecībām ir vieglāk saimniekot ekstensīvi, pēc bioloģiskām metodēm, jo nav nepieciešami lieli materiāli tehniskie ieguldījumi un resursi, lai nodrošinātu sekmīgu saimniekošanu, ir iespējams iztikt ar pašu un ģimenes locekļu darba spēku, minimāliem apgrozāmiem līdzekļiem un nelielu tehnikas daudzumu. AREI veiktās aptaujas rezultāti rāda, ka šajā saimniecību grupā ietilpst galvenokārt saimniecības, kuras ražo produkciju pašpatēriņam un tiešai pārdošanai no saimniecības, kā arī pastāvīgajiem klientiem; putnkopības un biškopības saimniecības, kā arī saimniecības, kuras nodarbojas ar augļu un dārzeņu audzēšanu un pārstrādi, kurām nav nepieciešamas lielas LIZ platības. Saimniecības, kuru platības ir no 30 līdz 100 ha jau ir vairāk orientētas uz preču produkcijas ražošanu, kas pamatā ir piens, liellopu un aitas gaļa, gaļas liellopu jaunlopi izolēm, augkopības produkcija - pamatā graudaugi, pākšaugi, tehniskās kultūras un kartupeļi, t.sk. cietes kartupeļi. Savukārt lielās un ļoti lielās saimniecības pēc platības, kuras apsaimnieko 100 līdz 250 un vairāk ha pamatā nodarbojas ar dažādu graudaugu (t.sk. griķi, pupas, zirņi, kaņepes, rapsis, ripsis, u.c.) audzēšanu, piena lopkopību un gaļas liellopu audzēšanu, kā arī ir dažas saimniecības, kuras lielās platībās audzē ārstniecības augus pārstrādei.⁷
22. No ekonomiskā lieluma viedokļa, bioloģiskās lauku saimniecības kopumā ir lielākas nekā pārējās, jo ļoti mazo saimniecību (SI zem 4000 EUR) īpatsvars ir tikai 5% (2017. g.), turpretī valstī kopumā tādu ir vairāk nekā 60% (2016. g. CSP dati). Arī lielās saimniecības (SI vairāk nekā 100 000 EUR) starp bioloģiskajām ir biežāk sastopamas nekā valstī vidēji (attiecīgi 8% un 3%).⁸
23. Pamatā bioloģiskajās lauku saimniecībās dominē trīs specializācijas: ganāmo mājlopu audzēšana, piena lopkopība un jautā specializācija. Visbiežāk (ap 60%) bioloģiskās lauku saimniecības audzē liellopus vai aitas gaļai. Laukaugus audzē aptuveni puse saimniecību. Arī dārzeņus vai kartupeļus audzē salīdzinoši liels īpatsvars bioloģisko lauku saimniecību – ap 45%, lai arī saimniecību skaits, kuras specializējušās šajās apakšnozarēs, ir ļoti mazs.⁹
24. CSP un LAD dati par bioloģiskās lauksaimniecības atbalsta saņēmējiem parāda, ka laika gaitā (no 2007. līdz 2017. gadam) samazinās to saimniecību īpatsvars, kas nodarbojas ar piena lopkopību, bet strauji pieaug ganāmo mājlopu un laukkopības saimniecību skaits.¹⁰

⁶ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lauku attīstības programma 2014-2020. LAP 2014-2020 atbalsta ietekme uz bioloģiskās lauksaimniecības attīstību", 2020, 11.lpp.

⁷ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lauku attīstības programma 2014-2020. LAP 2014-2020 atbalsta ietekme uz bioloģiskās lauksaimniecības attīstību", 2020, 18.lpp.

⁸ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lauku attīstības programma 2014-2020. LAP 2014-2020 atbalsta ietekme uz bioloģiskās lauksaimniecības attīstību", 2020, 14.lpp.

⁹ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lauku attīstības programma 2014-2020. LAP 2014-2020 atbalsta ietekme uz bioloģiskās lauksaimniecības attīstību", 2020, 12.lpp.

¹⁰ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lauku attīstības programma 2014-2020. LAP 2014-2020 atbalsta ietekme uz bioloģiskās lauksaimniecības attīstību", 2020, 11.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

25. Kopumā, analizējot situāciju saimniecību specializācijas un to lieluma kontekstā, var secināt, ka Latvijā ir ļoti sadrumstalota saimniecību struktūra:

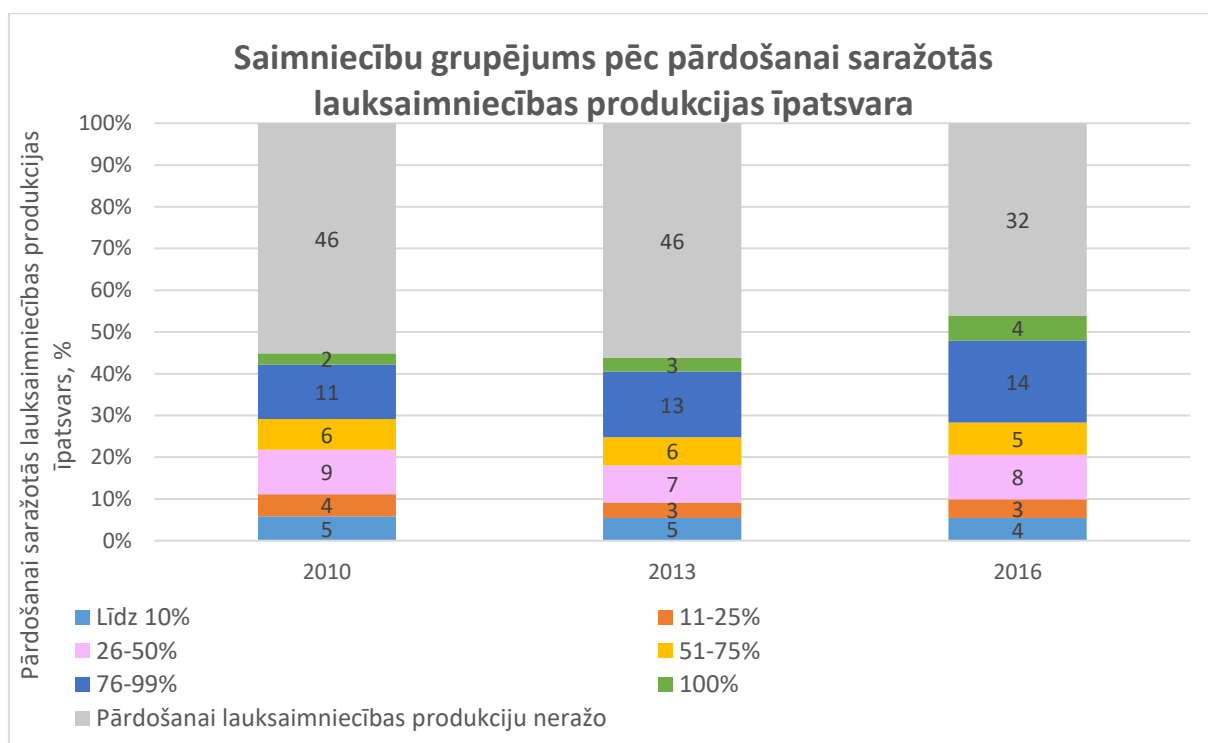
- Piena lopkopība (LDC): 2019. gadā bija 12,9 tūkst. piena lopkopības saimniecību. 81% ir mazās saimniecības ar 1-9 slaucamām govīm, bet atlikušajiem 19% pieder 80,7% no valstī esošajām slaucamajām govīm;
- Cūkkopība (LDC): 2019. gadā 8,8 tūkst. saimniecību / no visām 87,6% ir mazās ar 1-9 cūkām, bet atlikušajiem 12,4% saimniecību ir 97,2% cūku;
- Gaļas liellopi¹¹ (LDC): 2019. gadā 5,1 tūkst. saimniecību / no visām 68% ir mazās ar 1-9 galvām, bet atlikušajiem 32% saimniecību ir 88% galvas;
- Aitas (LDC) 2019. gadā 1592 saimniecību / no visām 50% ir mazās ar 1-10 aitām, bet atlikušajiem 50% saimniecību ir 93,3% aitas;
- Kazas (LDC): 2019. gadā 1795 saimniecību / no visām 89,6% ir mazās ar 1-10 kazām, bet atlikušajiem 10,4% saimniecību ir 57,9% aitas;
- Graudaugu nozare (CSP): 2018. gadā 13,7 tūkst. saimniecību / no visām 67,3% ir mazās ar 1-10 ha, bet atlikušajiem 32,7% saimniecību ir 94% hektāri;
- Dārzenkopības un augļkopības saimniecību struktūra ir sadrumstalota, galvenokārt dominē mazās saimniecības ar ekonomisko lielumu līdz 3,9 ELV (Lauksaimniecības skaitīšanas dati 2016.g.).

26. Ņemot vērā sadrumstaloto saimniecību struktūru, pēdējo gadu laikā ir augusi ražotāju interese par kooperācijas iespējām, ražojot ne tikai produktus ar augstu komercvērtību (piemēram, skābēti kāposti un gurķi, kaltētas ogas), bet arī, stiprinot ražotāju tirgus varu kopējā pārtikas piegādes ķēdē.

1.2 Saimniecību tirgus orientācija

27. Ievērojama daļa lauku saimniecību Latvijā produkciju tirgum neražo. 2010. gadā tādas bija 46%, bet 2016. gadā – 32% no kopējā saimniecību skaita. Savukārt būtisku daļu (26% un vairāk) saražotās produkcijas pārdod attiecīgi tikai 28% (2010.g.) un 31% (2016.g.) no kopējā saimniecību skaita (1.7.attēls).

¹¹ Gaļas liellopi: gaļas šķirnes liellopi + piena-gaļas šķirnes liellopi +XG + XX (kur viens no vecākiem ir gaļas šķirnes).

1.7.attēls. Saimniecību grupējums pēc pārdošanai saražotā lauksaimniecības produkcijas īpatsvara Latvijā 2010.-2016. gadā, tūkst. Avots: CSP

28. Savukārt Eurostat un pētījumos tiek izmantots arī pašpatēriņa saimniecību jēdziens. Par tādām uzskata saimniecības, kas pārdod ne vairāk kā 50% no savas produkcijas. Latvija ir valsts ar otro augstāko šādu saimniecību īpatsvaru - 64% no saimniecību kopskaita (2013.g.), turklāt gandrīz divas trešdaļas no tām vispār neražo produkciju pārdošanai. Šī situācija nav vērtējama pozitīvi, jo norāda uz ieņēmumu trūkumu šajās saimniecībās. To var skaidrot vai nu ar saimniecību nespēju ražot produkciju pārdošanai, vai arī ar grūtībām realizēt savu produkciju jeb "ieiet" tirgū.¹²
29. Saskaņā ar LLKC 2017.gadā veikto lauku saimniecību aptauju, kuras mērķis bija, tai skaitā, noskaidrot mazo un vidējo saimniecību saimniekošanas motivāciju un saimniekošanas izmaiņu traucējošos faktorus, tika secināts, ka vismazāko saimniecību grupā vairāk nekā pusei saimniecību tās uzturēšana ir iespēja iegūt pašu audzētus produktus, kā arī papildus iztikas avots, bet galvenais iztikas avots tā ir mazāk nekā trešdaļai saimniecību. Turpretī mazāko saimniecību grupā vairāk nekā pusei saimniecību tās uzturēšana ir galvenais iztikas avots, mazākā mērā papildus iztikas avots vai iespēja iegūt pašu audzētus produktus. Pieaugot saimniecību lielumam, tās no produktu audzēšanas pašu vajadzībām „komercializējas”, palielinoties saimniecības kā galvenā iztikas avota nozīmīgumam.¹³
30. Aptaujas ietvaros tika analizēti arī cēloņi pašpatēriņa saimniecības palikšanai ārpus tirgus. Galvenie produkcijas nepārdošanas cēloņi ir neapmierinošs iepirkuma cenu līmenis un realizācijas iespēju trūkums. Ražošanas apjomu nepietiekamība un citi faktori ir mazāk nozīmīgi.¹⁴

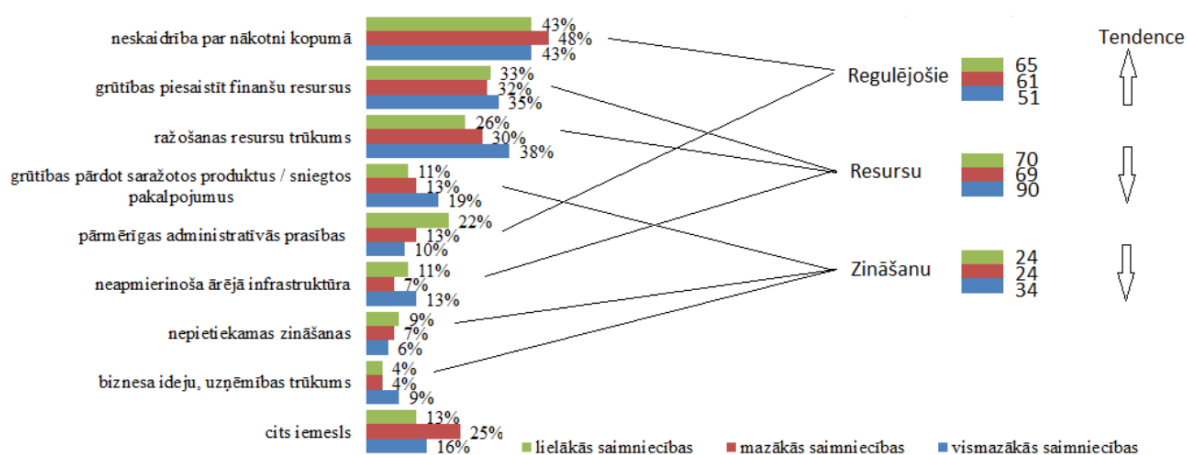
¹² AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 18.lpp.

¹³ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017

¹⁴ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017

KONKURĒTSPĒJA

31. Ņemot vērā iepriekšminēto, secināms, ka pamata iemesli saimniecību palikšanai ārpus tirgus, kā arī tam, kādas ir saimniecību attīstības iespējas, lielā mērā atkarīgi no saimniecības lieluma, izvēlētās specializācijas un arī tās atrašanās vietas.
32. Analizējot saimniekošanas izmaiņu traucējošos faktoros, minētajā aptaujā tika secināts, ka nozīmīgākais saimniecības attīstības plānus traucējošais faktors ir neskaidrība par nākotni kopumā - pamatā attiecībā uz valsts politiku un administratīvo un finanšu regulējumu. Šo faktoru kā nozīmīgāko norādījusi gandrīz puse mazāko saimniecību. Vismazāko saimniecību grupā īpatsvars ir nedaudz zemāks. Tādu faktoru nozīmīgums kā grūtības piesaistīt finanšu resursus un ražošanas resursu trūkums nedaudz nozīmīgāks ir vismazākajām saimniecībām. Grūtības pārdot saražotos produktus vai sniegtos pakalpojumus nozīmīgākas ir vismazāko saimniecību grupā. Pārmērīgas administratīvās prasības netiek norādītas kā nozīmīgs faktors abās grupās. Tādu faktoru kā neapmierinoša ārējā infrastruktūra, nepietiekamas zināšanas un biznesa ideju, uzņēmības trūkums nozīmīgums abās grupās ir zems. Apkopojot faktoru grupas, var secināt, ka dominē resursu faktori, kuru nozīme ir izteikta vismazākajām saimniecībām, administratīvi regulējošie, kur nozīme palielinās līdz ar saimniecību lielumu, nenovērtēti ir zināšanu faktori, kuru lielāka nozīme ir vismazāko saimniecību grupā (skatīt 1.8.attēlu).

Saimniecības attīstības plānu īstenošanu traucējoši apstākļi vai šķēršļi

1.8.attēls. Saimniecības attīstības plānu īstenošanas traucējoši apstākļi vai šķēršļi. Avots: AREI

33. Tikai nedaudz vairāk par trešdaļu no pašpatēriņa saimniecībām plāno ieiet vai atgriezties tirgū, valstij un pašvaldībām šo procesu veicinot.¹⁵
34. Savukārt, orientējoši 25% no ļoti mazajām un 40-50% no mazajām saimniecībām pie labvēlīgiem nosacījumiem (pieejams atbalsts, t.sk. informatīvais) ir orientētas uz attīstību (ražošanas paplašināšana, jaunu nozaru attīstība, investīcijas u.tml.).¹⁶
35. Papildus minētās aptaujas ietvaros tika noskaidrots, ka saimnieciskās darbības paplašināšanas vai dažādošanas gadījumā vislielākais nozīmīgums ir platībmaksājumu faktoram. Augsts nozīmīgums ir arī atbalstam ilgtermiņa

¹⁵ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 93.lpp.

¹⁶ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 94.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

ieguldījumiem. Tādi faktori kā kredītu un citu aizdevumu pieejamība, kā arī atbalsts zināšanu līmeņa paaugstināšanai tiek vērtēti viszemāk.

36. Mazākām saimniecībām ir ierobežotas izaugsmes iespējas, jo tām ir lielākas ražošanas izmaksas, un trūkst iespēju investēt jaunās ražošanas sistēmās un zemē.
37. Intensificējot lauksaimniecisko ražošanu, samazinās mazo lauku saimniecību skaits un arī kopējais lauksaimniecībā nodarbināto skaits. Mazajām saimniecībām līdz 4,9 ha ir grūtības noturēties tirgū, jo ir augsta konkurence un roku darbs neveicina darba efektivitāti, kā rezultātā rodas finansiālas grūtības, tāpēc mazo saimniecību vadītāji nolemj apvienoties ar lielākām saimniecībām vai arī aiziet no tirgus pavisam.
38. Tomēr mazās saimniecības skatāmas kopējā lauksaimniecības ilgtspējas un multifunkcionalitātes kontekstā. Tās pilda īpašu lomu lauku vides un kopienas attīstībā un ir izšķiroša nozīme lauku nodarbinātības, vietējās pārtikas ražošanā, kultūras tradīciju saglabāšanā, vietējo zināšanu un vietējā cilvēku potenciāla attīstībā. Lauku politikā jāņem vērā mazo/vidējo saimniecību lomas teritoriālās atšķirības. Mazo saimniecību vērtība ir to funkcionālajā daudzveidībā, kas nav vienīgi tirgus orientēta.
39. Mazajām saimniecībām, lai to darbība būtu ekonomiski izdevīga un ilgtspējīga, jārod iespēja ar salīdzinoši mazu resursu patēriņu (zeme, tehnika, darbaspēks u.c.) gūt pietiekami lielus ieņēmumus, lai nodrošinātu dzīvotspēju. Tas nozīmē, ka uz vienu resursu vienību (īpaši uz tiem resursiem, kuri ir visvairāk ierobežoti – piemēram, zeme), būtu jāiegūst lielāka pievienotā vērtība nekā lielajās saimniecībās. To ir iespējams panākt divos virzienos:
 - ienesīgāku lauksaimniecības produktu ražošana;
 - papildus vērtības pievienošana lauksaimniecības produktiem (tiešā tirdzniecība, pārstrāde u.tml.).¹⁷

2. Ražošanas faktori un saimniecību produktivitāte

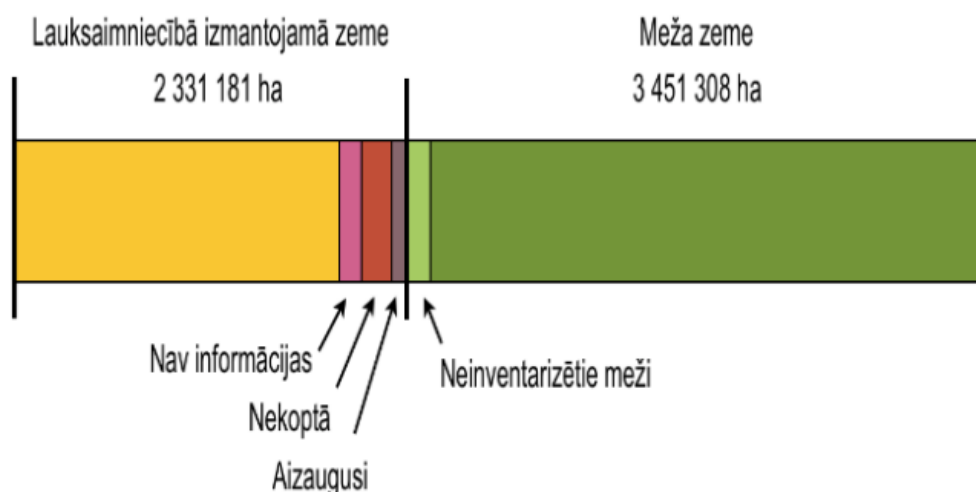
2.1 Lauksaimniecībā izmantojamā zeme

2.1.1 Lauksaimniecības zemes izmantošanas raksturojums un pieejamība

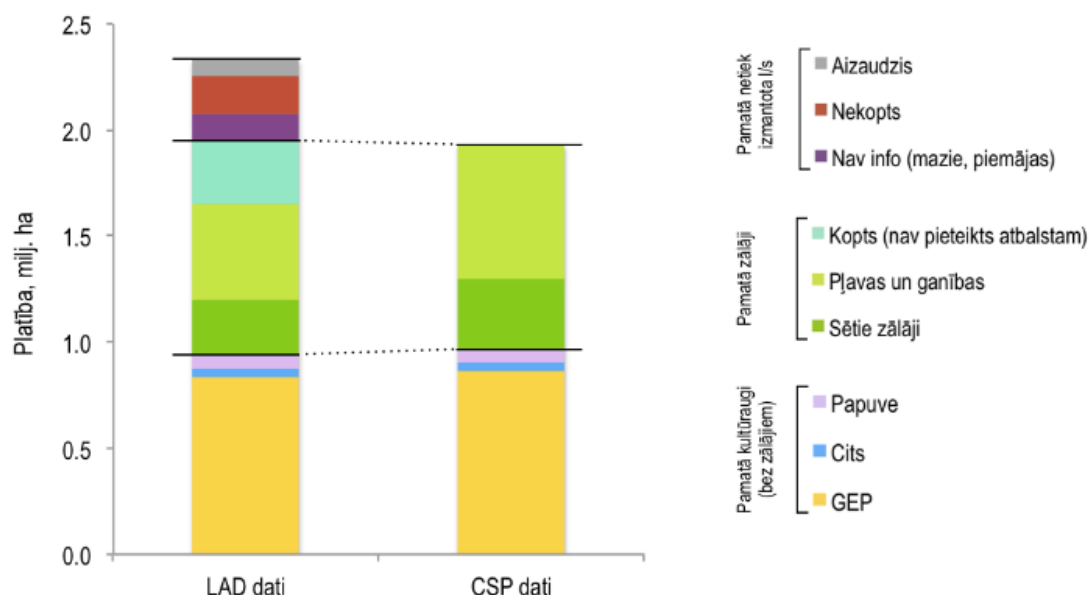
40. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes platība saskaņā ar VZD datiem 2016. gadā bija 2,33 milj. ha jeb 36% no kopējās valsts teritorijas. Savukārt kopējā lauksaimniecībā izmantojamās zemes un meža zemes platību sadalījuma shēma ir atspoguļota 1.9. un 1.10. attēlos.

¹⁷ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 83.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

1.9. attēls. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes un meža zemes nodalījums Latvijā 2016. gadā. *Avots: LLU¹⁸*

1.10.attēls. Lauksaimniecībā izmantojamā un izmantotā zeme pēc LAD un CSP datiem Latvijā 2016. gadā. *Avots: LLU¹⁹*

41. Dažādos informācijas avotos ir atrodama atšķirīga informācija par lauksaimniecībā izmantojamās zemes platības lielumu Latvijā. Lielā mērā tas ir skaidrojams ar atšķirībām izmantotajās definīcijās. 1.10. attēlā ir redzams, ka galvenās atšķirības LAD un CSP datos par lauksaimniecībā izmantojamo zemi rada LAD uzskaitītās aizaugušās un nekoptās platības, kā arī platības, par kurām nav informācijas. LAD atbilstoši savām funkcijām veic uzskaiti par atbalsta maksājumiem, tāpēc papildus tiek izdalītas koptas, bet atbalstam nepieteiktas platības.

42. Kopumā 2016. gadā Latvijā LAD ir apkojis informāciju par 2,33 milj. ha lauksaimniecībā izmantojamo zemju, lielākā daļa no tām (71%) ir pieteikta atbalsta

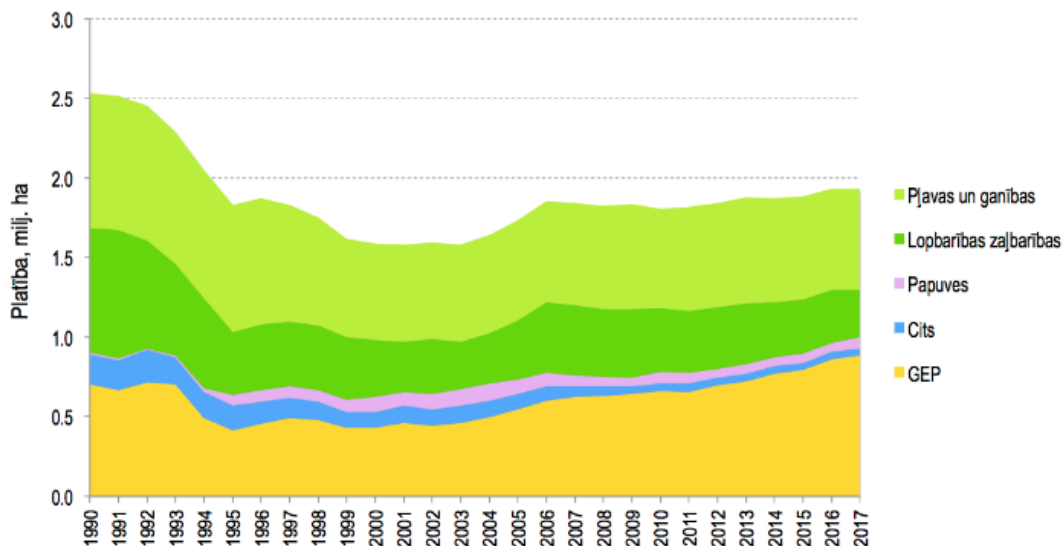
¹⁸ Irina Pilvere, Agnese Krieviņa, Ilze Upīte, Aleksejs Nipers. Zinātniskais pētījums "Analīzes veikšana un priekšlikumu sagatavošana Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskā plāna izstrādei"

¹⁹ Irina Pilvere, Agnese Krieviņa, Ilze Upīte, Aleksejs Nipers. Zinātniskais pētījums "Analīzes veikšana un priekšlikumu sagatavošana Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskā plāna izstrādei"

KONKURĒTSPĒJA

maksājumiem. Koptās platības aizņem 84% no LIZ platības, nekaitētās platības aizņem 8%, bet aizaugušās platības – 3%.²⁰

43. Saskaņā ar CSP datiem, izmantotās LIZ platība kopš 1990. gada piedzīvoja gan strauju samazinājumu, gan palielinājumu. Straujš izmantotās LIZ samazinājums ir vērojams laikā no 1990. gada līdz 1999. gadam, kad platība samazinājās no 2,53 milj. ha līdz aptuveni 1,6 milj. ha. Latvijai iestājoties ES, izmantotās LIZ platība palielinājās līdz 1,86 milj. ha 2006. gadā. Laikā no 2006. līdz 2015. gadam izmantotās LIZ platības svārstības nebija vērojamas, tomēr 2016. gadā tā atkal palielinājās, sasniedzot 1,93 milj. ha³⁵ (1.11. attēls).

GEP – graudaugi, eļļaugi, pākšaugi

1.11. attēls. Izmantotās LIZ platības izmaiņas Latvijā no 1990. līdz 2017. gadam, milj. ha
Avots: Latvijas Lauksaimniecības universitāte

44. Saskaņā ar LAD datiem VPM apmaksātā platība 2004. gadā bija 1,283 milj. ha un turpmāk katru gadu (izņemot 2008. gadu) tā ir palielinājusies, 2018. gadā sasniedzot 1,75 milj. ha jeb 75% no LIZ, tādējādi VPM pieteiktā platība kopš 2004. gada ir pieaugusi par 36,4%.
45. Vērtējot dinamiku kultūraugu grupās, neskatoties uz kopējās izmantotās LIZ platības samazinājumu salīdzinājumā ar 1990. gadu, GEP (graudaugi, eļļaugi, pākšaugi) platība šobrīd ir lielāka nekā 1990. gadā. GEP sektors ir veiksmīgi attīstījies pēdējo 15 gadu laikā. Būtisks samazinājums ir noticis sēto zālāju platībām, kā arī pļavām un ganībām. No citiem kultūraugiem visbūtiskākais samazinājums ir noticis kartupeļu platībām – to platības 2017. gadā, salīdzinot ar 1990. gadu, ir samazinājušās vairāk nekā 3,5 reizes³⁵.
46. Starpību starp 1990. gadā un šobrīd izmantoto LIZ galvenokārt veido: 1) koptās platības, kas netiek izmantotas lauksaimnieciskās produkcijas ražošanai un par tām netiek saņemti atbalsta maksājumi; 2) nekaitētās platības; 3) aizaugušās platības.
47. Teorētiski nākotnē lauksaimnieciskajā ražošanā varētu izmantot to daļu no nekaitētām un aizaugušām lauksaimniecības zemēm, kas neietilpst *Natura 2000* teritorijās (ar sekojošiem saimnieciskās darbības ierobežojumiem) un kurās nav hidromorfās

²⁰ Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Zinātniskā pētījuma “Zemes izmantošanas optimizācijas iespēju novērtējums Latvijas klimata politikas kontekstā” gala atskaite, 2019. gada janvāris, 130 lpp.

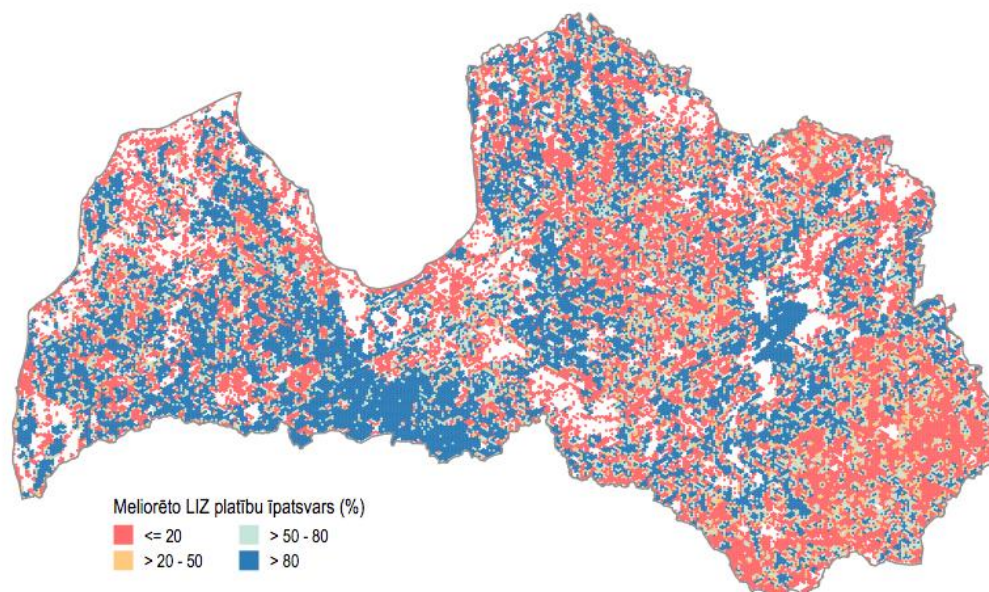
KONKURĒTSPĒJA

augšnes (ar ierobežotu izmantošanas potenciālu), kurās zemes kvalitatīvas vērtējums pārsniedz 25 balles (jo zemes izmantošanas iespējas lauksaimniecībā nosaka zemes kvalitatīvais vērtējums ballēs) un ir meliorētas. Kopumā neapstrādātās un aizaugušās platības aizņem gandrīz 256 tūkst. ha un veido attiecīgi 8% un 3% no kopējās LIZ platības.

48. Saskaņā ar Latvijas lauksaimniecības sektora attīstības ilgtermiņa prognozēm 2050. gadam Latvija var paplašināt lauksaimniecības preču ražošanu, jo ir iespēja palielināt zemes izmantošanas efektivitāti, iegūstot lielāku pievienoto vērtību no viena hektāra lauksaimniecības zemes.²¹ Lai to nodrošinātu, papildus citiem aspektiem, ir būtiski saglabāt ilgtspējīgu zemes resursu, tostarp nodrošinot zemes ielabošanu un novēršot augšnes degradācijas riskus.
49. Viens no svarīgākajiem lauksaimniecības un meža zemes ražotspēju ietekmējošiem faktoriem ir augšnes mitruma regulēšana, jo Latvijas dabas un klimatiskajos apstākļos nokrišņu daudzums pārsniedz summāro iztvaikošanu gadā vidēji par 250 mm, bet nokrišņiem bagātos gados – pat par 500 mm un vairāk. Bez zemes mitruma regulācijas un aizsardzības pret applūšanu Latvijā nav iedomājama intensīvas lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstība, jo ievērojami pazeminās gan kultūraugu, gan mežaudžu ražība. Pareizi nosusinātā lauksaimniecības zemē kultūraugu ražība ir ievērojami lielāka. Īpaši būtisks šis aspekts ir nākotnes attīstības tendenču kontekstā, kur īpaša uzmanība tiek pievērsta ne tikai klimata pārmaiņu mazināšanai, bet arī nozaru spējai pielāgoties gaidāmajām pārmaiņām.
50. Latvijā lauksaimniecībā izmantojamā un meža zeme kopumā ir meliorēta 2,4 milj. ha platībā (kur 1,6 milj. ha jeb 68% meliorēta lauksaimniecībā izmantojamā zeme un 0,8 milj. ha jeb 23% meliorēta meža zeme) un 71% meliorācijas sistēmu ir nodots zemes īpašniekiem, uzliekot tiem tiesisku atbildību par to ekspluatāciju un uzturēšanu.
51. Meliorēto platību izvietojums un īpatsvars ir tieši saistīts ar LIZ kartējumu – lielāks meliorēto platību īpatsvars (vairāk par 80% no LIZ platības) ir vērojams reģionos ar LIZ īpatsvaru virs 80%. Līdz ar to vislielākā meliorēto platību koncentrācija ir Zemgales līdzenumā.
52. Liels meliorētu platību īpatsvars ir arī Kursas augstieņu teritorijās (Ziemeļkursas, Austrumkursas un Rietumkursas augstienes), kā arī Austrumlatvijas zemienes daļā, kas robežojas ar Latgales augstieni. Vienīgā meliorēto platību koncentrācija, kurā LIZ īpatsvars nav tik liels, atrodas Rīgas tuvumā, vietā, kur Vidzemes augstiene robežojas ar Viduslatvijas zemieni un Zemgales līdzenumu³⁸ (1.12. attēls).
53. Analizējot meliorētās LIZ platības, var secināt, ka to augšņu kvalitatīvais vērtējums ir augstāks nekā LIZ platībām kopumā. Tā 71% no meliorētās LIZ platības atrodas teritorijās ar augšņu vērtējumu virs 40 ballēm, kamēr no LIZ kopumā šāds augšņu kvalitatīvais vērtējums ir tikai 52% platību. Tikai 1,4% no meliorētajām LIZ platībām atrodas teritorijās, kurās zemei ir zems kvalitatīvais vērtējums (zem 25 ballēm).

²¹ LLU (2016). Zinātniskā pētījuma "Lauksaimniecības attīstības prognozēšana un politikas scenāriju izstrāde līdz 2050. gadam" projekta atskaite.

<https://www.zm.gov.lv/public/ck/files/Lauksaimniecibas%20attistibas%20prognozes%202050.pdf>

1.12. attēls. Meliorētās LIZ īpatsvars kopējā zemes platībā Latvijā 2016. gadā, %. Avots: *Latvijas Lauksaimniecības universitāte*²²

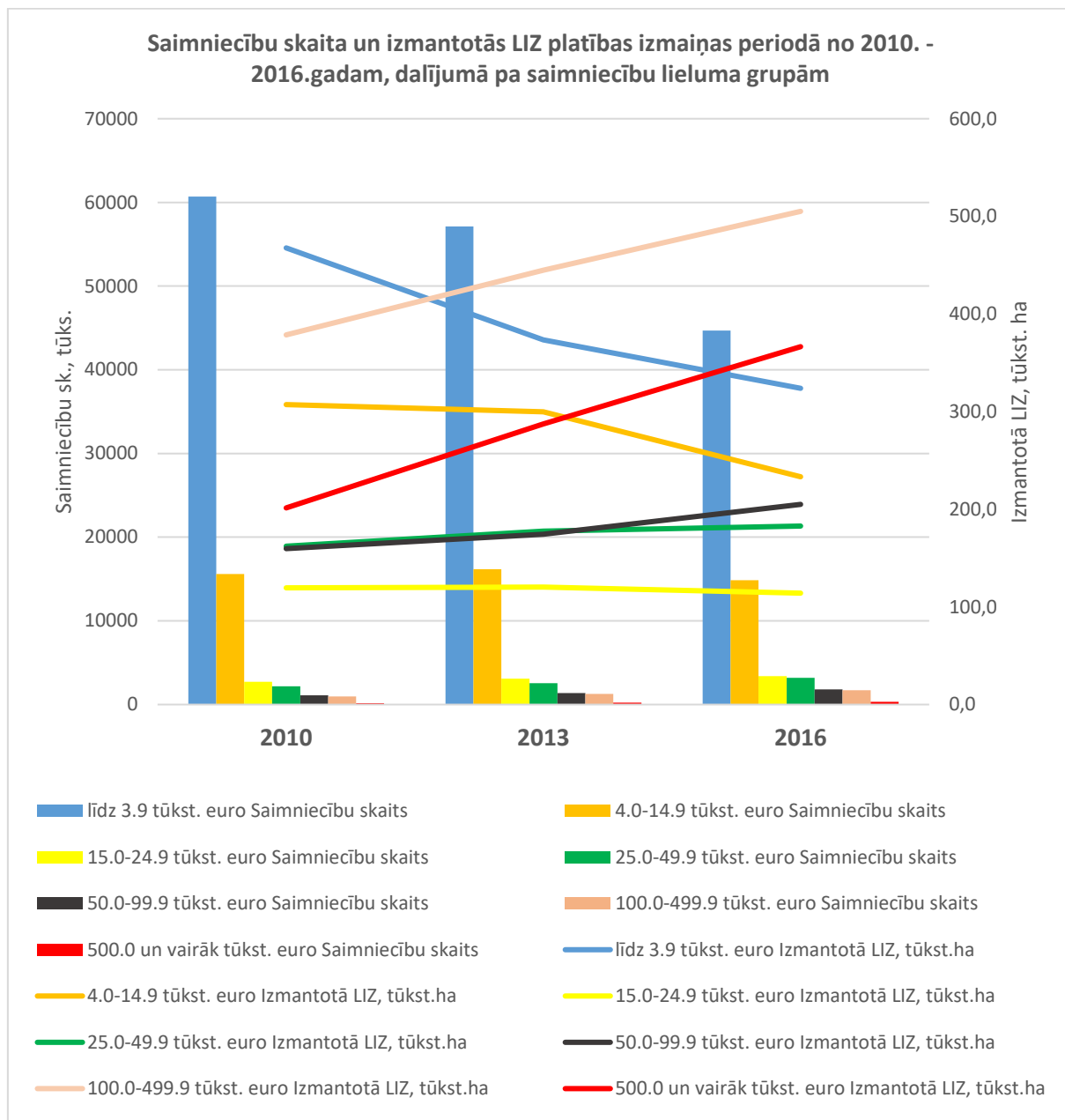
54. Meliorēto platību ietvaros ir salīdzinoši mazs nekoptu un aizaugušu teritoriju īpatsvars. Ja LIZ kopumā nekoptās platības ir 7,6% un aizaugušās – 3,4%, tad meliorētai LIZ šie rādītāji ir attiecīgi 4% un 1,5%.
55. Ik gadus lauksaimniekiem nepieciešami līdzekļi – gan finanšu, gan darba, lai meliorācijas sistēmas uzturētu darboties spējīgas. Tas ir īpaši svarīgi, jo nereti meliorācijas sistēmas pieder dažādiem īpašniekiem (privātiem un valstij) un no to saskaņotas rīcības būs atkarīga iespēja ražot lauksaimniecības produkciju. Tāpēc gan saimniecībām, gan mežu īpašniekiem un publiskās infrastruktūras uzturētājiem šajā nolūkā ir vajadzīgs investīciju atbalsts. Īpaši svarīga ir valsts nozīmes ūdensnoteku atjaunošana un uzturēšana, jo tās novada ūdeni no visām meliorētajām platībām.
56. Zemes pieejamības raksturošanai var tikt izmantota informācija par LAD lauku blokiem un saņemtajiem vienotā platībmaksājuma (VPM) pieteikumiem. 2019. gadā VPM tika saņemti 45 155 iesniegumi, tajos deklarēta VPM platība – 1 717 422 ha²³. Šai platībai ir jāpieskaita 11 799 mazo lauksaimnieku iesniegumos deklarētā platība 28 961 ha, tātad 2019. gadā par lauksaimniecībā izmantotiem nosacīti var uzskatīt 1 746,4 tūkst. ha. Vidēji viena saimniecība VPM ir pieteikusi 38 ha, bet mazie lauksaimnieki – 2,5 ha jeb vidēji tiešmaksājumiem – 30,7 ha, kas gan ir palielinājusies 1,6 reizes, ja rēķina salīdzinājumā ar 2004. gadu (18,9 ha) un liecina par saimniecību LIZ koncentrāciju.
57. Par zemes koncentrāciju liecina arī saimniecību skaita un izmantotās LIZ platību izmaiņu analīze, ņemot vērā saimniecību dalījumu pēc ekonomiskā lieluma. Papildus tam, var secināt, ka izmantotās LIZ platības, kas kļuvušas pieejamas galvenokārt

²² Irina Pilvere, Agnese Krieviņa, Ilze Upīte, Aleksejs Nipers. Zinātniskais pētījums “Analīzes veikšana un priekšlikumu sagatavošana Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskā plāna izstrādei”, 25.lpp.

²³ Lauku atbalsta dienests. Statistikas dati par 2019.gadu, pieejams: <http://www.lad.gov.lv/lv/statistika/platibu-maksajumi/periods-2004-2016/statistikas-dati-par-2019-gadu/>

KONKURĒTSPĒJA

tādēļ, ka samazinājies mazo saimniecību skaits, ir bijušas pieejamas pārsvarā ekonomiski attīstītākajām saimniecībām (skatīt 1.13.attēlu).

1.13. attēls. Saimniecību skaita un izmantotās LIZ platības izmaiņas periodā no 2010. - 2016.gadam, dalījumā pa saimniecību lieluma grupām. Avots: CSP

58. Arī AREI veiktajā novērtējumā “Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi” secināts, ka palielinās saimniecību skaits ar platību virs 100 ha, saimniecību skaits ar platību no 50 līdz 100 ha laikā no 2007. līdz 2016.gadam palicis praktiski nemainīgs, bet saimniecību skaits ar platību zem 50 ha samazinās. Tātad notiek zemes resursu koncentrācija saimniecībās ar platību virs 100 ha. Visstraujāk (par 74%) laikā no 2007. līdz 2016.gadam palielinājies to

KONKURĒTSPĒJA

saimniecību skaits, kuru rīcībā ir vairāk par 250 ha LIZ.²⁴ Laikā no 2007. gada līdz 2013. gadam lielo saimniecību grupas īpatsvara palielinājums LIZ izmantošanā bija par 72%. Tas nozīmē, ka šajā laikā būtiski mainījusies zemes izmantošanas struktūra, zemes platībām koncentrējoties lielo saimniecību grupas (jo īpaši, ļoti lielo saimniecību) valdījumā.²⁵

59. LIZ koncentrāciju un (ne)pieejamību ierobežo LIZ un aramzemes cenas stabila palielināšanās (*detalizētu analīzi par situāciju zemes tirgū skatīt specifiskā mērķa Nr. 7 ietvaros*), kā arī finanšu resursu ierobežota pieejamība zemes iegādei un šo ieguldījumu atmaksāšanās ilgais laiks.²⁶
60. Analizējot reģionālos aspektus saimniecību ekonomiskā lieluma kontekstā, secināts, ka mazās un vidējās saimniecības apsaimnieko nedaudz vairāk nekā 40% no atbalstam pieteiktajām LIZ platībām Latvijā. To novietojums ir telpiski nevienlīdzīgs gan reģionālā līmenī, gan novadu un pagastu griezumā. Šāds sadalījums jau vēsturiski saistīts ar atšķirīgajiem lauksaimniecību ietekmējošiem dabas apstākļiem (augšnes kvalitāte, reljefs, hidroloģiskie apstākļi, mikroklimats u.tml.), tomēr šādu sadalījumi ietekmējusi arī lauksaimniecības nozares attīstība. Analizējot mazo un vidējo saimniecību platību sadalījumu lauksaimnieciskajos reģionos, iegūtie rezultāti rāda, ka Rietumzemgalē (reģionā ar labiem dabas apstākļiem) mazo un vidējo saimniecību LIZ īpatsvars ir tikai 13%, bet reģionos ar lauksaimniecībai nelabvēlīgiem dabas apstākļiem mazās un vidējās saimniecības apsaimnieko 63% platību.²⁷

2.1.2 Zeme un saimniecību produktivitāte

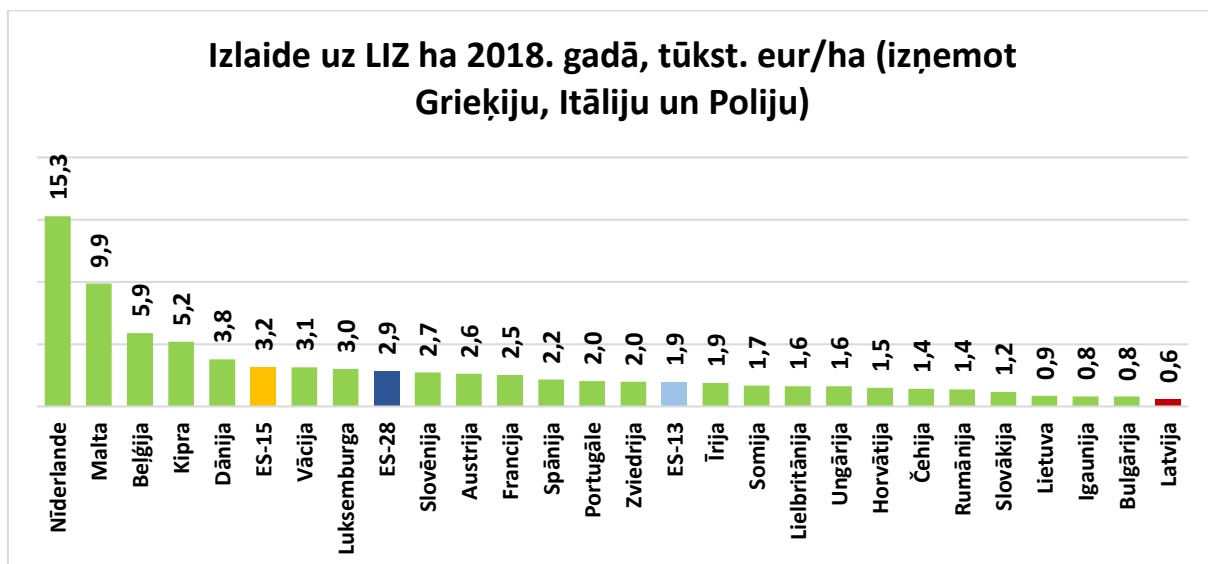
61. Analizējot lauksaimniecības izlaidi uz LIZ ha 2018.gadā, Latvijā salīdzinājumā ar citām ES valstīm, ir viszemākais produktivitātes rādītājs, kas sastāda tikai 619 EUR/ha (22% no ES vidējā) (1.14.attēls).

²⁴ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi" atskaite, 13.lpp.

²⁵ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi" atskaite, 20.lpp.

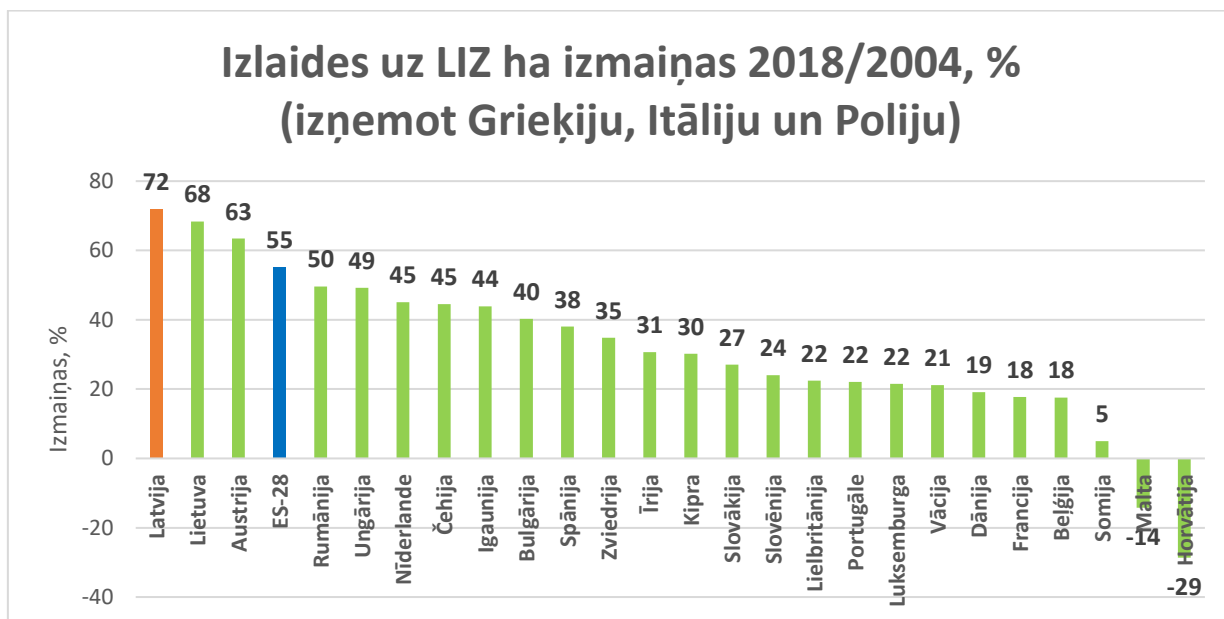
²⁶ Irina Pilvere, Agnese Krieviņa, Ilze Upīte, Aleksejs Nipers. Zinātniskais pētījums "Analīzes veikšana un priekšlikumu sagatavošana Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskā plāna izstrādei", 28.lpp.

²⁷ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 31.lpp.

1.14.attēls. Izlaide uz LIZ ha 2018.gadā, tūkst. EUR/ha. Avots: Eurostat

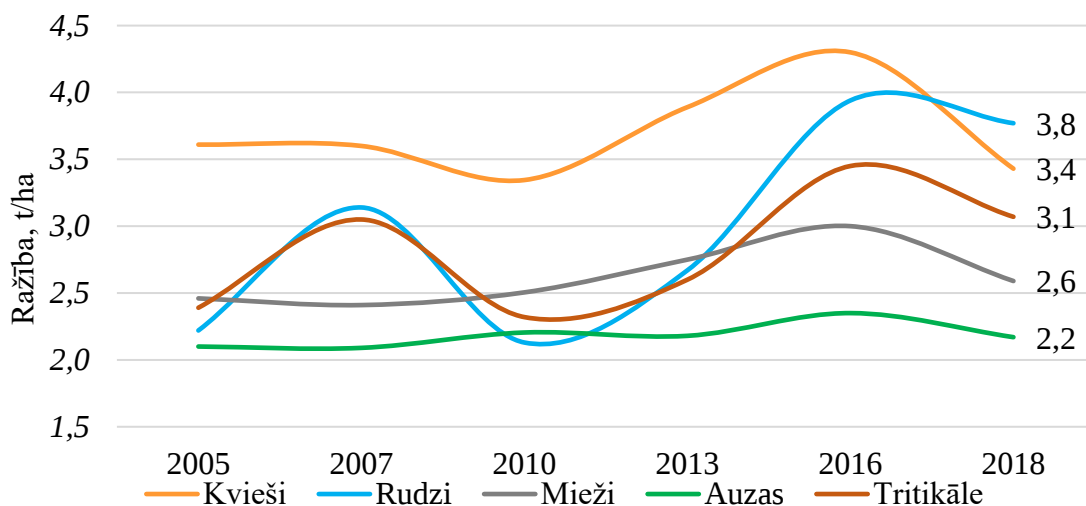
62. Tai pat laikā, kopš 2004. g. produktivitāte (lauksaimniecības izlaide uz LIZ ha) Latvijā ir pieaugusi visstraujāk - par 74%, savukārt ES - par 55% (1.15.attēls).

1.15.attēls. Izlaides uz LIZ ha izmaiņas 2018./2004.gadā, %. Avots: Eurostat

63. Vidējā graudaugu kultūraugu ražība kopš 2005. gada ir pieaugusi par 6%. Vislielākais ražības pieaugums 2018. gadā, salīdzinot ar 2005. gada rādītājiem, konstatēts rudziem par 70%, tritikālei par 28%, mieži par 5% un auzām par 3% (1.16.attēls). Tomēr Latvijā graudaugu kultūraugu ražība 2019. gadā bija viena no zemākajām Eiropas Savienībā (ES) un atpaliek no ES-28 līmeņa par 25%. Tas gan daļēji varētu būt skaidrojams ar dabiskajiem faktoriem (temperatūra, augsnes auglība).

KONKURĒTSPĒJA

1.16. attēls Galveno graudaugu kultūru ražība. (ZM sagatavots attēls pēc Eurostat datiem)

64. Laukkopības saimniecībās valdošās tendences rāda, ka Latvijas rādītājiem ir tendence tuvojies ES vidējam līmenim, un rādītājs “vidējā standartizlaide uz saimniecību” ir jau pārsniegts. Šis rādītājs gan raksturo ražošanas apjomus, nevis efektivitāti. Zemes un darba produktivitātes rādītāji vēl būtiski atpaliek, tomēr ir jūtama tendence tiem izlīdzināties. No zemes platības vienības iegūtā standartizlaide gan palielinās lēni, kas nozīmē, ka kopējais standartizlaides pieaugums tiek panākts galvenokārt ar platības pieaugumu saimniecībās un darba ražības kāpumu, ne zemes efektīvāku izmantošanu.²⁸
65. Neskatoties uz produktivitātes rādītāju uzlabojumiem kopš 2012. gada, lauksaimnieciskās ražošanas produktivitāte lopkopības sektorā Latvijā joprojām redzami atpaliek no ES vidējiem rādītājiem – piena izslaukums 2018.gadā sasniedza 6614 kg/gadā no govīm, kas bija par 9% mazāk nekā ES vidējais izslaukums, kamēr iegūtās cūkgaļas kautsvars no vienas cūkas 2018.gadā bija 84,9 kg un par 8% mazāk nekā ES vidēji, liellopu gaļas kautsvars no liellopa bija 230,02 kg un par 22% mazāk nekā ES vidēji.
66. Kopējā standartizlaide visās Latvijas lauku saimniecībās no 562 miljoniem EUR 2005. gadā ievērojami palielinājusies līdz 1 219 miljoniem EUR 2016. gadā (2,2 reizes). Tajā skaitā būtiski samazinājusies mazo un vidējo saimniecību daļa – no 52,8% līdz 19,0%. Arī absolūtā izteiksmē šajās saimniecībās izlaide ir samazinājusies no 297 milj.EUR līdz 233 milj.EUR (par 22%). Tā kā attiecīgo saimniecību skaits ir samazinājies divkārt, tas nozīmē, ka vidēji vienā mazajā un vidējā saimniecībā SI ir palielinājusies par 55%. Analizējot mazo un vidējo saimniecību grupu sīkāk, atklājas, ka šīs grupas iekšienē ir būtiskas atšķirības attīstības tendencēs. Vissliktākā dinamika ir ļoti mazajās saimniecībās, kur visstraujāk ir samazinājies gan saimniecību skaits (par 57%), gan saražotā produkcija (SI) (par 63%). Tas liecina, ka arī palikušo šīs grupas saimniecību saražotās produkcijas vērtība jeb ekonomiskā aktivitāte ir zemāka nekā iepriekš. Gandrīz tikpat straujš samazinājums ir arī mazo saimniecību grupā (kritums attiecīgi par 51% un 45%). Savukārt vidējo saimniecību grupā situācija ir pretēja: šīs grupas saimniecību skaits pārskata periodā ir palielinājies par 38%, bet to SI – par 48%. Tas nozīmē, ka vienā vidējā saimniecībā saražotās produkcijas vērtība

²⁸ AREI. Tematiskā novērtējuma “Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi” atskaite, 53.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

ir paaugstinājusies. Tomēr, neraugoties uz to, vidējo saimniecību īpatsvars kopējā lauksaimniecības sektora standartizlaidē ir būtiski samazinājies: no 15.7% 2005. gadā līdz 10.6% 2016. gadā, jo ļoti strauji ir palielinājies lielo saimniecību īpatsvars saražoto produktu struktūrā – no 47% līdz 81%.²⁹

67. CSP dati rāda izteiktu tendenci, ka ar katru nākamo lieluma grupu produkcijas apjoms uz platības vienību palielinās. Neefektīva zemes izmantošana ir ļoti mazajās saimniecībās, kurās SI uz ha zemes ir pat 4 reizes mazāka nekā nākamajā lieluma grupā. Tas nozīmē, ka Latvijā šīs grupas saimniecības kopumā nav atradušas savu nišu lietderīgā zemes izmantošanā, un lielākoties to apsaimnieko pasīvi. Vienlaikus šeit ir nozīmīgs potenciāls attīstībai. Jo, ja šajās saimniecībās zemi izmantotu intensīvāk, tad produkcijas vērtību varētu palielināt vairākkārt. Viena no galvenajām iespējām šajā ziņā ir piemērotu produkcijas veidu izvēle. Specializācijas maiņa ir saistīta gan ar ieguldījumiem, gan zināšanām, gan nepieciešamo pakalpojumu un noieta tirgus pieejamību, tomēr tā ir iespēja vairākkārt palielināt saimniecības ienākumus. Ievērojot gan esošo specializācijas struktūru Latvijā, gan iepriekš minēto analīzi, var vērtēt, ka kartupeļi, dārzeņi, augļu koki, ogas, sakņaugi, liellopi gaļai un pienam, kazas, aitas, biškopība, kā arī brīvās turēšanas putnkopība ir nozīmīgākie mazo un vidējo saimniecību attīstāmie virzieni lauksaimniecībā. Atsevišķas saimniecības sasniedz panākumus t.s. netradicionālajās nozarēs (briežkopība, strausi utt.), kas arī ir viens no attīstības virzieniem.³⁰

2.2 Darbaspēks

68. Samazinoties nelielo saimniecību skaitam un intensificējot lauksaimniecisko ražošanu, samazinās arī kopējais lauksaimniecībā nodarbināto skaits (skatīt 1.17.attēlu). Periodā no 2010. līdz 2016.gadam saimniecību skaits vismazāko saimniecību grupā (ekonomiskais lielums līdz 3,9 tūkst. EUR) samazinājies par 26%, bet nodarbināto skaits pilnās gada darba vienībās šo saimniecību grupā attiecīgajā periodā samazinājies par 29%.
69. Dati par darbaspēka sadalījumu rāda, ka vislielākā nozīme mazām un vidējām saimniecībām ir tieši nodarbinātības kontekstā. Šajā ziņā ES valstis izteikti sadalās divās daļās – vienā ir lielākā daļa jauno dalībvalstu, kurā šo saimniecību īpatsvars lauksaimniecības nodarbinātībā ir virs 70%. To skaitā ir arī Latvija ar 76%, kas ir līdzīgi kā virknei citu valstu (tai skaitā Lietuvā un Polijā). Turpretī otru grupu veido valstis ar salīdzinoši nelielu mazo un vidējo saimniecību īpatsvaru, lai arī nodarbinātībā minētais īpatsvars ir lielāks nekā pārējos šo saimniecību lomu raksturojošos rādītājos.³¹
70. Tai pat laikā nodarbinātības palielinājumu lielo saimniecību grupā nodrošina jaunu saimniecību ienākšana šajā grupā, bet esošajās tas samazinās.³² Nodarbinātības palielinājums lielo saimniecību grupās nekompensē samazinājumu pārējās lauku

²⁹ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 33.lpp.

³⁰ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 83.lpp.

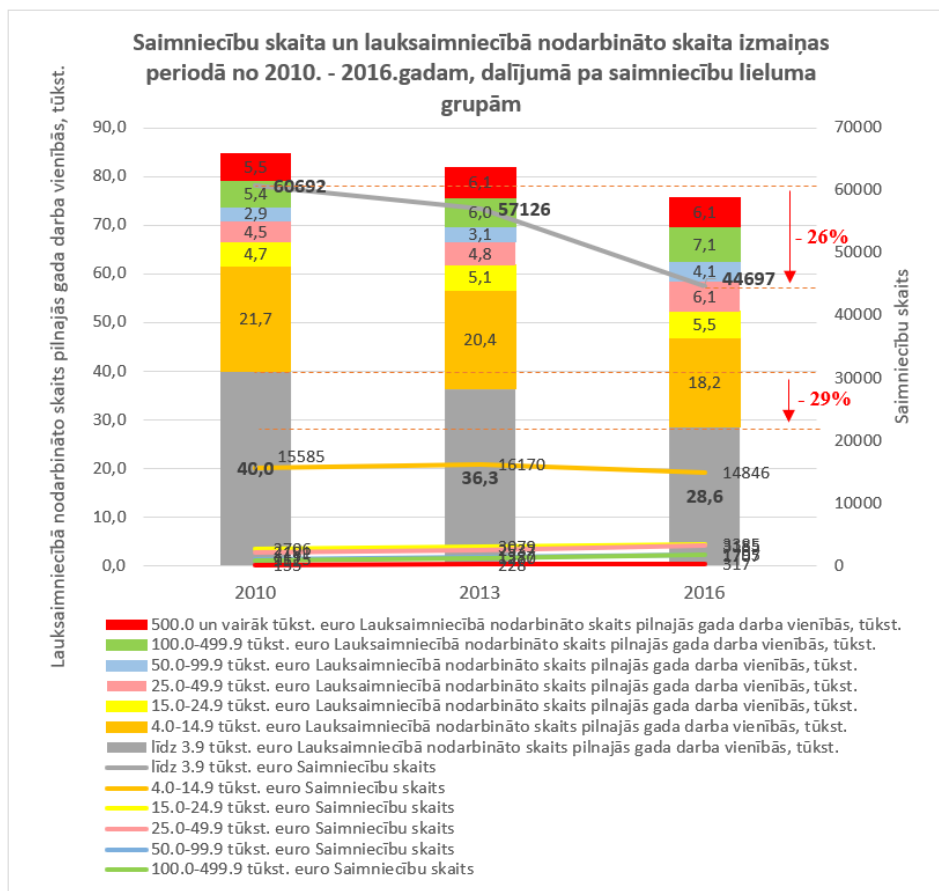
³¹ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 17.lpp.

³² AREI. Tematiskā novērtējuma "Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi" atskaite, 22.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

saimniecībās.³³ Bez tam, ja kopumā lielo saimniecību grupā nodarbināto skaits palielinājies, tad ietekmē uz sektoru izpaužas izspiešanas efekts, ko raksturo darbaspēka aizplūšana no tām saimniecībām, kuras nav saņēmušas atbalstu.³⁴

71. Kopumā 2018.gadā nozarē tika nodarbināti nedaudz vairāk kā 71 tūkst. pilna laika darbinieki.

1.17. attēls. Saimniecību skaita un lauksaimniecībā nodarbināto skaita izmaiņas periodā no 2010. - 2016.gadam, dalījumā pa saimniecību lieluma grupām. *Avots: ZM sagatavots attēls pēc AREI un CSP datiem*

72. Dažādiem saimniecību specializācijas veidiem ir ļoti atšķirīgs nodarbinātības potenciāls. Nodarbinātības līmenis uz vienu LIZ ha lielo saimniecību grupas saimniecībās ir kopumā 3-5 reizes zemāks nekā mazajās saimniecībās (ar SI 4-15 tūkst. EUR), taču tas būtiski atšķiras arī pa specializācijām. Piemēram, viena lielā piena saimniecība rada 2-3 reizes vairāk darbavietu nekā viena tāda paša lieluma laukkopības saimniecība (rēķinot uz ha). Turklāt ļoti lielās saimniecībās nodarbinātības līmenis palielinās, salīdzinot ar iepriekšējām lieluma grupām, lai arī visas iepriekšējās lieluma grupās ir tendence, ka palielinoties saimniecības lielumam, nodarbinātība uz ha samazinās. Tomēr daudzkārt lielāku ieguldījumu nodarbinātībā sniedz dārzenkopības saimniecības.³⁵

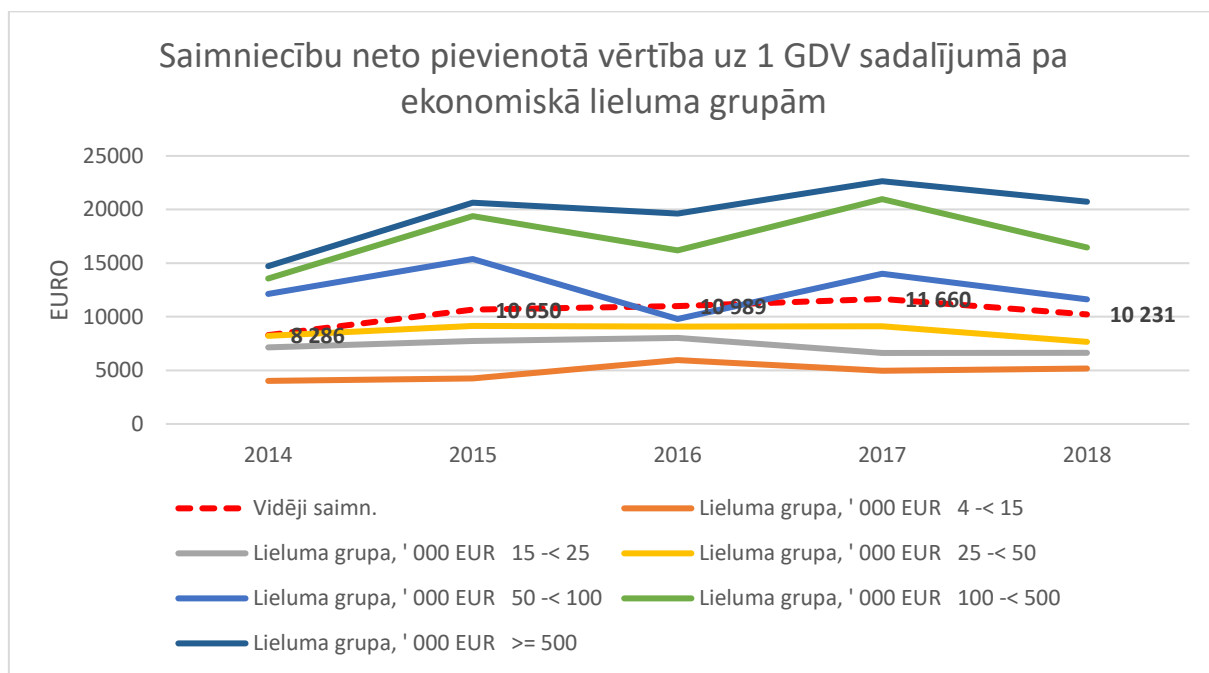
³³ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi" atskaite, 23.lpp.

³⁴ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi" atskaite, 51.lpp.

³⁵ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi" atskaite, 27.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

73. 1.18.attēlā ir parādītas neto pievienotās vērtības (NPV)³⁶ pārmaiņas laika periodā no 2014. līdz 2018. gadam: vidēji saimniecībās 2014. gads bija zemākais punkts, 2015. gadā bija ievērojams pieaugums par 29 %, arī turpmākajos gados neliels kāpums, 2017. gadā sasniedzot augstāko NPV uz darbaspēka vienību visā pārskata periodā – 11 662 eiro, bet 2018. gadā atkal kritums par 12 % attiecībā pret iepriekšējo gadu. Vienīgi mazo saimniecību grupās līdz 25 tūkst. eiro 2018. gadā NPV uz darbaspēka vienību ir kaut nedaudz palielinājusies, pārējās grupās ir vērojams kritums 8 līdz 22 % robežās. Tomēr visā periodā vislielāko saimniecību NPV uz darbaspēka vienību 3,3 līdz 4,9 reizes pārsniedz vismazāko saimniecību līmeni.

1.18.attēls. Saimniecību neto pievienotā vērtība uz 1 GDV pa ekonomiskā lieluma grupām.
Avots. SUDAT

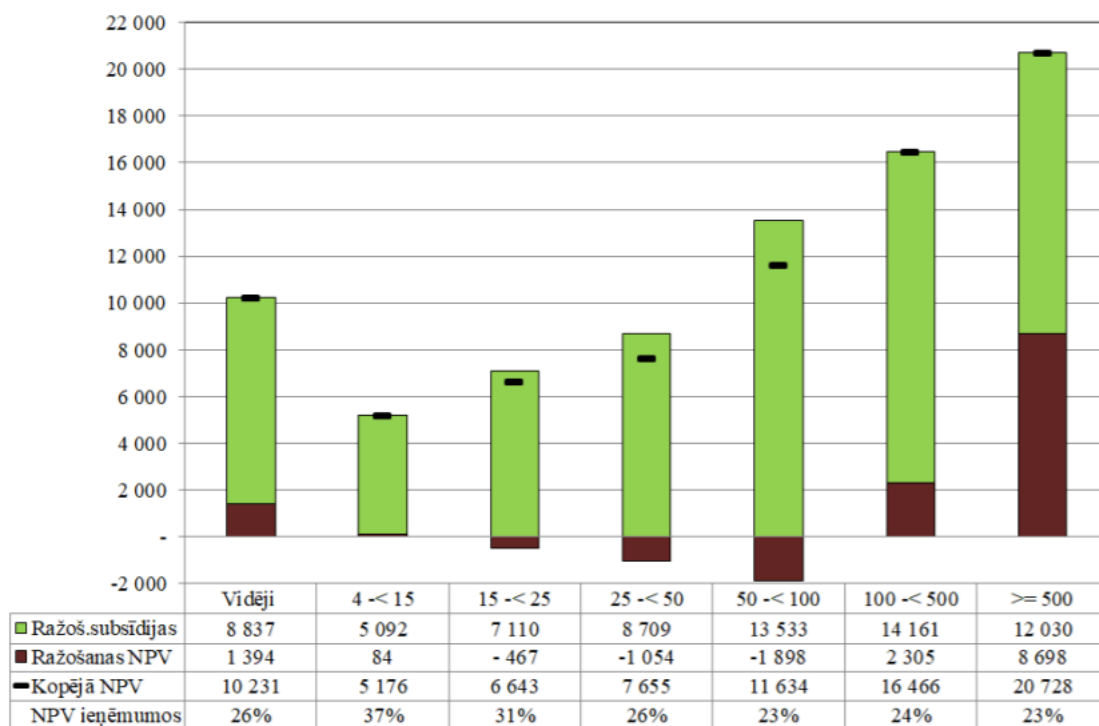
74. Analizējot saimniecību ieņēmumu struktūru un arī NPV uz darbaspēka vienību, ir būtiski ņemt vērā, cik liela nozīme šī rādītāja vērtībā ir saņemtajam atbalstam ražošanas subsīdiju formā.

75. Kopumā 2018. gadā neto pievienotā vērtība uz darbaspēka vienību pieauga līdz ar saimniecību ekonomisko lielumu no 5 176 eiro vismazāko saimniecību grupā līdz 20 728 eiro vislielāko saimniecību grupā (1.19. attēls).³⁷ Tai pat laikā, ražošanas pievienotā vērtība tikai lielāko saimniecību grupā veido salīdzinoši būtisku daļu no kopējās neto pievienotās vērtības (42%), bet pārējās saimniecību grupās tā tuvojas vai nepārsniedz vidējo līmeni, turklāt, saimniecību grupās ar ekonomisko lielumu no 15 000 līdz 100 000 EUR, ražošanas pievienotā vērtība ir negatīva. Tas nozīmē, ka kopumā, nesaņemot atbalstu ražošanas subsīdiju formā, saimniecības saskartos ar grūtībām nodrošināt saimniecībās ieguldītā darba apmaksu, nomas un procentu maksājumus.

³⁶ NPV veido saražotā produkcija un ražošanas atbalsts, no kura atņemtas specifiskās un pieskaitāmās izmaksas, pamatlīdzekļu nolietojums un ražošanas nodokļi. NPV ir jānodrošina saimniecībās ieguldītā darba apmaksu, nomas un procentu maksājumi, kā arī var veidot peļņu.

³⁷ SUDAT, 2018. 32.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

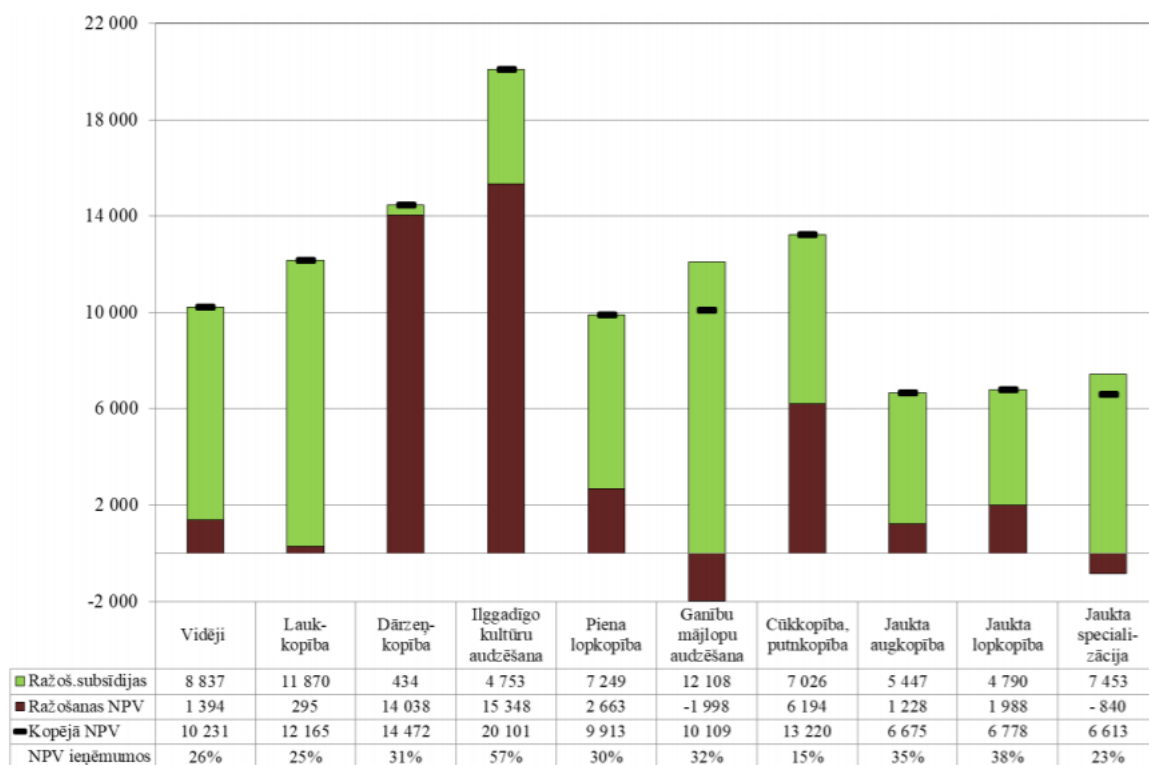

1.19. attēls. Neto pievienotā vērtība uz darbaspēka vienību 2018. gadā ekonomiskā lieluma grupās ('000 eiro), eiro un %. *Avots: SUDAT, 2018.*

76. Saimniecību NPV uz darbaspēka vienību atbilstoši specializācijas virzieniem 2018. gadā visaugstākā ir ilggadīgo kultūru audzēšanas (20 101 eiro) un dārzenkopības saimniecībās (14 472 eiro), kurām arī ražošanas neto pievienotā vērtība ir augstākā, bet ar ražošanu saistītais atbalsts sastāda tikai attiecīgi 24 % un 3 % (vidēji saimniecībās 87 %) (1.20. attēls). Cūkkopības un putnkopības saimniecībās NPV (13 220 eiro) ir virs vidējā līmeņa (10 231 eiro), bet atbalsta līmenis sastāda jau 53 % no kopējās NPV. Laukkopības saimniecībās ražošanas pievienotā vērtība ir niecīga (295 eiro), bet ar 95 % atbalstu kopējā NPV ir virs vidējā līmeņa. Tuvu vidējam līmenim kopējā NPV ir arī piena lopkopības un ganību mājlopu audzēšanas saimniecībās, bet pēdējām tas ir sasniegts, tikai pateicoties atbalstam, jo ražošanas pievienotā vērtība joprojām ir negatīva. Jaukto specializāciju saimniecībās NPV uz darbaspēka vienību ir ievērojami zemāka, turklāt jauktas specializācijas saimniecībās ražošanas pievienotā vērtība ir negatīva.³⁸

³⁸ Lauku saimniecības darba ekonomiskās analīzes rezultāti (SUDAT), 2018.gads

KONKURĒTSPĒJA

1.20.attēls. Saimniecību neto pievienotā vērtība uz darbaspēka vienību 2018. gadā pēc specializācijas virziena, eiro un %. Avots: SUDAT, 2018.

77. Latvijas apstākļos lietderīgi būtu sekmēt tādu saimniecību struktūru, kas labāk sekmētu valsts vispārējo attīstību (tai skaitā apdzīvotība, darbavietas laukos un mazpilsētās u.tml.). Ņemot vērā lauksaimniecības lielo nozīmi no centriem attālinātās valsts daļās, ir pamats vērtējumam, ka to veicina daudzveidīga saimniecību struktūra gan saimniecību lieluma, gan nodarbinātības ziņā. Ja valsts mērķis ir sekmēt laukos darbavietas un aktivizēt lauku sociāli-ekonomisko vidi, jāņem vērā ka to efektīvāk nodrošina pietiekami liels skaits ekonomiski aktīvu un stabilu mazo un vidējo saimniecību, kā arī tādu specializāciju lielās saimniecības, kur nepieciešams lielāks darbaspēka ieguldījums, piemēram, dārzeņkopība un piena lopkopība (skatīt 1.21.attēlu). Turklāt nodarbinātības ziņā lielās un mazās saimniecības ir savstarpēji papildinošas - lielās saimniecības nodrošina galvenokārt algotās darbavietas, bet mazajās raksturīga pašnodarbinātība – īpašnieka un viņa ģimenes locekļu darbs.³⁹

	Darbaspēka ieguldījums (stundās)			
	Lielās saimniecības	Vidējās saimniecības	Mazās saimniecības	Ļoti mazās saimniecības
Apļaušana	6	8	12	25
Graudaugi	15	19	32	60
Zīdītājgovis	17	17	25	50
Kartupeļi	80	183	248	350
Piens	80	104	200	480
Dārzeņi	314	410	605	650
Augļi	468	550	655	655

³⁹ AREI. Tematiskā novērtējuma “Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi” atskaite, 32.lpp.

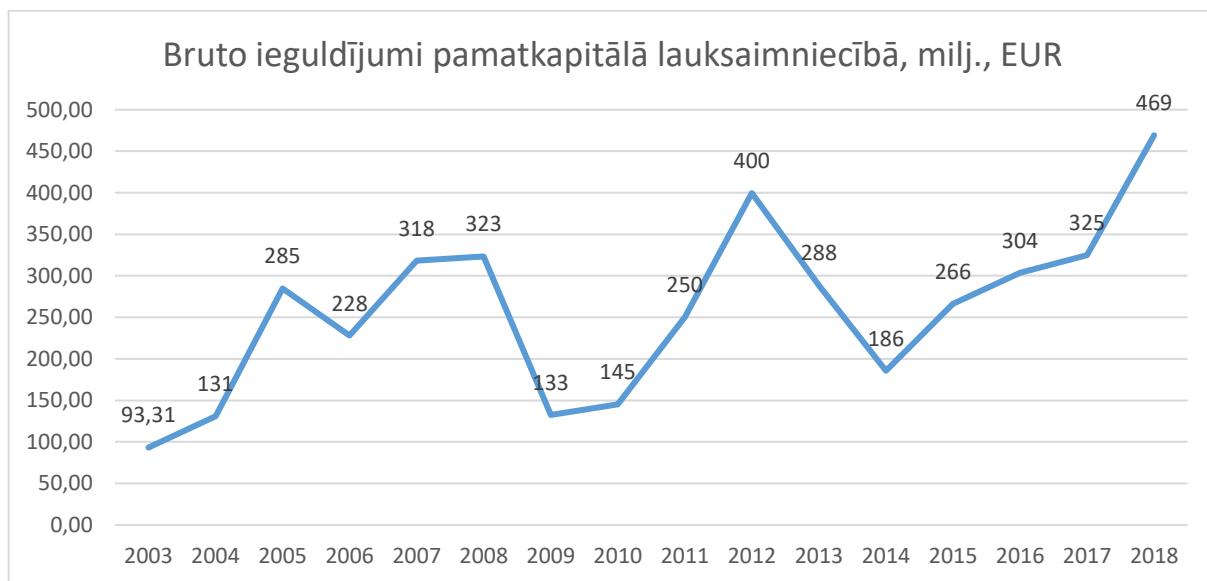
KONKURĒTSPĒJA

1.21.attēls. Darbaspēka ieguldījums atkarībā no saimniecības lieluma un lauksaimnieciskās aktivitātes Latvijā 2017. gadā, stundas. Avots: LLU⁴⁰

2.3 Kapitāls

78. Papildus iepriekš apskatītajiem ražošanas faktoriem (zeme un darbaspēks), saimniecību spēju ražot nosaka arī kapitāla pieejamība. Tā nolūkā nepieciešams apskatīt saimniecību rīcībā esošos aktīvus un saimniecību spēju veikt ilgtermiņa ieguldījumus, kā arī novērtēt saimniecību finanšu situāciju.

79. Bruto ieguldījumi pamatkapitālā lauksaimniecībā (faktiskajās cenās) (*konteksta rādītājs C.27*) atspoguļo ražotāju ieguldījumus pamatlīdzekļos, atskaitot pārdotos pamatlīdzekļus un pieskaitot neproduktīvo ieguldījumu vērtību, kas nepieciešami ražošanas procesa sekmīgai nodrošināšanai (1.22.attēls). Šis rādītājs tiek uzskatīts par vienu no galvenajiem elementiem, lai novērtētu lauksaimniecības sektora konkurētspējas attīstības nākotnes tendences. Periodā no 2003.gada šis rādītājs ir ievērojami svārstījies, tomēr kopš 2014.gada vērojams stabils ieguldījumu pieaugums, turklāt, 2018.gadā Latvija starp ES valstīm bija 1.vietā, vērtējot šādu ieguldījumu salīdzinošo vērtību pret radīto bruto pievienoto vērtību (gandrīz 130% pret BPV⁴¹).

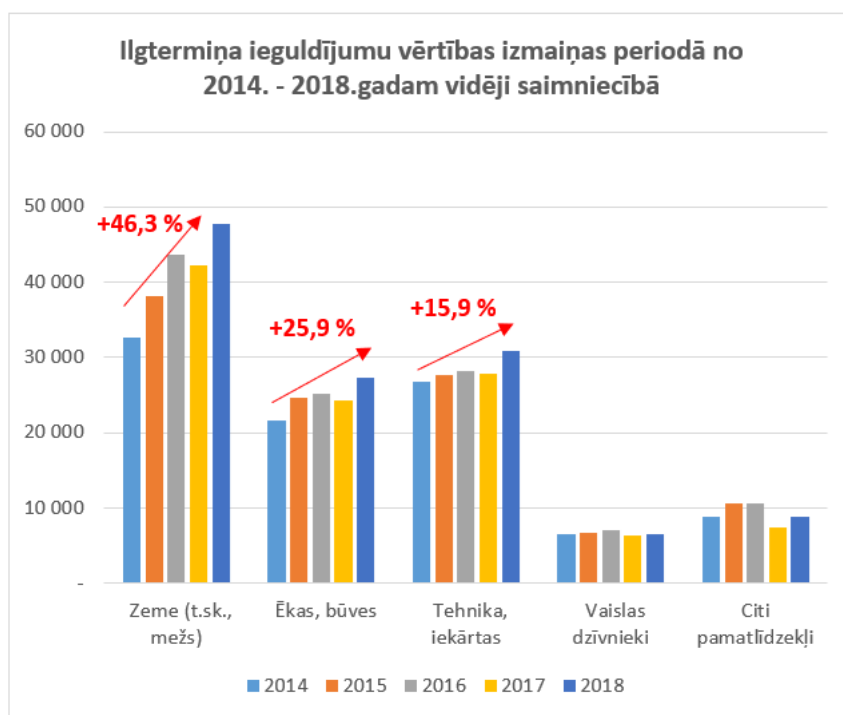

1.22.attēls. Bruto ieguldījumi pamatkapitālā lauksaimniecībā. Avots: EUROSTAT

80. Vērtējot, kā mainījušies saimniecību veiktie ilgtermiņa ieguldījumi (SUDAT dati), secināms, ka periodā no 2014. līdz 2018.gadam visstraujāk ir auguši saimniecību ieguldījumi zemē, būvēs un tehnikā/iekārtās (1.23.attēls). Ieguldījumi zemē (t.sk., meža audzes) kopš 2014.gada pieauguši par 46,3%, ēkās un būvēs – par 25,9%, bet ilgtermiņa ieguldījumi tehnikā un iekārtās pieauguši par 15,9%. Kopumā ilgtermiņa ieguldījumi vidēji visās saimniecībās šajā laika periodā pieauguši par 26%.

⁴⁰ Irina Pilvere, Agnese Krieviņa, Ilze Upīte, Aleksejs Nipers. Zinātniskais pētījums “Analīzes veikšana un priekšlikumu sagatavošana Kopējās lauksaimniecības politikas stratēģiskā plāna izstrādei”, 14.lpp.

⁴¹ EUROSTAT, Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības statistika, 2019.gada izdevums, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10317767/KS-FK-19-001-EN-N.pdf/742d3fd2-961e-68c1-47d0-11cf30b11489>

1.23.attēls. Ilgtermiņa ieguldījumu vērtības izmaiņas periodā no 2014. – 2018.gadam vidēji saimniecībā. Avots: ZM aprēķins pēc SUDAT datiem

81. Analizējot datus pēc saimniecību lieluma, secināms, ka kopumā, visstraujākais ilgtermiņa ieguldījumu pieaugums bijis saimniecībās ar ekonomisko lielumu 4 – 15 tūkst. EUR un 50 – 100 tūkst. EUR (1.2.tabula), attiecīgi 27% un 25%. Tomēr jāņem vērā, ka mazo saimniecību grupā absolūtā izteiksmē ilgtermiņa ieguldījumi joprojām ir ļoti zemi (1.26.attēls).
82. Kā jau minēts iepriekš, visbūtiskāk pieauguši ieguldījumi zemes resursos. Turklāt vairākās saimniecību grupās ieguldījumi citās pamatlīdzekļu kategorijās bijuši salīdzinoši nelieli, bet saimniecībās ar ekonomisko lielumu 15 – 25 tūkst. EUR, pamatlīdzekļu vērtība ēkām/būvēm un tehnikai ir pat ievērojami samazinājusies, kas nozīmē, ka jaunas investīcijas šajās kategorijās principā nav notikušas, vai arī ieguldījumi to atjaunošanā nav kompensējuši šo pamatlīdzekļu vērtības samazināšanos. Arī ļoti lielu saimniecību grupā (SI virs 500 tūkst. EUR) tehnikas un iekārtu vērtība ir samazinājusies. Šie dati varētu norādīt arī uz to, ka negatīvās izmaiņas mazo saimniecību ilgtermiņa ieguldījumos varētu būt radījuši arī ierobežotā piekļuve finanšu resursiem, kas nepieciešami šādiem ieguldījumiem. Savukārt lielo saimniecību grupā kritums varētu norādīt uz to, ka pamatlīdzekļu vērtība krītas straujāk nekā tos iespējams atjaunot.

1.2.tabula. Izmaiņas saimniecību ilgtermiņa ieguldījumos 2018.gadā salīdzinājumā pret 2014.gadu.

Ilgtermiņa ieguldījumi gada beigās	Vidēji saimn.	Saimniecību ekonomiskais lielums, Standartizlaide, tūkst. EUR					
		4 -< 15	15 -< 25	25 -< 50	50 -< 100	100 -< 500	>= 500
Zeme (t.sk., mežs)	46%	32%	61%	25%	48%	43%	9%

KONKURĒTSPĒJA

Ēkas, būves	26%	33%	-8%	12%	8%	-1%	1%
Tehnika, iekārtas	16%	15%	-27%	5%	14%	1%	-9%
Kopā pamatlīdzekļi	26%	27%	12%	13%	25%	11%	-7%

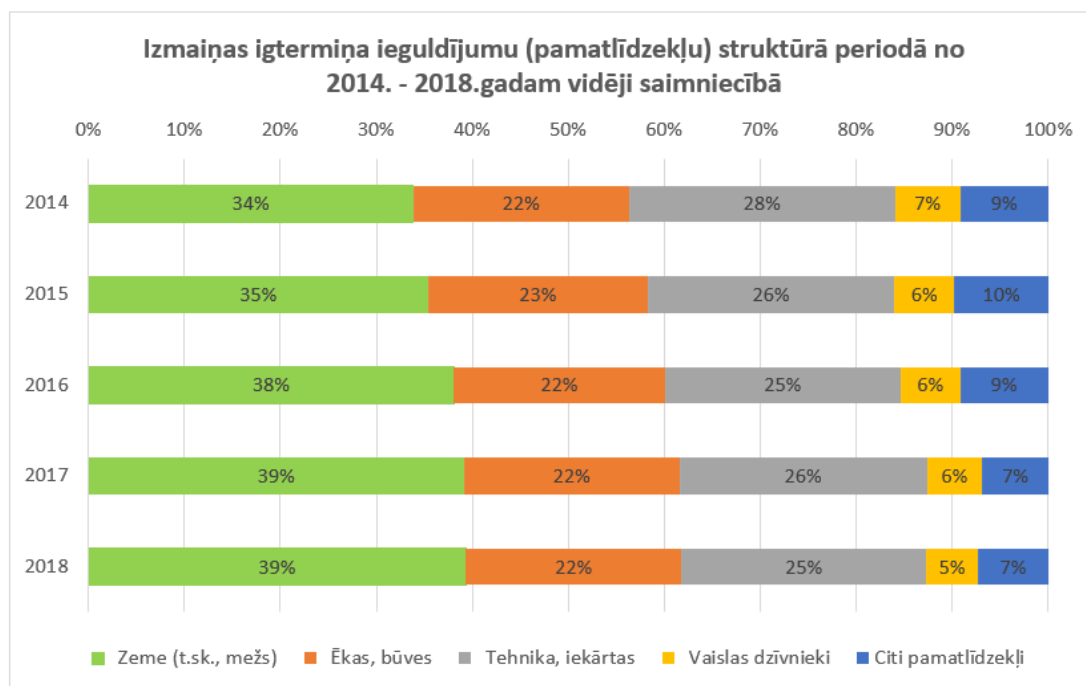
Avots: ZM aprēķins pēc SUDAT datiem

83. Mazās saimniecības vislielāko daļu no saviem ieguldījumiem veic pašu spēkiem, un tāpēc šie ieguldījumi ir ļoti nelieli. Mazo saimniecību pamatlīdzekļi ir noliekti un tie netiek pietiekami atjaunoti. Salīdzinot bruto ieguldījumu no 2010. līdz 2015. gadam ar esošo pamatlīdzekļu vērtību 2010. gadā, secināts, ka Latvijā visaktīvāk pamatlīdzekļu atjaunošana notikusi tieši lielajās saimniecībās, kur šajos 6 gados veikto ieguldījumu apjoms pat pārsniedz līdzšinējo pamatlīdzekļu apjomu. Savukārt vidējās saimniecībās ieguldīto līdzekļu apjoms ir viens no mazākajiem starp AREI veiktā novērtējuma “Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā” ietvaros salīdzinātajām dalībvalstīm, turklāt esošo pamatlīdzekļu apjoms bijis vismazākais no visām saimniecībām. Tas nozīmē, ka tieši vidējās saimniecībās ir akūts pamatlīdzekļu trūkums, ja salīdzina šādas saimniecības Latvijā ar līdzīgām citās ES valstīs.⁴²
84. Tai pat laikā sniegtais atbalsts mazajām saimniecībām ir uzlabojis tehnikas iegādes un būvniecības darbu iespējas, saimniecību attīstība ir tikusi stimulēta ar pozitīvajiem piemēriem. Tomēr atbalsts mazo saimniecību attīstībai ir bijis nepietiekams. Kredītiestāžu vēlme izsniegt aizdevumus ir bijusi neliela, un tāpēc ir pastāvējušas grūtības finansējuma iegūšanā. Latvijā ir samērā vāji attīstīts vidējo saimniecību sektors – šādu saimniecību skaits ir neliels (mazāk par 5% no saimniecību kopskaita) un to skaits, kaut arī palielinājies, tomēr tas nenosedz pat 10% no mazo saimniecību skaita, kas ir pārtraukušas darbību.⁴³
85. Vērtējot ilgtermiņa ieguldījumu struktūru saimniecībās, var secināt, ka vērtības ziņā būtiskākais saimniecību pamatlīdzeklis ir zeme (ar tendenci tās proporcijai kopējā pamatlīdzekļu vērtībā pieaugt), kam seko tehnika/iekārtas un visbeidzot ražošanas ēkas (1.24.attēls). Tomēr situācija ir krasi atšķirīga gan saimniecību lieluma kontekstā, gan arī ņemot vērā saimniecību specializāciju.

⁴² AREI. Tematiskā novērtējuma “Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā” atskaite, 2017, 43.lpp.

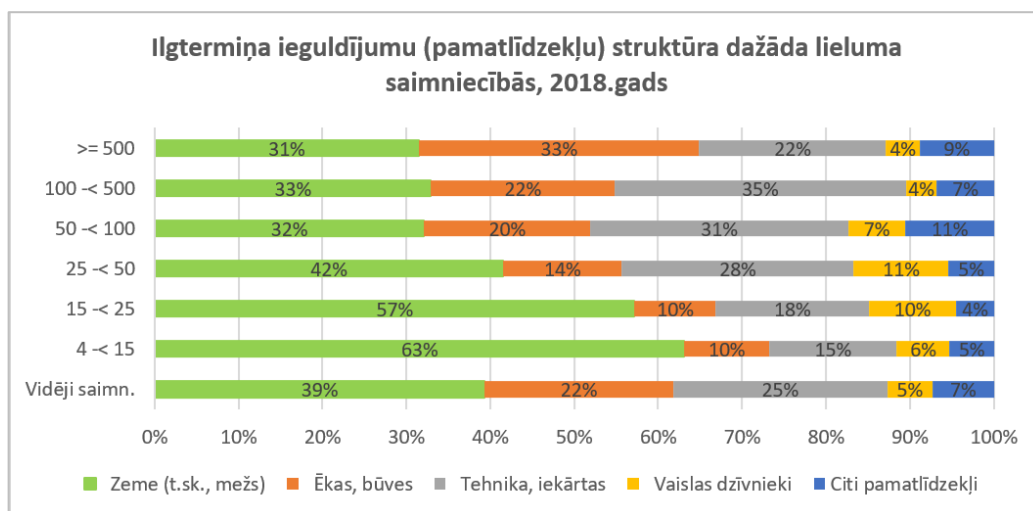
⁴³ AREI. Tematiskā novērtējuma “Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā” atskaite, 2017, 73.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

1.24.attēls. Izmaiņas ilgtermiņa ieguldījumu struktūrā periodā no 2014. līdz 2018.gadam vidēji saimniecībās. *Avots: ZM aprēķins pēc SUDAT datiem*

86. Vērtējot saimniecību pamatlīdzekļu struktūru pēc saimniecību lieluma (1.25.attēls), redzams, ka atšķirībā no cita lieluma saimniecībām, mazākajās saimniecībās (ar ekonomisko lielumu 4 – 25 tūkst. EUR) citu ražošanas nodrošināšanai nepieciešamo pamatlīdzekļu (tehnika un būves) vērtība ir ievērojami zemāka un attiecīgi arī šo pamatlīdzekļu īpatsvars ilgtermiņa ieguldījumu struktūrā ir salīdzinoši zems. Tas var liecināt gan par to, ka saimniecību rīcībā nav nepieciešamā aprīkojuma, gan arī par to, ka tas jau ir nolietojies. Jebkurā gadījumā, šāda situācija nozīmē to, ka saimniecību iespējas efektīvizēt ražošanu ir ierobežotas.

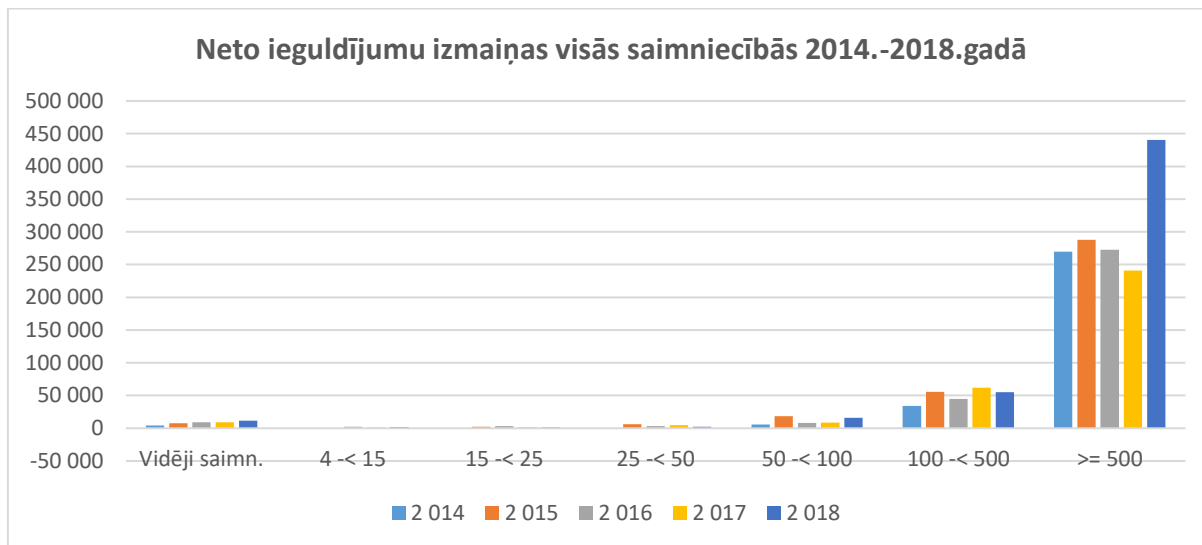

1.25.attēls. Ilgtermiņa ieguldījumu struktūra dažāda lieluma saimniecībās, 2018.gads. Avots: ZM aprēķins pēc SUDAT datiem.

87. Vidēji saimniecībās saistību īpatsvars 2018. gadā bilancē ir nedaudz palielinājies, veicot lielākos neto ieguldījumus periodā kopš 2011.gada. Īpaši liels kāpums ir saimniecību grupās ar SI no 50 līdz 100 tūkst. eiro un virs 500 tūkst. eiro – par 83 %, arī vismazākajās saimniecībās ar SI līdz 15 tūkst. eiro ir neliels kāpums – par 16 %,

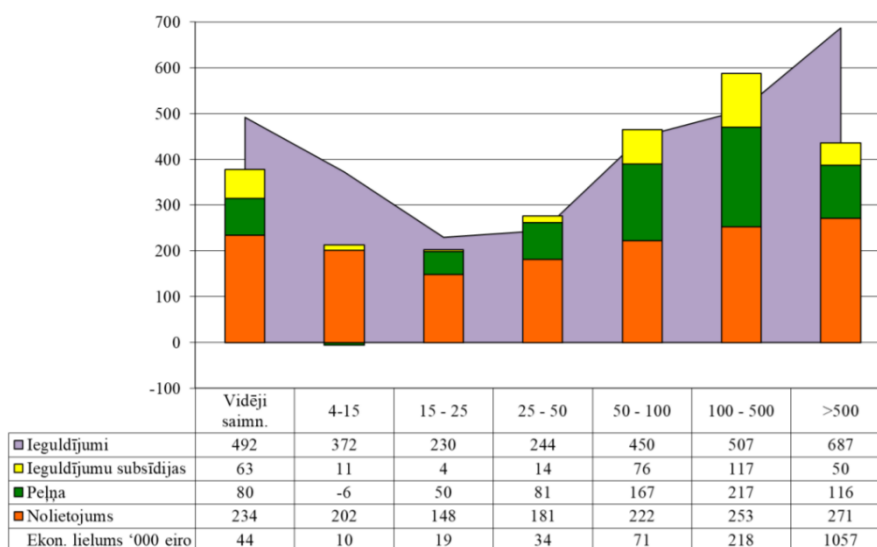
KONKURĒTSPĒJA

tomēr šīm saimniecībām ieguldījumu līmenis joprojām ir ļoti zems. Pārējās grupās tas ir samazinājies, un vislielākais kritums ir saimniecību grupā no 25 līdz 50 tūkst. eiro – par 56 % (1.26.attēls). Visas saimniecību grupas 2018. gadā ir nodrošinājušas pamatlīdzekļu atjaunošanu, pārsniedzot gada nolietojumu 1,4 līdz 2,5 reizes.⁴⁴

1.26.attēls. Neto ieguldījumu izmaiņas visās saimniecībās 2014.-2018.gadā, dalījumā pēc ekonomiskā lieluma. Avots: ZM aprēķins pēc SUDAT datiem

88. 2018. gadā saimniecību grupās ar SI no 25 līdz 500 tūkst. eiro pašu līdzekļi (ietver peļņu nolietojumu un ieguldījumu subsīdijas) ir pietiekami vai pārsniedz ieguldījumus, bet bez ieguldījumu subsīdijām tos varētu veikt tikai ekonomiskā lieluma grupa no 25 līdz 50 tūkst. eiro (1.27.attēls).⁴⁵ Salīdzinot, 2017.gadā praktiski visās saimniecību grupās (izņemot mazākās saimniecības un saimniecības ar SI no 100 – 500 tūkst.) pašu līdzekļi pārsniedza ieguldījumus arī bez ieguldījumu subsīdijām.⁴⁶

⁴⁴ SUDAT, 2018.gads, 35.lpp.

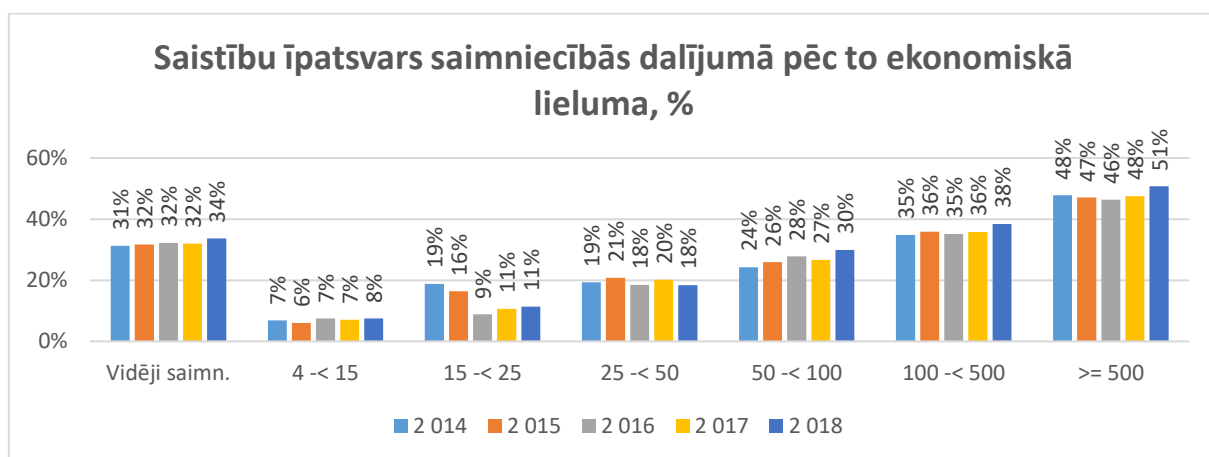
⁴⁵ SUDAT, 2018.gads, 35.lpp.

⁴⁶ SUDAT, 2017.gads, 34.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

1.27.attēls. Saimniecību ieguldījumi un pašu finansēšanas līdzekļi 2018. gadā ekonomiskā lieluma grupās uz ekonomiskā lieluma vienību (1000 eiro), eiro. Avots: SUDAT⁴⁷

89. Analizējot ieguldījumus un pašu līdzekļus to finansēšanai pēc saimniecību specializācijas virziena 2018.gadā, redzams, ka pašu līdzekļi pietiek ilggadīgo kultūru un ganību mājlopu audzēšanas saimniecībās, turklāt tās ieguldījumus varētu veikt arī bez ieguldījumu subsīdijām, kā arī piena lopkopības saimniecībās, pārējās saimniecību specializāciju grupās pašu līdzekļi nodrošina ieguldījumus tikai 27 % līdz 85 % robežās. Visu specializāciju saimniecībās ieguldījumi pārsniedz nolietojuma vērtību 1,4 līdz 3,4 reizes, liecinot par saimniecību ieguldījumiem attīstībā.⁴⁸
90. Jāpiebilst, ka situācija gadu no gada mainās, tomēr, analizējot datus vairāku gadu griezumā, var secināt, ka mazāko saimniecību segmentā joprojām saglabājas salīdzinoši zems ieguldījumu līmenis, savukārt ieguldījumu subsīdiu īpatsvars veiktajos ieguldījumos veido tikai nelielu daļu no nepieciešamā finansējuma.
91. Lai nodrošinātu saimniecību darbību, kā arī veiktu nepieciešamos ieguldījumus, secināts, ka pašu līdzekļi šiem mērķiem ne vienmēr ir pietiekami. Līdz ar to saimniecības iespēju robežās cenšas piesaistīt ārējo finansējumu, piemēram, kredītu veidā.
92. Atbilstoši SUDAT datiem, saimniecību saistību īpatsvars ar katru gadu ir palielinājies, turklāt tā īpatsvaram pret saimniecības kopējiem aktīviem, ir tendence palielināties līdz arī saimniecības ekonomiskā lieluma pieaugumu (1.28.attēls).
93. Zemākais saistību īpatsvars ir mazākajām saimniecībām (ekonomiskais lielums 4 – 15 tūkst. EUR). No viena puses tas nozīmē mazus finanšu riskus saimniecību darbībā, bet no otras puses tas liecina arī par grūtībām piesaistīt ārējo finansējumu. Līdzīga situācija ir arī saimniecību grupā ar ekonomisko lielumu no 15 – 25 tūkst. EUR, turklāt, šajā grupā saistību īpatsvars pēdējo gadu laikā ir krities. Savukārt lielākās saimniecības, cenšoties panākt straujāku attīstības tempu, ir piesaistījušas ievērojami lielāku ārējo finansējumu – to saistību īpatsvars 2018.gadā sasniedzis 51%, kas izvēloties nepareizu ieguldīšanas stratēģiju, kā arī notiekot neparedzamām izmaiņām ārējos apstākļos un atbalsta pieejamībā, var radīt finansiālas grūtības saimniecībām nākotnē maksātspējas kontekstā.

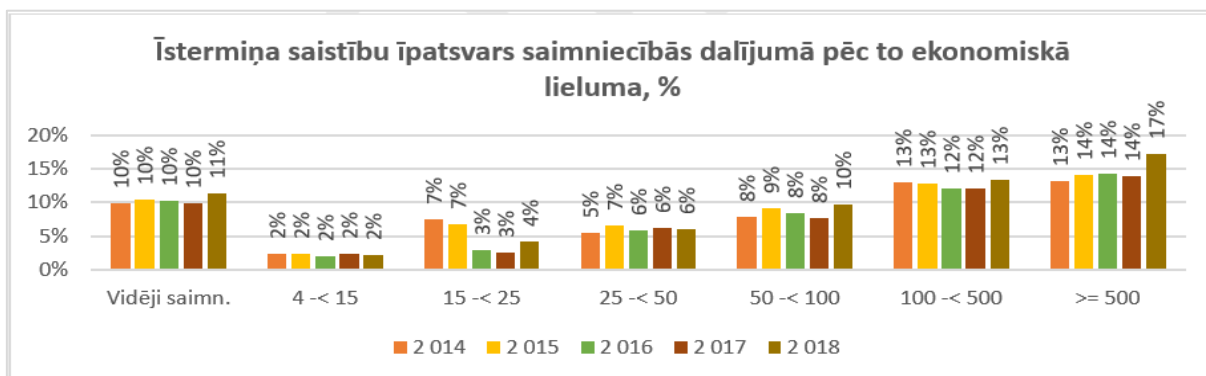

1.28.attēls. Saistību īpatsvars saimniecībās dalījuma pēc ekonomiskā lieluma, %. Avots: ZM aprēķins pēc SUDAT datiem.

⁴⁷ SUDAT, 2018.gads, 36.lpp.

⁴⁸ SUDAT, 2018.gads 37.lpp.

94. Arī saimniecību īstermiņa saistību īpatsvars pieaug līdz ar saimniecību ekonomiskā lieluma kāpumu (1.29.attēls).

1.29.attēls. Īstermiņa saistību īpatsvars saimniecībās dalījumā pēc to ekonomiskā lieluma, %.

Avots: ZM aprēķins pēc SUDAT datiem

95. Saimniecību īstermiņa saistību īpatsvars analizējams kopā ar informāciju par saimniecību apgrozāmajiem līdzekļiem, kas savukārt ļauj novērtēt saimniecības likviditāti (attiecinīgi maksāspēju), proti, vai apgrozāmo līdzekļu daudzums ir pietiekošs īstermiņa saistību segšanai. Visaugstākais likviditātes koeficients novērojams mazajās un vidējās saimniecībās, ar tendenci samazināties lielāko saimniecību gadījumā. Tomēr šāds rādītājs mazo saimniecību gadījumā drīzāk vēsta par to, ka saimniecībām ir bijušas grūtības piesaistīt ārējo finansējumu, kā rezultātā to rīcībā esošie apgrozāmie līdzekļi ievērojami pārsniedz uzņemot īstermiņa saistību slogu (1.3.tabula).

1.3.tabula. Saimniecību likviditātes koeficients, dalījumā pēc saimniecību ekonomiskā lieluma, 2014. – 2018.gads.

Gads	Vidēji saimn.	4 -< 15	15 -< 25	25 -< 50	50 -< 100	100 -< 500	>= 500
2014	2,7	11,5	3,9	5,6	3,9	2,2	1,7
2015	2,4	9,5	4,5	4,5	3,4	2,1	1,6
2016	2,4	9,9	8,7	5,1	3,5	2,3	1,5
2017	2,6	9,3	9,5	4,8	4,0	2,3	1,7
2018	2,1	10,5	5,8	5,2	2,9	2,0	1,2

Avots: ZM aprēķins pēc SUDAT datiem

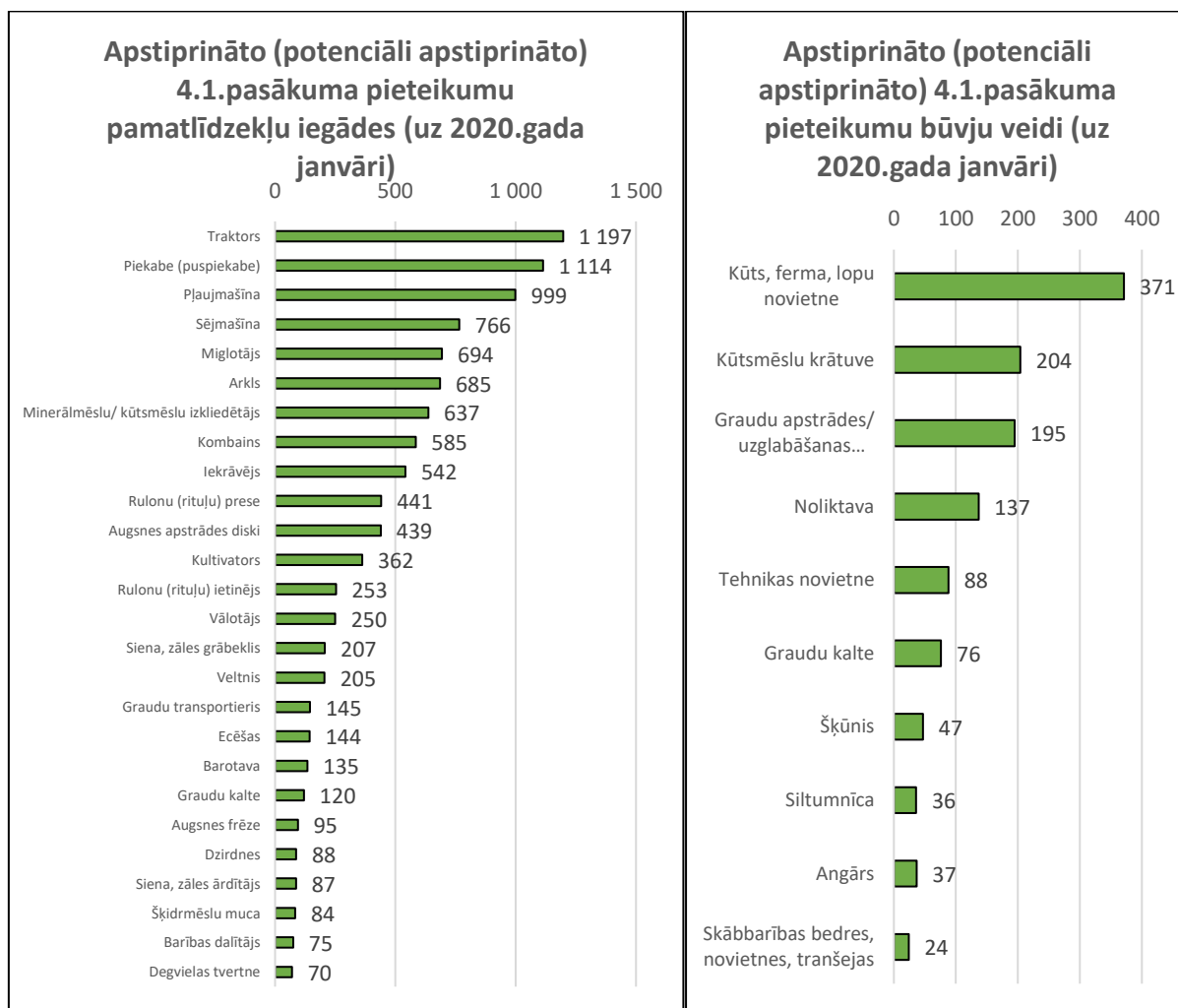
96. Ieguldījumu subsīdiu īpatsvars bruto ieguldījumos raksturo, cik aktīvi saimniecības izmanto nacionālo un Eiropas Savienības piedāvāto atbalstu, nomainot un atjaunojot savu pamatlīdzekļu fondu. Atbilstoši SUDAT datiem, periodā no 2013. līdz 2017.gadam šis īpatsvars ir svārstījies vidēji 10% līdz 14% robežās. Turklāt salīdzinot ar kaimiņvalstīm, Igaunijā šis rādītājs ir zemāks (ap 7%), bet Lietuvā – augstāks (līdz 18%).

97. Lai gūtu priekšstatu par saimniecību veiktajiem ieguldījumiem, izmantojot ieguldījumu subsīdijas, ir lietderīgi izvērtēt informāciju par Lauku attīstības programmas atbalsta pasākumu īstenošanu. Atbilstoši LAD datiem, Latvijas Lauku attīstības programmas 2014-2020.gadam atbalsta pasākumā 4.1. “Atbalsts ieguldījumiem lauku saimniecībās”, kas ir finansiāli nozīmīgākais atbalsta instruments saimniecību konkurētspējas veicināšanai, līdz 2020.gada janvārim

KONKURĒTSPĒJA

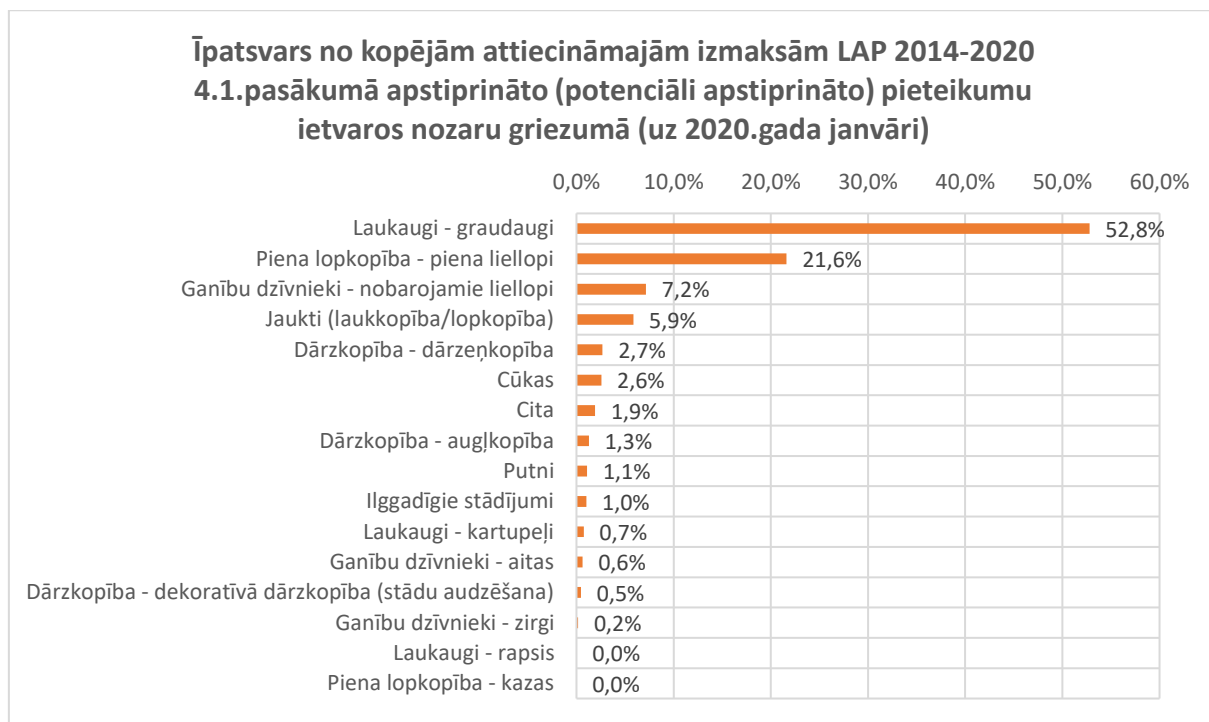
atbalsta saņemšanai bija apstiprināti vairāk kā 5,7 tūkst. projektu par kopējo publisko finansējumu 362,3 milj. EUR apmērā. Vērtējot apstiprināto projektu ietvaros veiktās (un tuvākajā nākotnē veicamās) investīcijas, secināms, ka 390,6 milj. EUR apmērā (attiecināmās izmaksas) paredzēta dažādu pamatlīdzekļu iegāde un 336,7 milj. EUR apmērā (attiecināmās izmaksas) paredzētas investīcijas būvniecībā.

98. No iegādājamo pamatlīdzekļu veidiem finansiālā izteiksmē dominē kombaini un traktori (attiecīgi 28% un 24%), savukārt skaita ziņā – traktori, piekabes/puspiekabes un pļaujmašīnas (11%, 11% un 10%). Savukārt investīcijas būvniecībā visbiežāk bija plānotas, lai uzbūvētu kūtis, fermas, lopu novietnes (31%), vai kūsmēsli krātuves (17%), graudu apstrādes/ uzglabāšanas kompleksus, torņus (16%) (1.30.attēls).

1.30.attēls. Apstiprināto (potenciāli apstiprināto) 4.1.pasākuma pieteikumu pamatlīdzekļu iegādes un būvju veidi (uz 2020.gada janvāri). Avots: LAD dati

99. Izvērtējot apstiprinātos projektus nozaru griezumā, secināts, ka minētā atbalsta pasākuma ietvaros visvairāk investīcijas veiktas laukaugu/graudaugu sektorā (52,8% no kopējām atbalsta pasākuma attiecināmajām izmaksām), kam seko piena lopkopība (21,6% no attiecināmajām izmaksām) (1.31.attēls).

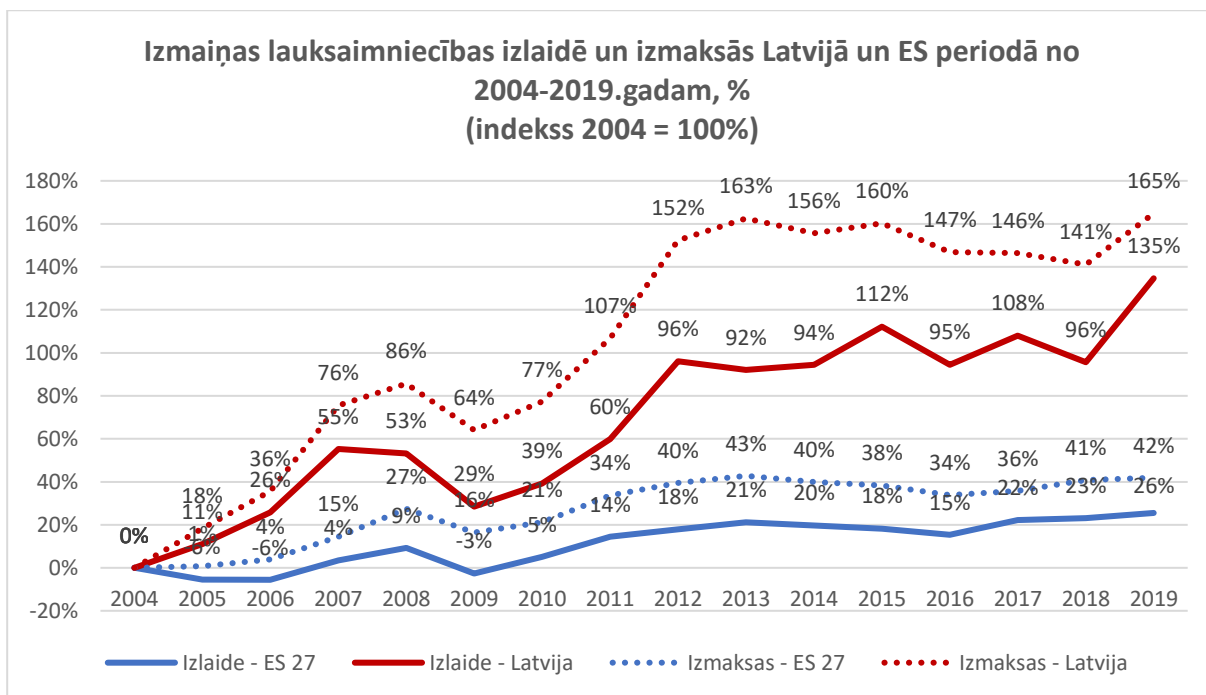

1.31.attēls. Īpatsvars no kopējām attiecināmajām izmaksām LAP 2014-2020 4.1.pasākumā apstiprināto (potenciāli apstiprināto) pieteikumu ietvaros nozaru griezumā (uz 2020.gada janvāri). Avots: LAD dati

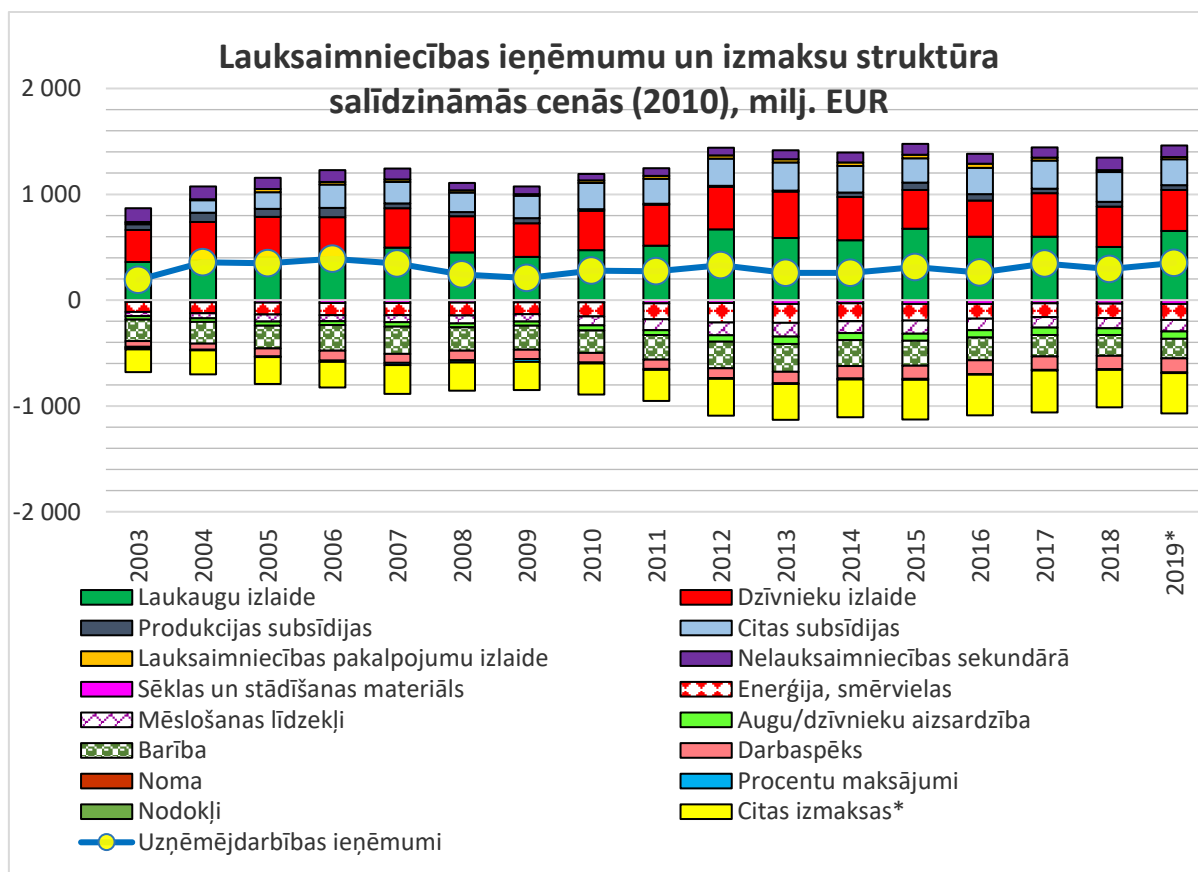
3. Saimniecību (ienākumi un) izdevumi

100. Ņemot vērā to, ka detalizēta analīze par saimniecību ienākumiem veikta specifiskā mērķa Nr. 1 "Stiprināt pārtikas nodrošinājumu, atbalstīt lauku saimniecību ienākumu pietiekamību un saimniecību izturētspēju visā Savienībā" ietvaros, šajā nodaļā tiks veikta situācijas analīze par saimniecību izdevumiem.
101. Kopumā periodā no 2004.gada gan Latvijā, gan ES vērojams lauksaimniecības izlaides pieaugums. Tomēr arī ražošanas izmaksas šajā laika periodā ir būtiski kāpušas, turklāt straujāk, nekā izlaide. Tāpat Latvijā ražošanas izmaksas ir pieaugušas daudz straujāk nekā vidēji Eiropas Savienībā (1.32.attēls).
102. Izmaksas lauksaimniecības izlaides radīšanai salīdzinoši ar citām ES valstīm Latvijā objektīvi vienmēr būs vienas no augstākajām. To ietekmē mainīgie un bieži nelabvēlīgie laikapstākļi, īss veģetācijas periods un šo faktoru papildus radītās izmaksas.
103. Atsevišķas izmaksu pozīcijās resursu cenas ir augstākas nekā vidēji ES. Tas ir saistīts ne tikai maziem ražošanas apjomiem, bet viens no ietekmējošajiem faktoriem ir atrašanās ES nomalē – attālums no loģistikas centriem sadārdzina minerālmēslu un degvielas izmaksas, barības/izejvielu izmaksas, kā rezultātā sadārdzinās ražošanas pašizmaksa.

KONKURĒTSPĒJA

1.32.attēls. Izmaiņas lauksaimniecības izlaidē un izmaksās Latvijā un ES periodā no 2004-2019.gadam, % (indekss 2004 = 100%). Avots: ZM aprēķins pēc EUROSTAT datiem.

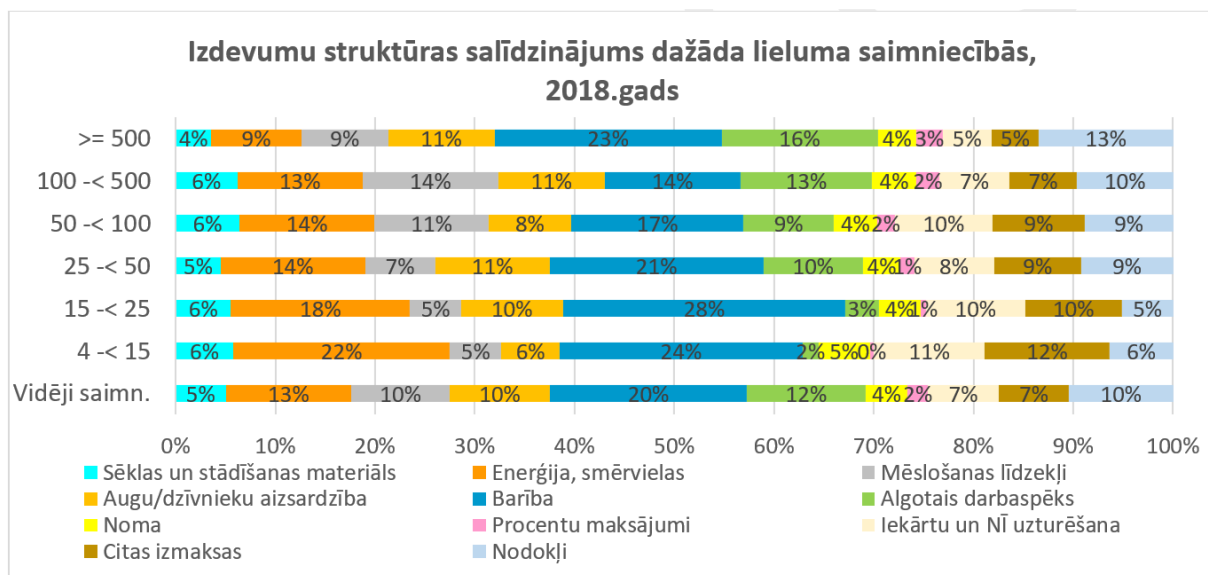
1.33.attēls. Lauksaimniecības ieņēmumu un izmaksu struktūra salīdzināmās cenās, milj. EUR. Avots: ZM aprēķins pēc EUROSTAT datiem

104. Vērtējot izmaksu struktūru kopumā, ar secināt, ka periodā kopš 2004.gada ir būtiski pieaugušas enerģijas, mēslošanas līdzekļu, lopbarības izmaksas (1.33.attēls).

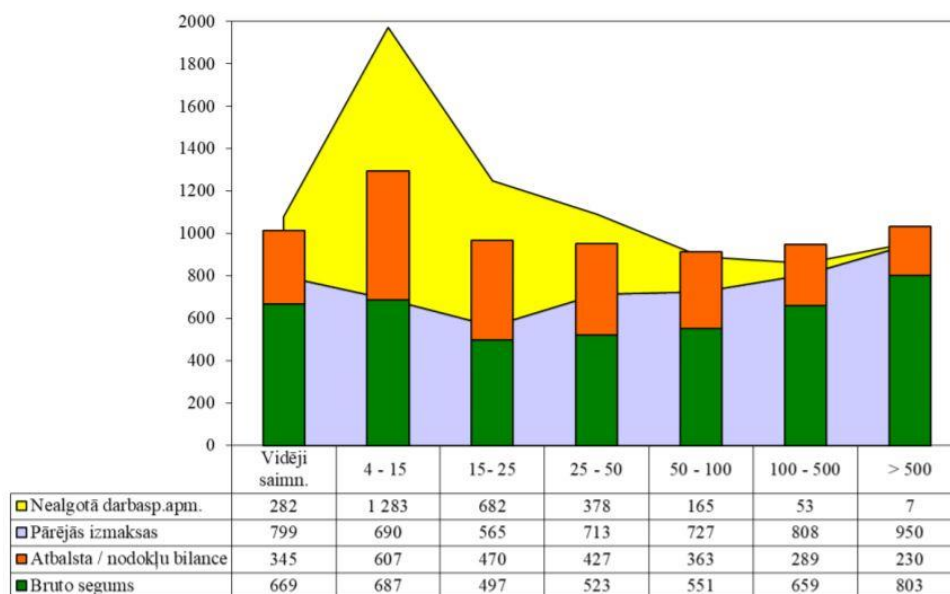
KONKURĒTSPĒJA

Tomēr objektīvs izmaksu vērtējums iespējams aplūkojot izmaksu struktūru saimniecību lieluma kontekstā, kā arī ņemot vērā specializāciju.

105. Vērtējot izmaksu struktūru dažāda lieluma saimniecībās, būtiskākā atšķirība, pirmkārt, vērojama saistībā ar izmaksām algotajam darbaspēkam un izmaksām par nomaksātajiem nodokļiem (1.34.attēls). Darbaspēka izmaksu pieaugums, palielinoties saimniecību ekonomiskajam lielumam, skaidrojams ar to, ka mazajā saimniecībās, lai samazinātu darbaspēka izmaksas (algas, nodokļus), saimniecību vadītāji un viņu ģimenes paši strādā savās lauku saimniecībās, nealgotot ārējo darbaspēku. Atbilstoši SUDAT datiem, vislielākais nealgotā darbaspēka izmaksu īpatsvars novērojams mazāko saimniecību grupā (ar ekonomisko lielumu 4 – 15 tūkst. EUR), turklāt bruto segums kopā ar atbalsta maksājumiem nosedz ražošanas izmaksas un izmaksas nealgotajam darbaspēkam saimniecību grupās virs 50 tūkst. eiro (1.35.attēls).

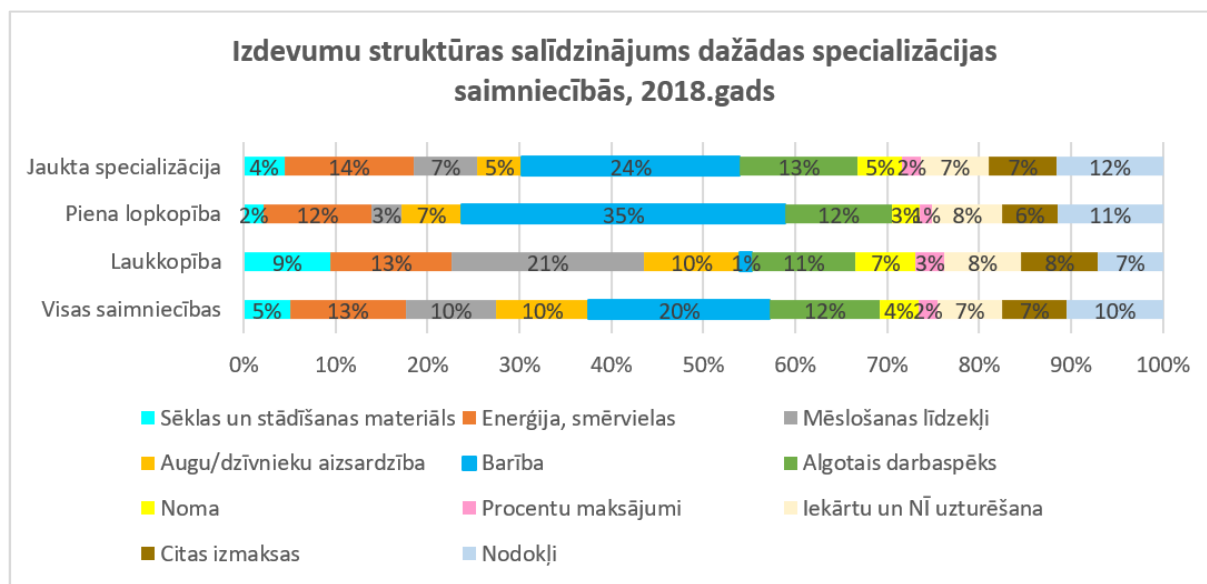
1.34.attēls. Izdevumu struktūras salīdzinājums dažāda ekonomiskā lieluma saimniecībās, 2018.gads. Avots: ZM aprēķins pēc SUDAT datiem

KONKURĒTSPĒJA

1.35.attēls. Saimniecību ienākumu veidošanās ekonomiskā lieluma grupās 2018. gadā, eiro uz ekonomisko lielumu tūkst. EUR. Avots: SUDAT

106. No izmaksu īpatsvara viedokļa, galvenās izmaksu pozīcijas saimniecībās ir lopbarība, energoresursi, mēslojums un augu/dzīvnieku aizsardzības izmaksas.
107. Piemēram, AREI 2018.gadā veiktajā pētījumā “Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi” secināts, ka lopbarības, energoresursu un mēslojuma izmaksas Latvijas lielajās saimniecībās aizņem lielāku daļu produkcijas vērtībā kā vidēji ES valstīs. Izņēmums ir lopbarības izmaksas vidēji lielo saimniecību grupā, taču tas ir saistīts ar ražošanas struktūru – šajā grupā lopkopības īpatsvars Latvijā ir daudz mazāks nekā citās valstīs. Par to liecina arī mēslojuma un energoresursu izmaksu ievērojamais pārsniegums – vairāk nekā 2 reizes pret citu valstu vidējo līmeni. Analizējot izmaksu īpatsvaru ļoti lielo saimniecību grupā, secināts, ka tajās lopbarības un energoresursu izmaksas uz produkcijas vienību tikai nedaudz pārsniedz ES vidējo, tomēr mēslojuma izmaksas pārsniedz citu valstu līmeni vairāk nekā 2 reizes. Tas daļēji saistīts ar laukkopības lielāku īpatsvaru, tomēr indikatīvi norāda arī uz iespējamu mēslojuma neracionālu izlietojumu. Šie dati apliecina ieguldījumu aktualitāti resursus taupošās tehnoloģijās, t.sk. precīzā mēslojuma iestrāde, zemākas energoietilpības tehnoloģijas u.tml.⁴⁹
108. Vērtējot izmaksu struktūru atkarībā no saimniecības specializācijas (1.36.attēls), būtiskākās atšķirības ir tiešā veidā saistītas ar saimniecības izvēlēto pamatnozari, proti, laukkopības saimniecībās būtisku izmaksu daļu veido mēslošanas līdzekļi un sēklas materiāls, savukārt piena lopkopības saimniecībās – lopbarība. Interesanti, ka laukkopības saimniecībās vērojamas arī lielākas nomas izmaksas, ko varētu skaidrot ar to, ka zemes apstrādes/ražas novākšanas procesos tiek vairāk izmantoti tehnikas nomas pakalpojumi.

1.36.attēls. Izdevumu struktūras salīdzinājums, 2018.gads. Avots: ZM aprēķins pēc SUDAT datiem

⁴⁹ AREI. Tematiskā novērtējuma “Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi” atskaite, 55.lpp.

4. Citi saimniecību produktivitāti ietekmējošie aspekti

109. Saimniecību darbības rezultātus pamatā ietekmē saimniecības lielums, izvēlēta specializācija, to rīcībā esošie resursi kā zeme, darbaspēks un kapitāls, arī atrašanās vieta (attālums no tirgiem/patērētāja), tomēr ir virkne vēl citu faktoru, kam ir tieša ietekme uz saimniecību ikdienu, piemēram, finanšu resursu pieejamība (aizdevumu un atbalsta formā), zināšanas un pieejamās tehnoloģijas (skatīt 6.nodaļu), nodokļu politika, dažādas prasības, kas noteiktas ES un nacionālajā regulējumā (pēdējais šajā analizē netiks apskatīts).

4.1 Finanšu resursu pieejamība

110. Veicot saimniecību darbības ekonomisko analīzi, bieži secināts, ka būtisks šķērslis saimniecību un pārstrādes uzņēmumu attīstībā ir saimniecību un lauku uzņēmumu pašu finansējuma trūkums, vai ierobežotās iespējas piesaistīt ārējo finansējumu. Tas ir apgrūtinājis saimniecību un lauksaimniecības produkcijas pārstrādātāju iespējas īstenot investīciju projektus, kam nepieciešams nodrošināt privāto līdzfinansējumu, jo īpaši, mazo un vidējo saimniecību un pārstrādes uzņēmumu gadījumā, kā arī saimnieciskās darbības uzsācējiem, piemēram, jaunajiem lauksaimniekiem. Diskusijās par Kopējās lauksaimniecības nākotni šo aspektu vairākkārtīgi ir uzsvēruši arī nozaru pārstāvji.
111. Saskaņā ar Eiropas Investīciju bankas un Eiropas komisijas 2020.gada novembrī veikto pētījumu “Finansiālās vajadzības lauksaimniecības un pārtikas nozarēs Eiropas Savienībā”⁵⁰ finanšu iztrūkums Eiropas Savienībā 24 dalībvalstīs, tostarp arī Latvijai lauksaimniecības nozarē ir no 19.8 līdz 46.60 miljardiem euro. Sliktākā situācija ir deviņās Eiropas valstīs, starp kurām ir arī Latvija. Līdzīgi slikta situācija ir arī kaimiņvalstīs Igaunijā un Lietuvā, tāpat Bulgārijā, Ungārijā, Spānijā, Grieķijā, Rumānijā un Horvātijā. Latvijā finanšu (banku aizdevumu) pieeja investīcijām ir 10%, savukārt apgrozāmajam kapitālam - 11%, liecina veiktais pētījums par ES lauksaimniecības uzņēmumu finansiālajām vajadzībām un piekļuvi finansējumam, kas ir vieni no zemākajiem rādītājiem starp 24 salīdzinātajām ES dalībvalstīm.
112. Starp banku minētajiem iemesliem finansējuma nepiešķiršanai saimniecībām 44% gadījumos ir pieteiktā ieguldījuma potenciālais risks. Savukārt 12% gadījumu atteikts jaunām saimniecībām, kurus bankas kopumā uzskata par pārāk riskantiem, lai finansētu. Rezultātā komercbankas riska novēršana veido jau vairāk nekā pusi no atteiktajiem pieteikumiem.
113. 2020.gada oktobrī tika izstrādāts nacionālais ES fondu 2021.–2027. gada plānošanas perioda finanšu instrumentu sākotnējais (tirgus nepilnību) novērtējums (turpmāk – novērtējums)⁵¹. Novērtējuma ir iekļauts modulis “Lauksaimniecība, lauku attīstība un mežsaimniecība” (turpmāk – modulis). Modulī ir novērtēts lauksaimniecībai, lauku attīstības un mežsaimniecības jomam pieejamais

50

https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/financial_needs_agriculture_agrifood_sectors_eu_summary.pdf

⁵¹ <https://www.pvd.gov.lv/lauku-attistiba/statiskas-lapas/2014-2020-gada-planosanas-periods-/es-fondu-2021-2027-gada-planosanas-perioda-finansu-instrumentu-sakotne?id=2968>

KONKURĒTSPĒJA

finansējums, finanšu tirgus nepilnības, nākotnes finansējuma vajadzības un piedāvātie finanšu produkti.

114. Saskaņā ar novērtējumu, kopēja tirgus nepilnība lauksaimniecības un lauku attīstības (t.sk.lauksaimniecības produkcijas pārstrādes) jomās uz 2019.gada beigām veido apmēram 200 milj. euro, finansējums kas bija nepieciešams lauku saimnieciskās darbības veicējiem uzņēmējdarbības uzsākšanas vai arī veicināšanai, bet ko nesaņēma no komercbankām vai arī akciju sabiedrības "Attīstības finanšu institūcija "Altum"" (turpmāk – Altum). Lielākā daļa nozaru asociāciju pārstāvji norādīja uz tirgus nepilnību, kur aizdevuma summa ir līdz 100 000 euro. Īpaši tiek izdalītas šādas prioritātes – uzņēmējdarbības uzsākšana un palielināšana.
115. Novērtējuma ietvaros tika aptaujāti 3403 lauku saimnieciskās darbības veicēji, 51% no aptaujātajiem laika periodā 2016.-2019. gadā bijis nepieciešams papildus finansējums, kas galvenokārt izlietots pamatlīdzekļu (69%), zemes iegādei (41%), apgrozāmo līdzekļu finansēšanai (30%) un būvniecībai (27%). Finansējumu aptaujātie prasījuši komercbankās (42%), Altum (22%), līzinga kompānijās (9%), kā arī citur, tostarp kooperatīvos (4%) .
116. Lauksaimniecības produktu primārās ražošanas uzsācēji, kā arī sīkie un mazie saimnieciskās darbības veicēji lauku reģionos sastopas ar tām pašām finanšu tirgus nepilnībām, ar kurām pārējo nozaru saimnieciskās darbības veicēji - finanšu līdzekļu trūkums, nepietiekama naudas plūsma, nepieciešamība saņemt īstermiņā apgrozāmos līdzekļus. Komercbankas šādus saimnieciskās darbības veicējus kreditē ierobežoti, jo lielai daļai no tiem nav izveidojusies pietiekama kredītvēsture, tie ir darbības sākotnējā posmā, kad nav vēsturisko ienākumu un klientu loka, kā arī pietiekama aizdevuma nodrošinājuma. Pašlaik šādiem saimnieciskās darbības veicējiem ir pieejami Lauku atbalsta dienesta administrēto programmu granti vai nebanku kreditētāju aizdevumi, bet to procentu likmes ir pārāk augstas, lai saimnieciskās darbības veicēji varētu atļauties šādus aizdevumus un attīstītu saimniecisko darbību.
117. Zemkopības ministrija sadarbībā ar akciju sabiedrību "Attīstības finanšu institūcija Altum" ievieš aizdevumu programmu lauku saimnieciskās darbības veicējiem, veicinot iedzīvotāju iesaistīšanos saimnieciskajā darbībā lauksaimniecības vai lauku attīstības jomās un palielinot finanšu resursu pieejamību. Pieejamais finansējums aizdevumu programmai: 13.81 milj. EUR. Aizdevumi ir pieejami bez nodrošinājuma, izmantojot Eiropas Investīciju fonda EaSI garantiju. Atbalsts aizdevuma veidā ir paredzēts investīciju atbalstam līdz 100 000 euro, nekustamo īpašuma iegādēm, ja tā vērtība nepārsniedz 35 000 euro, un ir daļa no kopēja projekta vai arī un apgrozāmajiem līdzekļiem līdz 35 000 euro, juridiskam vai fiziskam personām, kuri nodarbojas ar saimniecisko darbību un kuru gada apgrozījums ir līdz 100 000 euro vai tikai plāno to uzsākt. Kopš aizdevuma programmas uzsākšanas 2018. gada septembrī līdz 2020.gada 31.decembrim tika izsniegti 436 aizdevumi 9,9 milj. euro apmērā. Vidējā aizdevuma summa ir 23 000 euro.
118. Latvijas zemes fondā, ko pārvalda Altum, ietilpst lauksaimniecības zeme, un fondam pieder pirmpirkuma tiesības lauksaimniecības zemes darījumos. No 2015. gada jūlija, kad fonds tika izveidots, līdz 2017. gada sākumam tas kopumā ir iztērējis 4,6 miljonus eiro 112 īpašumu iegādei visos Latvijas reģionos; kopējā iegādāto zemju platība ir 2038 hektāri, no kuriem vairāk nekā 40 % atrodas Zemgalē. 2017. gada

KONKURĒTSPĒJA

sākumā 92 % no Latvijas zemes fonda īpašuma tika iznomāti lauksaimniekiem uzņēmējdarbības paplašināšanai, tostarp desmit jauniekiem lauksaimniekiem.⁵²

119. Lauksaimniecības produkcijas ražotājiem ir pieejama valsts aizdevumu programma lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) iegādei. Programmas mērķis ir sniegt iespēju iegādāties lauksaimniecības zemi lauksaimniecības produkcijas ražotājiem, mazināt tirgus nepilnību un dot iespēju saņemt kredītu mazām saimniecībām, kuras komercbankas nekreditē. Tā kā iegādātā LIZ ir jāizmanto lauksaimniecības produkcijas ražošanai, šī atbalsta programma ir efektīvs līdzeklis LIZ izmantošanas palielināšanai un ieņēmumu iegūšanai no šīs platības, tādējādi ilgtermiņā pozitīvi ietekmējot Latvijas ekonomiku kopumā. Lauksaimnieki pārsvarā izmanto to, lai iegādātos savā īpašumā līdz šim nomāto zemi. Turklāt valsts aizdevumu programma LIZ iegādei nodrošina saimniecību turpmākās darbības stabilitāti nākotnē attiecībā uz galvenā ražošanas resursa – zemes – pieejamību. Ja lauksaimnieks nav faktiskais zemes īpašnieks, pastāv risks un nedrošība saimniecību nākotnes darbības nodrošināšanai, jo zemes faktiskais īpašnieks var nolemt zemi pārdot. Aizdevumu pieejamība īpaši ir nozīmīga tām mazajām un vidējām saimniecībām, kurām ir ekonomiski pamatoti saimnieciskās darbības attīstības plāni, bet kuras trūkstošā nodrošinājuma dēļ nav pievilcīgas komercbankām.

[OBJ]

1.37.attēls. Valsts aizdevumu programmas LIZ iegādei ietvaros izsniegtais aizdevumu skaits un izsniegtā aizdevumu summa no 2012.gada līdz 2020.gadam *Avots: Zemkopības ministrija pēc ALTUM datiem*

120. Pēc Altum sniegtās informācijas, no 2012. gada 1. jūlija līdz 2020. gada 31. decembrim, izmantojot šo programmu, lauksaimnieki iegādājušies aptuveni 45 000 ha zemes. Praksē vidējā aizdevuma summa – 49 tūkst EUR, aptuveni 50 % no visiem aizdevumiem ir robežās no 10 000 – 35 000 EUR.

1.4.tabula. Valsts aizdevumu programmas LIZ iegādes izmantošana sadalījumā pa Latvijas plānošanas reģioniem no 2012.gada līdz 2020.gadam

Plānošanas reģioni	Izsniegtā aizdevumu summa		Izsniegtie aizdevumi		Iegādātā LIZ platība	
	EUR	%	Skaits	%	ha	%
Kurzeme	25 085 592	25,4%	518	25,6%	9793	22,7%
Latgale	14 599 581	14,8%	373	18,4%	9535	22,1%
Pierīga	12 352 090	12,5%	233	11,5%	5374	12,5%
Vidzeme	17 556 594	17,8%	407	20,1%	8246	19,1%
Zemgale	29 150 868	29,5%	494	24,4%	10 135	23,5%

121. Reģionu vērtējumā visvairāk aizdevumi izsniegti Zemgales un Kurzemes plānošanas reģionos, tajos arī izsniegto aizdevumu apmērs ir vislielākais. Attiecīgi Zemgales reģionam kopējā izsniegtā aizdevumu summa veido 29,2 milj. EUR, jeb 29,5% no kopējās izsniegto aizdevumu summas, savukārt Kurzemes reģiona izsniegtā aizdevumu summa veido 25 milj. EUR, jeb 25% no kopējās izsniegtās aizdevumu summas.

⁵² OECD, 2019

KONKURĒTSPĒJA

Ik gadu pieaug izsniegto aizdevumu skaits un 2020 gadā izsniegto aizdevumu skaits pārsniedz 300 aizdevumus, tas nozīmē, ka pieprasījums pēc šīs aizdevuma programmas ir diezgan stabils, un joprojām ir liela lauksaimnieku interese šīs programmas izmantošanā. Pēdējos trijos gados (2018.–2020.) izsniegti aizdevumi par kopējo aizdevumu summa ir aptuveni 12,8–17,4 miljoni EUR gadā, un par to ik gadu lauksaimnieki iegādājas aptuveni 5000 ha LIZ. Aizdevuma iespējas izmanto sīkie un mazie ražotāji, 2020.gadā 92% no aizdevumu saņēmušajiem lauksaimniekiem bija sīkie lauksaimnieki un pārējie – mazie. KLP nākotnes diskusijās ar lauksaimniecības nozares pārstāvjiem tika secināts, aizdevuma programma pilnīgi noteikti ir jāturpina.

Valsts atbalsts apgrozāmo līdzekļu iegādei lauksaimniecības produkcijas ražošanai - mērķis ir finansēt un stiprināt lauksaimniecības produktu ražotāju un lauksaimniecības pakalpojumu sniedzēju attīstību. Valsts atbalsts apgrozāmo līdzekļu aizdevumu iegādei nepieciešamas, lai lauksaimniekiem nepieciešamības gadījumā lauksaimniecības produkcijas ražošanas nodrošināšanai ir iespēja iegūt apgrozāmos līdzekļus, tādējādi stabilizējot saimniecības naudas plūsmu un nodrošinot ekonomisko attīstību. Aizdevumi tiek piešķirti lauksaimniecības produkcijas ražotājiem, atzītām lauksaimniecības un mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīvajām sabiedrībām un atzītām augļu un dārzeņu ražotāju grupām. Lauksaimniecības produkcijas ražotājam, mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīvajai sabiedrībai vai augļu un dārzeņu ražotāju grupai piešķir aizdevumu 7 000 –1 000 000 EUR apmērā, lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvajai sabiedrībai – ne vairāk kā 2 850 000 euro apmērā. Aizdevuma termiņš nav ilgāks par diviem gadiem. Faktūrkreditēšanas gadījumā aizdevuma termiņš nav ilgāks par sešiem mēnešiem.

[OBJ]

1.38.attēls. Valsts atbalsta apgrozāmo līdzekļu iegādei lauksaimniecības produkcijas ražošanai ietvaros izsniegtais aizdevumu skaits un izsniegtā aizdevumu summa no 2014.gada līdz 2020.gadam *Avots: Zemkopības ministrija pēc ALTUM datiem*

Ik gadu valsts atbalsta programmas apgrozāmo līdzekļu iegādei ietvaros izsniegtais apgrozāmo līdzekļu apmērs svārstās no 5 līdz 9 milj. EUR. No kopējās aizdevumu summas, gan kopējā piešķirto aizdevumu skaita vislielākais aizdevumu apjoms un aizdevumu skaits ir lauksaimniecības produkcijas ražotājiem. Visvairāk valsts atbalstu apgrozāmo līdzekļu iegādei 2019. un 2020.gadā saņēmusi graudaugu, pākšaugu un eļļas augu sēklu audzēšanas nozare (attiecīgi 68% un 64% no kopējās attiecīgajā gadā piešķirtās aizdevumu summas). Tāpat salīdzinoši daudz šos līdzekļus izmanto saimniecības, kas darbojas jauktās lauksaimniecības (augkopība un lopkopība) jomā - šīs saimniecības izmantojušas 12% no visas izsniegtās aizdevumu summas 2019.gadā un 19% - 2020.gadā.

Aizdevumu izmanto sīkās un mazās saimniecības. 2020.gadā 84% no aizdevumus saņēmušajām saimniecībām bija ar nodarbināto skaitu līdz 9, un tikai vienas saimniecības nodarbināto skaits pārsniedza 50.

122. **Procentu likmes subsīdija** – valsts atbalsts procentu likmes daļējai dzēšanai subsīdijas veidā par investīcijām ņemtiem kredītiem un apgrozāmo līdzekļu ņemtiem kredītiem bankās ir paredzēts lauksaimniekiem, atzītām kooperatīvajām sabiedrībām, lauksaimniecības produkcijas pārstrādātājiem, zvejniecībai un tās produkcijas apstrādātājiem. Atbalsta apmērs nepārsniedz aizdevuma gada procentu likmi 4% apmērā un maksimālā atbalsta summa nepārsniedz 60 000 EUR. Atbalsta programmai ik gadu no valsts budžeta līdzekļiem tiek piešķirta konkrēta atbalsta summa, tādēļ lauksaimniekiem pieejamais finansējums ir ierobežots. Šī iemesla dēļ gadījumā ja, pretendentu pieteiktā atbalsta summa pārsniedz konkrētam gadam piešķirtā valsts finansējuma apmēru, visiem atbalsta pretendentiem tiek piemērots proporcionālais

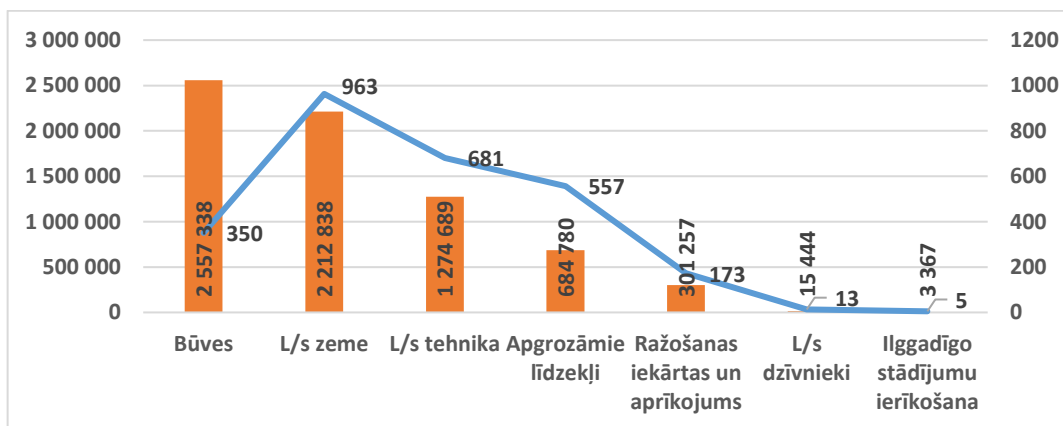
KONKURĒTSPĒJA

samazinājums. Ik gadu valsts atbalstu procentu likmes daļējai dzēšanai subsīdiju veidā izmaksā aptuveni 1400 atbalsta pretendentiem 6,5 milj. EUR apmērā. Savukārt 2020.gadā lauksaimniecības nozarei tika nodrošināts papildu valsts finansējums 5 milj. EUR, lai veicinātu ekonomisko aktivitāti kā Covid-19 izraisītās krīzes pārvarēšanai. Tādēļ 2020.gadā pieejamais valsts atbalsta procentu likmes daļējai dzēšanai subsīdiju veidā apmērā bija 10,5 milj. EUR, no kuriem tika izlietots atbalsts 8,2 milj. EUR. Savukārt 2021.gadam plānotais finansējums šai programmai paredzēts 12 milj.EUR.

OBJ

1.39.attēls. Izmaksātais valsts atbalsts “Procentu likmes subsīdija” sadalījumā pa atbalsta saņēmēju grupām 2020.gadā, % *Avots: Zemkopības ministrija pēc LAD datiem*

123. 2020.gadā valsts atbalstu “Procentu likmes subsīdija” saņēma 2748 lauksaimniecības produkcijas ražotāji ar kopējo atbalsta summa 7 milj. EUR, jeb 86% no kopējās atbalsta summas. Salīdzinoši pārstrādes uzņēmumu un kooperatīvo sabiedrību aktivitāte šīs valsts atbalsta programmas izmantošanā bija krietni mazāka. Attiecīgi 2020.gadā atbalstu saņēma 24 pārstrādes uzņēmumi ar kopējo atbalsta summu 579 tūkst. EUR un 16 kooperatīvās sabiedrības ar kopējo atbalsta summu 527 tūkst. EUR. Lielākais atbalsta apmērs 2020.gadā izmaksāts lauksaimniekiem ar apgrozījumi virs 350 000 EUR par 1070 aizdevumiem izmaksājot kopumā 5,2 milj. EUR, jeb 63% no kopējā lauksaimniekiem izmaksātā atbalsta apmēra. Lauksaimniekiem ar apgrozījumu no 70 000 līdz 350 000 kopumā izsniegti 1228 aizdevumi ar kopējo summu 1,6 milj. EUR. Atbalstu 2020.gadā saņēma arī lauksaimnieki ar apgrozījumu līdz 70 000 EUR, kas par 450 aizdevumiem saņēma atbalstu 289 tūkst. EUR apmērā.

1.40.attēls. Izmaksātais valsts atbalsts “Procentu likmes subsīdija” lauksaimniecības produkcijas ražotājiem sadalījumā pa kredītsaistību mērķa grupām 2020.gadā *Avots: Zemkopības ministrija pēc LAD datiem*

124. Valsts atbalstu procentu likmes subsīdija lauksaimniecības produkcijas ražotāji visvairāk izmanto par kredītsaistībām jaunu lauksaimnieciskās ražošanas būvju būvniecību un esošo būvju pārbūvi, par lauksaimniecībā izmantojamo zemes iegādi, kura tiek izmantota lauksaimniecības produkcijas ražošanai, jaunas l/s traktortehnikas tās piekabju, puspiekabju un mobilo kalšu iegādei un apgrozāmo līdzekļu aizdevumiem.

KONKURĒTSPĒJA

125. Valsts atbalsts procentu likmes daļējai dzēšanai subsīdiju veidā ir viens no instrumentiem kā palīdzēt lauksaimniekam kombinēt aizņēmumus vai grantus ar citiem finanšu pieejamības instrumentiem.

126. **Valsts atbalsts garantiju veidā** - lai nodrošinātu ilgtermiņa investīciju un apgrozāmo līdzekļu finanšu resursu pieejamību kredītiestādēs ir nodrošināta lauksaimniecības, zivsaimniecības un lauku attīstības garantiju programmas (turpmāk garantiju programma) ieviešana, kas veicina tostarp arī efektīvu Lauku attīstības programmas pasākumu ieviešanu. Tādējādi ir veicināta uzņēmumu efektivitāte un nodrošināta turpmāku investīciju ieplūšana uzņēmumos.

[OBJ]

1.41.attēls. Garantiju programmas ietvaros izsniegto garantiju skaits un to apmērs no 2010. līdz 2020.gadam. *Avots: Zemkopības ministrija pēc Altum datiem*

127. Līdz 2014.gadam garantiju programmu administrēja VAS "Lauku attīstības fonds", kas galvenokārt izsniedza garantijas VAS „Latvijas Hipotēku un zemes banka” izsniegtajiem aizdevumiem lauksaimniekiem. Savukārt sākot ar 2015.gadu garantiju piešķiršanu komercbanku izsniegtajiem aizdevumiem veic Altum. Izsniegto garantiju kritums, kas novērojams no 2013.gada ir izskaidrojams ar to, ka 2013.gada 17.decembrī Ministru kabinets pieņēma lēmumu par Altum dibināšanu apvienojot trīs iepriekš pastāvējuši darbojošās valsts atbalstu sniedzošas kapitālsabiedrības vienā institūcijā (apvienojot VAS „Latvijas Hipotēku un zemes banka”, SIA „Latvijas Garantiju aģentūra” un VAS "Lauku attīstības fonds").

No 2015.gada ik gadu vidēji izsniegtas 22 garantijas. Vismazākais izsniegto garantiju skaits bija 2019.gadā, kad Altum lauksaimniekiem par kredītiestāžu piešķirtajiem aizdevumiem izsniedz 10 garantijas. Savukārt jau 2020.gadā izsniegto garantiju skaits gandrīz dubultojās sasniedzot 18 izsniegtas garantijas. Pieprasījuma palielināšanos pēc Altum garantijām veicināja Covid-19 negatīvās ietekme, kuras dēļ komercbankas sāka piesardzīgāk finansēt investīciju projektus. Būtiski, ka tieši 2020. gadā garantiju apmērs veidoja 7,2 milj. EUR, kas ir trīs reizes vairāk nekā 2019.gadā. Garantiju programmas ietvaros līdz 2020. gada 31. decembrim bija spēkā 89 garantijas par kopējo summu 14,8 milj. EUR .

128. Šīs programmas ir atzinīgi novērtējuši un aktīvi izmantojuši lauksaimnieki, un šo programmu turpināšana ir apsverama arī nākotnes kontekstā.

129. Finanšu resursu pieejamību veicinošie atbalsta instrumenti nodrošina lauksaimniecības, zivsaimniecības, mežsaimniecības nozaru un pārtikas ražošanas nozaru attīstību un veicina ekonomisko izaugsmi kopumā. Tādēļ tie ir nozīmīgi atbalsta rīki, it īpaši situācijā, kad joprojām kredītiestādes piesardzīgi vērtē šos saimnieciskās darbības veicējus. Jāņem vērā, ka finanšu līdzekļu trūkums, nepietiekama naudas plūsma, grūtības saņemt apgrozāmos līdzekļus mazina konkurētspēju. KLP nākotnes diskusijās ar lauksaimniecības nozares pārstāvjiem tika secināts, ka nepieciešams risināt finanšu un ražošanas resursu pieejamības problēmu, paredzot mērķētus finanšu instrumentus, t.sk, to kombinēšanu ar grantiem. Finanšu instrumentus būtu jāparedz gan darbības uzsākšanai, gan apgrozāmajiem līdzekļiem, lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegādei, infrastruktūras uzlabošanai, kā arī dzīvojamā fonda būvniecībai lauku teritorijās (piemēram, lai attīstoties saimniecībai attālos lauku reģionos, būtu iespēja piesaistīt pastāvīgu darbaspēku utt.) un rekonstrukcijai. Jo īpaši šīs vajadzības akcentēja jauno lauksaimnieku pārstāvji.

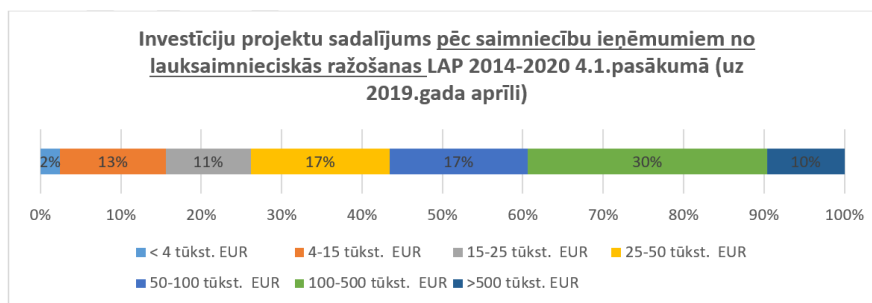
4.2 Publiskā atbalsta pieejamība un ietekme uz saimniecību darbību

130. Nolūkā stiprināt lauku saimniecību tirgus orientāciju un konkurētspēju, Lauku attīstības programmā 2014.-2020.gadam pieejami šādi atbalsta instrumenti:

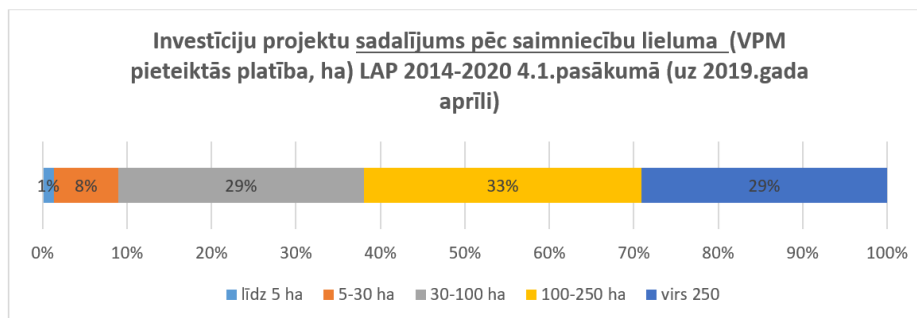
- Ieguldījumi materiālajos aktīvos:
 - Atbalsts ieguldījumiem lauku saimniecībās (4.1.pasākums);
 - Atbalsts ieguldījumiem pārstrādē (4.2.pasākums);
 - Atbalsts ieguldījumiem infrastruktūrā (4.3.pasākums);
 - Atbalsts uzņēmējdarbības uzsākšanai, attīstot mazās lauku saimniecības;
 - Atbalsts jauniem lauksaimniekiem uzņēmējdarbības uzsākšanai;
- Papildus atbalsta instrumenti, kas ietekmē saimniecību konkurētspēju:

- Zināšanu pārneses un informācijas pasākumi;
- Sadarbība: Atbalsts jaunu produktu, metožu, procesu un tehnoloģiju izstrādei;
- Ražas, dzīvnieku un augu apdrošināšanas prēmija;
- Ražotāju grupu un organizāciju izveide lauksaimniecības un mežsaimniecības sektorā;
- Konsultāciju pakalpojumi, saimniekošanas un lauku saimniecību atbalsta pasākumi.

131. Ņemot vērā to, ka šī analīze tiek veikta saimniecību konkurētspējas aspektu novērtēšanas nolūkā, kā piemērs secinājumu izdarīšanai par atbalsta pieejamību un sadalījumu, tika analizēts investīciju atbalsta (LAP 2014-2020. 4.1.pasākums) pieteikumu sadalījums, ņemot vērā saimniecību ieņēmumus no lauksaimnieciskās ražošanas, gan arī atbalsta saņēmēju sadalījums pēc platības (kas pieteikta vienotā platībmaksājuma saņemšanai) (skatīt 1.42. un 1.43. attēlus). Šis atbalsta pasākums izvēlēts, jo tā pamatmērķis ir stiprināt saimniecību tirgus orientāciju un veicināt konkurētspēju, turklāt, tas ir finansiāli nozīmīgākais šāda veida atbalsts lauku saimniecībām.

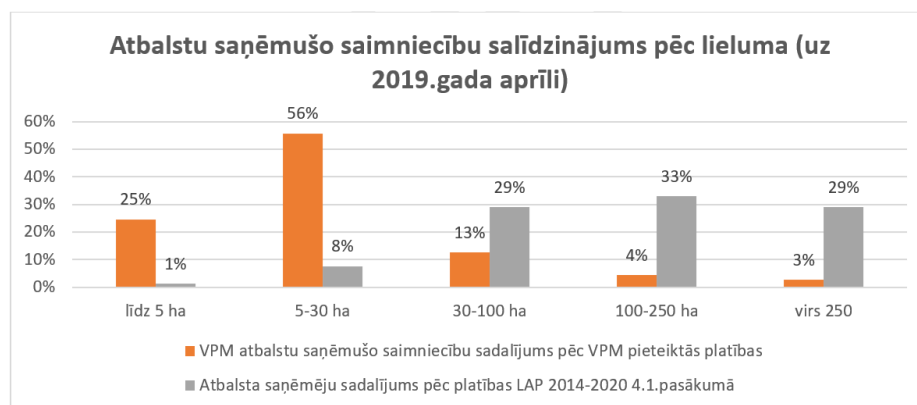
1.42.attēls. Investīciju projektu sadalījums pēc saimniecību ieņēmumiem no lauksaimnieciskās ražošanas LAP 2014-2020 4.1.pasākumā. *Avots: ZM aprēķins pēc LAD datiem*

1.43.attēls. Investīciju projektu sadalījums pēc saimniecību lieluma (VPM pieteiktās platība, ha) LAP 2014-2020 4.1.pasākumā. *Avots: ZM aprēķins pēc LAD datiem*

KONKURĒTSPĒJA

132. Analizējot investīciju atbalsta sadalījumu saimniecību lieluma kontekstā, secināms, ka, lai arī atbalsta saņemšanas iespējas ir bijušas visu lielumu saimniecībām, tomēr skaitliski vismazāk investīciju atbalstu saņēmušas mazās lauku saimniecības, savukārt saņēmēju skaits lielāku saimniecību grupās bijis būtiski lielāks.
133. Mazo saimniecību iespējas nodrošināt līdzfinansējumu (ar pašu vai aizņemtiem līdzekļiem) ir ierobežotas, tādēļ to daļa kopējā atbalsta saņēmēju skaitā un finansējuma apmērā LAP projektos ir neproporcionāli maza salīdzinājumā ar šo saimniecību īpatsvaru valstī (skatīt 1.44.attēlu). Šis aspekts jāņem vērā, plānojot mazajām/vidējām saimniecībām mērķētus atbalsta instrumentus, pēc iespējas paredzot tādus, kur privātā līdzfinansējuma nepieciešamība ir mazāka, vai nav nepieciešams vispār (atbalsts vienreizējo izmaksu veidā).

1.44.attēls. Atbalstu saņēmušo saimniecību salīdzinājums pēc lieluma (VPM atbalsta saņēmēji un LAP 2014-2020 4.1.pasākuma atbalsta saņēmēji). *Avots: ZM aprēķins pēc LAD datiem.*

134. Līdzekļu nepietiekamība un ierobežotās atbalsta iespējas nostāda mazās un vidējās saimniecības nevienlīdzīgās pozīcijās, bet šo saimniecību koncentrācija atsevišķās teritorijās pastiprina nevienlīdzības teritoriālos riskus. Rezultātā padziļinās lauku teritoriju sociāli ekonomiskās problēmas, sekmējot lauku iztukšošanos, sabiedrības sociālā kapitāla noplicināšanos, samazinot vietu attīstības iespējas.⁵³
135. AREI veiktā analīze ļauj izdarīt pieņēmumu, ka ekonomiskā atdeve no līdzekļiem, kuri tiek ieguldīti mazo saimniecību attīstībā, kopumā nav mazāka kā lielajās saimniecībās, taču sociālā atdeve (darbavieta saglabāšana, ieguldījums lauku sociālajā vidē u.c.) ir lielāka.⁵⁴
136. Arī lielo saimniecību grupas atbalstam ir bijusi pozitīva ietekme uz to izaugsmi un tas ir sekmējis šo saimniecību konkurētspējas pieaugumu. Izvērtējot atbalsta nozīmīgumu lielo saimniecību grupā, var secināt, ka vidēji lielajām saimniecībām (SI no 50 000 līdz 100 000 EUR) tas joprojām ir būtisks un ir nepieciešams, lielo saimniecību grupā (SI no 100 000 līdz 500 000 EUR) tas ir būtisks, tomēr ir novērojamas atsevišķas pārsubsidēšanas pazīmes. Savukārt ļoti lielo saimniecību grupai (SI 500 000 EUR un vairāk) tas kļūst mazāk svarīgs, ko apliecina arī šīs grupas saimniecību īpatsvara samazināšanās atbalsta saņēmēju struktūrā. Ievērojot augstos pašsvara rādītājus (pat 88%), var izdarīt pieņēmumu, ka lielākā daļa no lielajām un

⁵³ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 18.lpp.

⁵⁴ AREI. Tematiskā novērtējuma "Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā" atskaite, 2017, 74.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

ļoti lielajām saimniecībām ir spējīgas veikt nepieciešamos ieguldījumus pašu spēkiem.⁵⁵

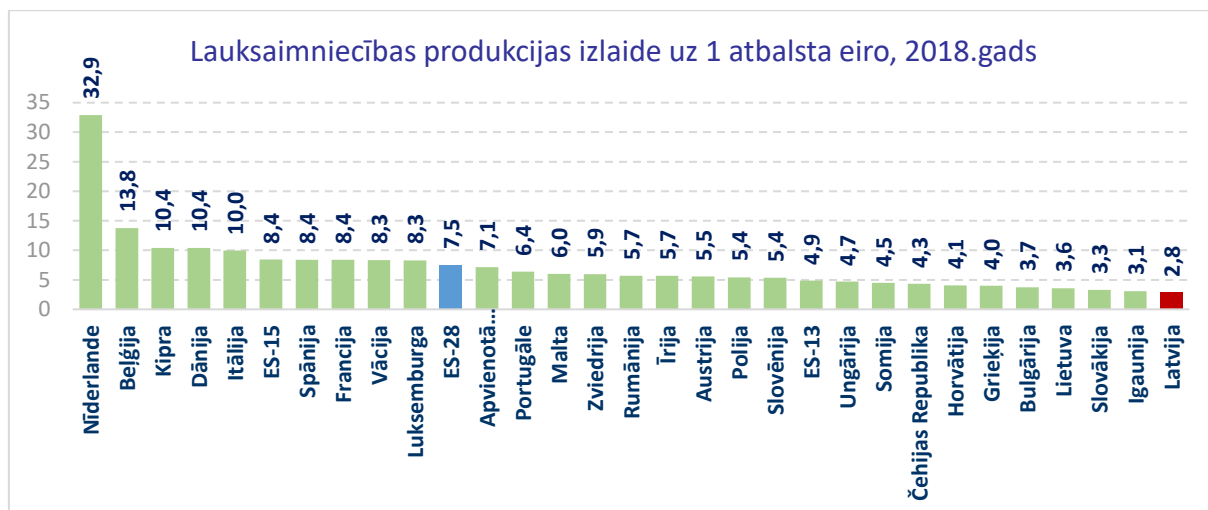
137. Atbilstoši novērtētāju secinājumiem, lai sekmētu KLP mērķu sasniegšanu, izmantojot lielo saimniecību grupas atbalsta iespējas, arī turpmāk ieguldījumu atbalsts šīm grupām var tikt saglabāts, bet to ieteicams mērķēt konkrētām vajadzībām. Par vienu no šādām vajadzībām ir uzskatāma augstas pievienotās vērtības produktu ražošana, ņemot vērā Latvijā joprojām esošo zemo pievienot vērtību gan uz nodarbināto, gan uz LIZ ha. Būtu stimulējama nevis lielo saimniecību fiziska paplašināšanās (palielinot LIZ platības, uzpērkot zemi no citām saimniecībām, kuras tādējādi bieži vien likvidējas), bet gan augstākas pievienotās vērtības radīšana no zemes platības vienības. Viens no risinājumiem ir tālākas produkcijas apstrādes sekmēšana. No valsts ekonomiskās attīstības viedokļa nebūtu atbalstāmi ieguldījumi, kas vērsti uz primāro lauksaimniecības produktu ražošanu, kuri tiek eksportēti bez tālākas apstrādes Latvijā. Sekmējami ieguldījumi lauksaimniecības nozarēs, kuras raksturīgas ar intensīvu zemes un darbaspēka izmantošanu, sniedzot augstu pievienoto vērtību no hektāra – tai skaitā dārzkopība un ilggadīgo kultūru audzēšana. Ja prioritāte ir sekmēt nodarbinātību laukos un aktivizēt lauku sociāliekonomisko vidi, tad jāņem vērā, ka to efektīvāk nodrošina pietiekami liels skaits ekonomiski aktīvu un stabilu mazu un vidēju saimniecību, kā arī tādu specializāciju lielās saimniecības kā dārzkopība un piena lopkopība.⁵⁶
138. Papildus tam, būtiskākie instrumenti lielo saimniecību atbalstam ir saistīti ar risku vadību, lai mazinātu dažādu apstākļu (dabas apstākļi, tirgus) izraisītās ienākumu svārstības. Tādēļ plānojot turpmāko atbalstu, lietderīgi veikt pasākumus risku mazināšanai, tajā skaitā sekmējot ražošanas struktūras diversifikāciju. Veicināms ir atbalsts dalībai kooperācijā, jo arī tas uzskatāms par risku vadības rīku.⁵⁷ Jāpiebilst, ka arī mazākām saimniecībām risku pārvaldības aspekti ir vienlīdz svarīgi un attiecīgi būtu stimulējami ar dažādiem mērķētiem atbalsta rīkiem (preventīvās risku mazināšanas investīcijas, apdrošināšana, u.c.).
139. Saimniecību ekonomiskā snieguma uzlabošanas raksturo rādītāji Bruto un neto saimniecību ienākumu izmaiņas. Aprēķini rāda, ka atbalsta ietekme uz ienākumiem atbalsta saņēmēju saimniecībās ir ļoti nozīmīga: novērtētais atbalsta rezultāts veido attiecīgi 33% (bruto) un 65% (neto) no atbalsta saņēmēju ienākumiem. Ir secināts, ka atbalstīto saimniecību un arī kopējie sektora ienākumi bez sniegtā atbalsta būtu samazinājušies.⁵⁸
140. Tomēr lai arī kopumā secināts, ka saņemtajam atbalstam ir būtiska ietekme uz saimniecību darbības rezultātiem, ņemot vērā zemo produktivitāti (zemos lauksaimniecības produktu izlaidēs rādītājus), Latvijā atbalsta atdeves rādītājs 2018.gadā bija zemākais ES, proti, 1 EUR atbalsta (tiešmaksājumu un lauku attīstības atbalsts kopā) radīja lauksaimniecības izlaidi 2,8 EUR vērtībā (1.45.attēls). Turklāt, šis rādītājs bija tikai 38% no vidējā ES dalībvalstu līmeņa.

⁵⁵ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi" atskaite, 57.lpp.

⁵⁶ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi" atskaite, 58.lpp.

⁵⁷ AREI. Tematiskā novērtējuma "Lielo saimniecību ieguldījums lauksaimniecības attīstībā, ņemot vērā LAP atbalsta ietekmi" atskaite, 67.lpp.

⁵⁸ AREI, "LAP 2014 - 2020 novērtēšana paplašinātajam Ikgadējam īstenošanas ziņojumam 2019" atskaite, 2019, 30.lpp.

1.45.attēls. Lauksaimniecības produkcijas izlaide uz 1 atbalsta eiro 2018.gadā. Avots: ZM aprēķins, pamatojoties uz EUROSTAT datiem.

141. Turklāt pēdējo gadu laikā šis rādītājs ir samazinājies (vēl 2016.gadā šis rādītājs bija 3,4 EUR), galvenokārt, tādēļ, ka pieejamais atbalsts ir audzis straujāk nekā lauksaimnieciskās produkcijas izlaides vērtība.
142. Atbalsts konkurētspējas stiprināšanai ir sekmējis atbalstīto saimniecību ekonomisko izaugsmi, tomēr atbalsta ietekme uz sektoru kopumā ir ierobežota. Atbalsts devis nozīmīgu ieguldījumu arī meliorācijas sistēmu pārbūvē, turpretī ieguldījums paaudžu maiņas nodrošināšanā lauksaimniecībā, kā arī infrastruktūras pieejamības uzlabošanā ir neliels. Atbalsta pozitīvā ietekme uz saņēmēju ekonomisko izaugsmi un konkurētspēju norāda uz atbalsta turpināšanas nepieciešamību, tomēr labāku rezultātu sasniegšanai atbalstu lietderīgi mērķtiecīgāk novirzīt konkrētām mērķgrupām, kur ekonomiskās izaugsmes stiprināšana nepieciešama visvairāk. Kā iespējamie virzieni ir finansējuma īpatsvara un atbalsta iespēju palielināšana mazo/vidējo saimniecību un jauno lauksaimnieku atbalstam, kā arī lauksaimniecības nozaru dažādošanas veicināšana. Atbalsts lauksaimniecībai būtu saistāms ar lauku telpas attīstību (labi apmaksātas darbavietas), kā arī ar primāro lauksaimniecības produktu pārstrādes iespējām.⁵⁹
143. Lai arī citu atbalsta instrumentu ietekme uz saimniecību konkurētspēju šajā nodaļā netika apskatīta, tomēr secināts, ka saimniecību tirgus orientācijas sekmēšanas un konkurētspējas veicināšanas nolūkā viennozīmīgi nepieciešams paredzēt atbalsta instrumentus lauksaimniecībā iesaistīto zināšanu un prasmju celšanai, kā arī inovāciju radīšanai un ieviešanai praksē. Tas ļautu lauksaimniekiem gūt nepieciešamo izpratni un zināšanas, kā pārorientēties uz ražošanu ar augstāku pievienoto vērtību (t.sk., attīstot pārstrādes iespējas), kā samazināt ražošanas izmaksas un kā pielāgoties jauniem izaicinājumiem, kas gaidāmi ES klimata un vides mērķu kontekstā. Papildus tam atbalsts kooperācijas aktivitātēm stimulētu lauksaimnieku tirgus varas celšanu un attiecīgi arī saimniecību ienākumu pieaugumu.

⁵⁹ AREI, "LAP 2014 - 2020 novērtēšana paplašinātajam Ikgadējam īstenošanas ziņojumam 2019" atskaite, 2019, 153.lpp.

4.3 Nodokļu politikas ietekme uz lauksaimniecības nozari

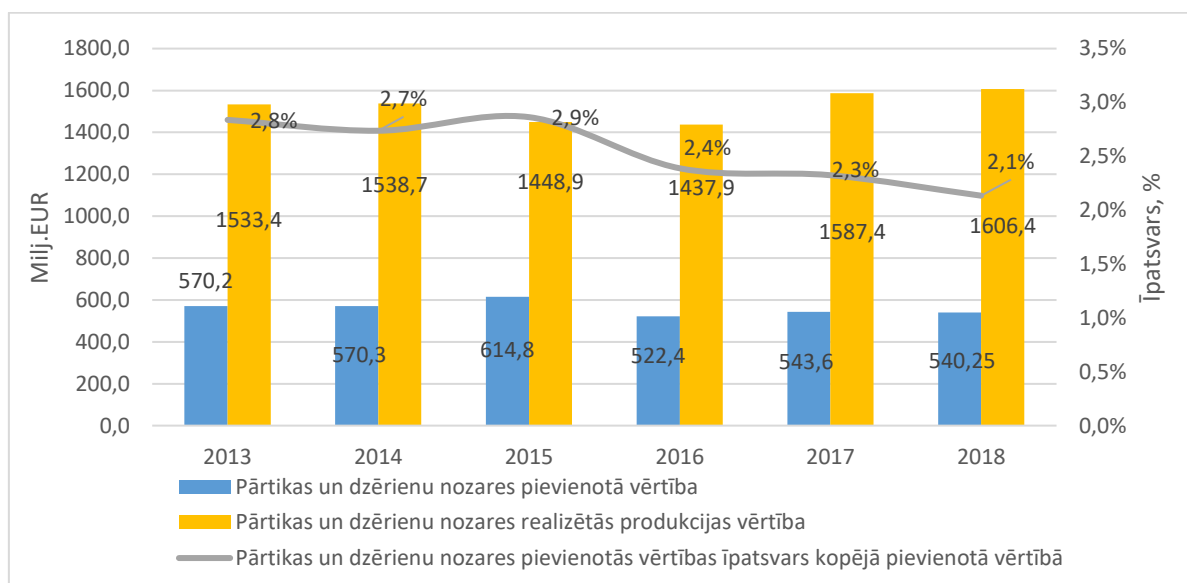
144. Organizētajās diskusijās par KLP nākotnes jautājumiem, lauksaimnieki un lauksaimnieku organizācijas norādīja uz grūtībām, ar ko saskaras tie, kas vēlas uzsākt lauksaimniecisko darbību, t.sk., salīdzinoši lielo nodokļu slogu un nodokļu politikas nepastāvīgumu, aicinot paredzēt atvieglojumus jaunajiem lauksaimniekiem vai tiem, kas uzsāk lauksaimniecisko produktu ražošanu.
145. Pēc Valsts ieņēmumu dienesta (VID) rīcībā esošās informācijas, Latvijā 2018. gada 1. janvārī Nodokļu maksātāju reģistrā bija reģistrēto 35 803 personas – nodokļu maksātāji, kuru pamatdarbības veids atbilst NACE 2. red 01. grupas „Augkopība un lopkopība, medniecība un saistītas palīgdarbības” kodiem, izņemot 0170. No šiem nodokļu maksātājiem 18 983 bija reģistrēti kā zemnieku saimniecības, 2351 – kā sabiedrības ar ierobežotu atbildību (SIA), kas nodarbojas ar lauksaimniecisko ražošanu, un 13 613 bija fiziskās personas – saimnieciskās darbības veicēji. 2017. gadā 492 nodokļu maksātājiem, kas nodarbojas ar lauksaimniecības produkcijas ražošanu, bija mikrouzņēmumu nodokļa maksātāja statuss.
146. Lauksaimniecības produkcijas ražotāji tiek atbalstīti nodokļu atvieglojumu un atbrīvojumu veidā. Tā, piemēram, tiem iedzīvotāju ienākuma nodokļa (turpmāk – IIN) maksātājiem, kas gūst ienākumus no lauksaimnieciskās ražošanas un lauku tūrisma pakalpojuma sniegšanas, pirms nodokļa piemērošanas tiek piemērots ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamais ienākums 3000 euro apmērā, kā arī ar IIN apliekamajā ienākuma netiek iekļautas summas, kas saņemtas kā valsts atbalsts lauksaimniecībai vai Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai.
147. No 2018.gada Latvijā ir mainīts uzņēmumu ienākuma nodokļa (UIN) maksāšanas režīms, kas nozīmē, ka nodokli nepiemēro reinvestētai peļņai, bet gan piemēro sadalītai peļņai un ar saimniecisko darbību nesaistītiem izdevumiem. Turklāt lauksaimnieki ir tiesīgi ar nodokli apliekamo ienākumu samazināt par 50% no saņemtajā valsts un Eiropas Savienības atbalsta summām lauksaimniecībai un lauku attīstībai.
148. Ēkām un būvēm, kas tiek izmantotas lauksaimnieciskai ražošanai, ir atbrīvotas no nekustamā īpašuma nodokļa maksāšanas.
149. Lauksaimniecības produkcijas ražotāji, izpildot noteiktus kritērijus ir tiesīgi iegādāties marķētu dīzeļdegvielu ar samazinātu akcīzes nodokļa likmi, kas ir 15% apmērā no akcīzes nodokļa standartlikmes.
150. Lauksaimniekam, kurš nav reģistrēts PVN maksātājs, nododot paša ražotu neapstrādātu lauksaimniecības produkciju lauksaimniecības produkcijas pārstrādātājam, kas ir reģistrēts PVN maksātājs, ir tiesības saņemt PVN kompensāciju 14% apmērā no piegādātās lauksaimniecības produkcijas vērtības. Kompensācijas mērķis ir kompensēt PVN nodokli, ko lauksaimnieks samaksājis iegādājoties preces un saņemot pakalpojumus, lai nodrošinātu nodošanai paredzētās lauksaimniecības produkcijas ražošanu.
151. Atbalsta saņēmēju kopējie samaksātie nodokļi ir palielinājušies par aptuveni 5% atbalsta ietekmē, kas liecina par pozitīvu netiešo sviras efektu.⁶⁰

⁶⁰ AREI, “LAP 2014 - 2020 novērtēšana paplašinātajam Ikgadējam īstenošanas ziņojumam 2019” atskaite, 2019, 138.lpp.

5. Pārtikas nozare

5.1 Pievienotās vērtības un nodarbinātības analīze

152. Pārtikas un dzērienu rūpniecība ir viena no lielākajām Latvijas apstrādes rūpniecības nozarēm un veido aptuveni piekto daļu no apstrādes rūpniecības pievienotās vērtības. Latvijas pārtikas nozares⁶¹ uzņēmumi 2018. gadā radīja 2,1 % no kopējās **pievienotās vērtības** valstī⁶². Salīdzinot ar 2013. gadu, nozares īpatsvars ir samazinājies par 0,7 procenta punktiem. Kopējā pievienotā vērtība faktiskajās cenās ir samazinājusies, veidojot 540,25 milj. EUR (1.46. attēls).

1.46. attēls. Pārtikas un dzērienu nozares pievienotās vērtības, tās īpatsvara Latvijas pievienotajā vērtībā un realizētās produkcijas vērtības (NACE 2. red.) dinamika 2014.–2018. gadā. *Avots: ZM pēc CSP*

153. Pēc 2015. un 2016. gadā piedzīvotās **apgrozījuma** lejupslīdes pārtikas un dzērienu nozarē, gads nozarē iezīmējās ar strauju apgrozījuma pieaugumu 10,4 % apmērā, kas turpināja nedaudz palielināties arī 2018. gadā, pieaugot par vienu procentpunktu attiecībā pret 2017. gadu. Neskatoties uz 2017. gadā novēroto piena nozares apgrozījuma straujo pieaugumu par 25 % attiecībā pret 2016. gadu, 2018. gada apgrozījumā vērojams samazinājums par 9 %. Pārējo produktu sektoros 2018. gadā vērojams apgrozījuma pieaugums 1-4 % robežās salīdzinājumā ar 2017. gadu, izņemot piena nozari un dzērienu ražošanu, kurās bija vērojams samazinājums attiecīgi par 9% un 2 % salīdzinājumā ar 2017. gadu.

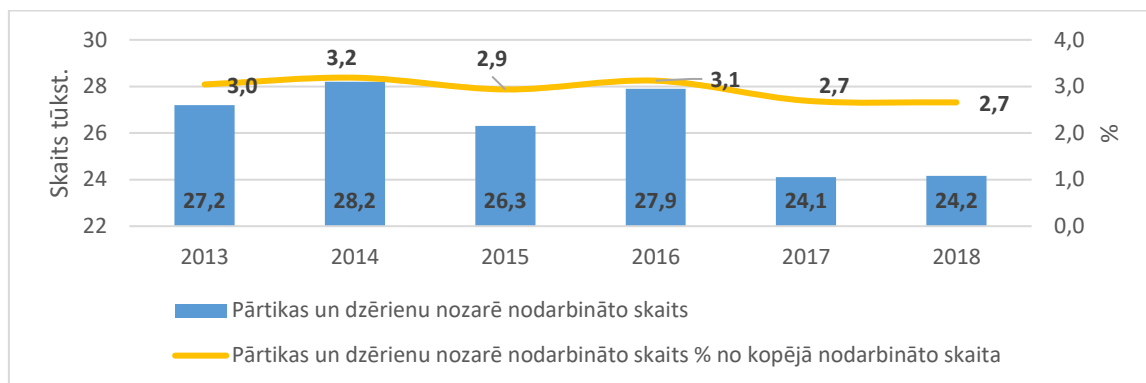
154. Tā kā pievienotā vērtība pārtikas un dzērienu nozarēs samazinās, nepieciešams atbalsts investīcijām pārtikas ražošanai ar noteiktu mērķi – produkcijas pievienotās vērtības paaugstināšanai, kvalitātes paaugstināšanai un jaunu produktu radīšanai.

⁶¹ Pārtikas produktu un dzērienu ražošana (C10-C11)

⁶² CSB. IKG10_060. Kopējās pievienotās vērtības sadalījums pa darbības veidiem. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__ikp__IKP__ikgad/IKG10_060.px/

KONKURĒTSPĒJA

155. Pārtikas nozare 2018. gadā **nodarbināja** 2,7 % no kopējā strādājošo skaita Latvijā⁶³, nodarbināto skaitam sasniedzot aptuveni 24,2 tūkst. personas⁶⁴. Līdz ar ražošanas procesa modernizēšanu un efektīvizēšanu, vērojams svārstīgs tomēr pakāpenisks pārtikas nozarē nodarbināto skaita samazinājums (1.47. attēls).

1.47. attēls. Pārtikas un dzērienu nozarē nodarbināto skaita un īpatsvara kopējā nodarbināto skaitā dinamika (NACE 2. red.). *Avots: ZM pēc CSP*

156. Lai arī šis nodarbinātības samazinājums neapšaubāmi ir saistīts ar darba spēka produktivitātes celšanos, kas no 2013.gada līdz 2018.gadam pārtikas nozarē ir pieaugusi par 6%, taču vienlaikus ir samazinājies arī pieejamais darbaspēks. Saskaņā ar CSP datiem Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā no 2010. gada līdz 2019. gadam ir samazinājies par 14%. Saskaņā ar Nodarbinātības valsts aģentūras datiem bezdarba līmenis 2019. gada 31.decembrī nokritās līdz 6.2%, savukārt reģistrēto brīvo darba vietu skaita statistika 2019. gadā uzrāda būtisku augšupejošu tendenci. 2019. gada decembrī vakanču skaits valstī ir gandrīz 2 reizes lielāks, nekā 2018. gada decembrī.

157. Darba roku nepietiekamību apstiprina nozares uzņēmēji, kas diemžēl saskaras ar reālu darbaspēka trūkumu zemākās un vidējās kvalifikācijas profesijās. Latvijas pārtikas uzņēmumu federācija 2019. maijā sniegtajā informācijā norādīts, ka nozarei kopumā trūkst 10 % darbinieku. Šī problēma ir aktuāla gan Latvijas reģionos, gan Rīgā. Notiek “cīņa” par darbiniekiem, kas vēl vairāk saasinās sezonas laikā. Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozēm, darbaspēka piedāvājums pārtikas pārstrādes strādnieku un pārtikas produktu ražošanas iekārtu operatoru profesijās kopumā līdz 2025.gadam varētu samazināties par gandrīz 1/5, ko ietekmēs gan darbaspēka novecošanās un izešana no darba tirgus, gan nepietiekamais jauno speciālistu skaits, kas ienāk darba tirgū atbilstošajās specialitātēs. Ņemot to vērā, darbaspēka iztrūkums minētajās profesijās līdz 2025.gadam varētu palielināties līdz 3200 speciālistiem. Tādejādi, nemainoties nozares līdzšinējām konkurētspējas priekšrocībām, kas joprojām lielā mērā balstās uz zemām darbaspēka izmaksām, nozare var strauji zaudēt savas pozīcijas gan vietējā tirgū, gan eksporta tirgos. Darba spēka trūkumu un prognozētās tendences darba spēka pieejamībā ir nepieciešamas atbalstīt pārtikas uzņēmumu modernizāciju un digitalizāciju, lai aizstātu trūkstošo darba spēku ar modernām tehnoloģijām.

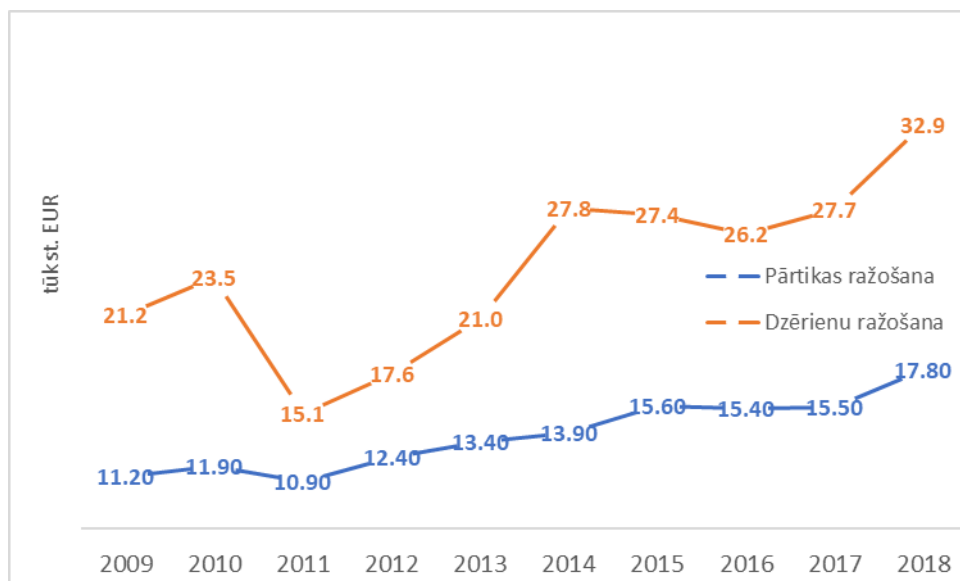
158. Kaut arī darba ražīgums Latvijas pārtikas un dzērienu ražošanas nozarēs stabili pieaug (skat. 1.48.attēlu), tomēr tas joprojām ir ļoti zems. Pārtikas nozares saražotās produkcijas pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto 2018. gadā bija 17,8 tūkst. EUR,

⁶³ CSP Darbaspēka izlases veida apsekojuma rezultāti.

⁶⁴ Nodarbināto skaits par pārtikas un dzērienu dzērienu(C10-C11)

KONKURĒTSPĒJA

bet dzērienu ražošanas nozarē 32,9 tūkst. EUR, kas ir vieni no zemākajiem rādītājiem ES dalībvalstīs (Eurostat).

1.48. attēls. Darbaspēka produktivitāte pārtikas un dzērienu ražošanas nozarēs Latvijā 2009.-2018. gadā (pievienotā vērtība uz 1 nodarbināto, tūkst.EUR).

[OBJ]

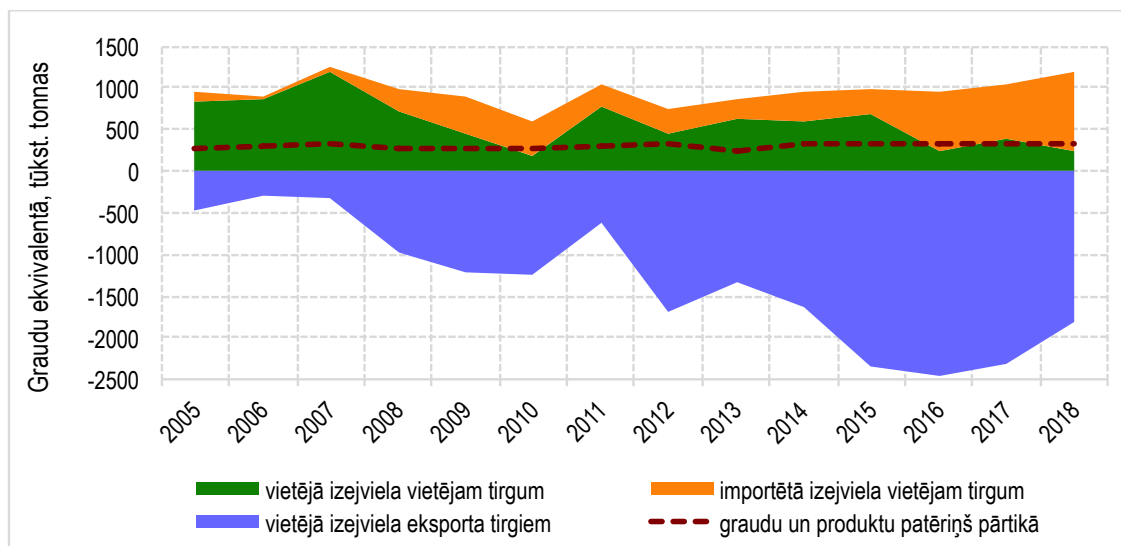
1.49. attēls. Darbaspēka produktivitāte pārtikas un dzērienu ražošanas nozarē 2018. gadā ES dalībvalstīs (pievienotā vērtība uz 1 nodarbināto, tūkst.EUR).

5.2 Galveno izejvielas izmantošana

159. Ja vērtē vietējo lauksaimniecības izejvielu saistību ar vietējo pārstrādi, ļoti liela daļa saražoto graudu tiek eksportēta⁶⁵. Vietējā tirgū paliek tikai nedaudz vairāk par 10%, līdz ar to arī graudu pārstrādes svars kopējā graudu ražošanā ir salīdzinoši zems.

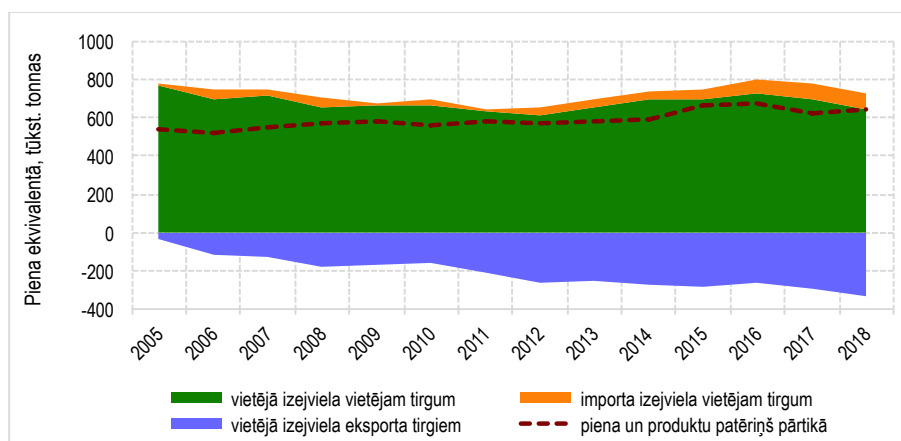
⁶⁵ CSP. Detalizēti dati pa valstīm un precēm (KN), KN 4 zīmes. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/atirdz/atirdz_detalizeta_4zim/?tablelist=true. Izmantotie CN kodi: 1001; 1002; 1003; 1004; 1008.

KONKURĒTSPĒJA

1.50. attēls. Graudu kā izejvielas izmantošanas rādītāji 2005.-2018.gadā.⁶⁶

160. Pieejamie dati par kopējo graudu un graudu produktu patēriņu uzturā (kas izteikts graudos)⁶⁷ liecina, ka tas ir gandrīz vienā līmenī ar graudu kā izejvielas daudzumu vietējam tirgum, tomēr bez patēriņa uzturā nozīmīgs daudzums graudu tiek patērēts arī lopbarībai un sēklai, tāpat tie tiek izmantoti eksportētajos pārtikas produktos. Līdz ar to, neskatoties uz nozīmīgo graudu ražošanu apjomu Latvijā, pastāv ievērojams graudu kā izejvielas imports.

1.51. attēls. Piena kā izejvielas izmantošanas rādītāji 2005.-2018.gadā⁶⁸

⁶⁶ Importa izejviela vietējam tirgum – kopējais imports (var iekļaut tālāku reeksportu); vietējā izejviela eksporta tirgiem – kopējais eksports (var iekļaut reeksportu), vietējā izejviela vietējam tirgum – ražošanas apjoms mīnus kopējais eksports.

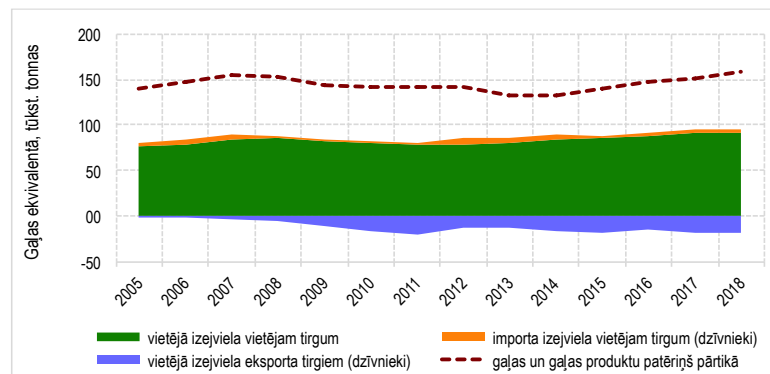
⁶⁷ Eurostat. Annual enterprise statistics for special aggregates of activities (NACE Rev. 2), Gross value added per employee, Food production. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SBS_NA_SCA_R2__custom_685078/default/table?lang=en

⁶⁷ LAD dati

⁶⁸ Importa izejviela vietējam tirgum – kopējais imports (var iekļaut tālāku reeksportu); vietējā izejviela eksporta tirgiem – kopējais eksports (var iekļaut reeksportu), vietējā izejviela vietējam tirgum – ražošanas apjoms mīnus kopējais eksports.

KONKURĒTSPĒJA

161. Piena sektorā aptuveni 70% no saražotā piena tiek izmantoti kā izejviela vietējā tirgū (tajā skaitā pārstrādei), bet 30% saistās ar eksporta tirgiem⁶⁹. Lai apmierinātu vietējās pārstrādes vajadzības pēc izejvielas, papildus nepieciešamais piens tiek importēts un tas veido aptuveni 8% no piena ražošanas Latvijā.

1.52. attēls. Gaļas kā izejvielas izmantošanas rādītāji 2005.-2018.gadā⁷⁰

162. Pēdējo gadu laikā aptuveni 16% no kopējās gaļas ieguves (saražotā gaļa un eksportētie dzīvnie dzīvnieki) veido dzīvo lopu eksports⁷¹. Gaļas un gaļas produktu patēriņš uzturā (kas izteikts gaļā) ir ievērojami augstāks kā kopējais saražotais gaļas apjoms Latvijā, līdz ar to pastāv liels gaļas un tās produktu imports.

163. Latvijas ražotāji eksportējot izejvielas, nerada produktus ar pievienoto vērtību (jo īpaši graudkopības nozarē). Nepieciešams veicināt esošo pārstrādes jaudu palielināšanu un noieta tirgus meklēšanu eksportam pārstrādes produktiem:

- atbalsts tirgus veicināšanas pasākumiem (atbalsts dalībai izstādēs);
- informatīvs un konsultatīvs atbalsts uzņēmumiem par eksporta tirgus iespējām;
- atbalsts eksporta kvalitātes standartu ieviešanai, atbalsts starptautisko kvalitātes standartu ieviešanai (lai piekļūtu starptautiskajām lielveikalu ķēdēm).

5.3 Konkurētspējas novērtējums

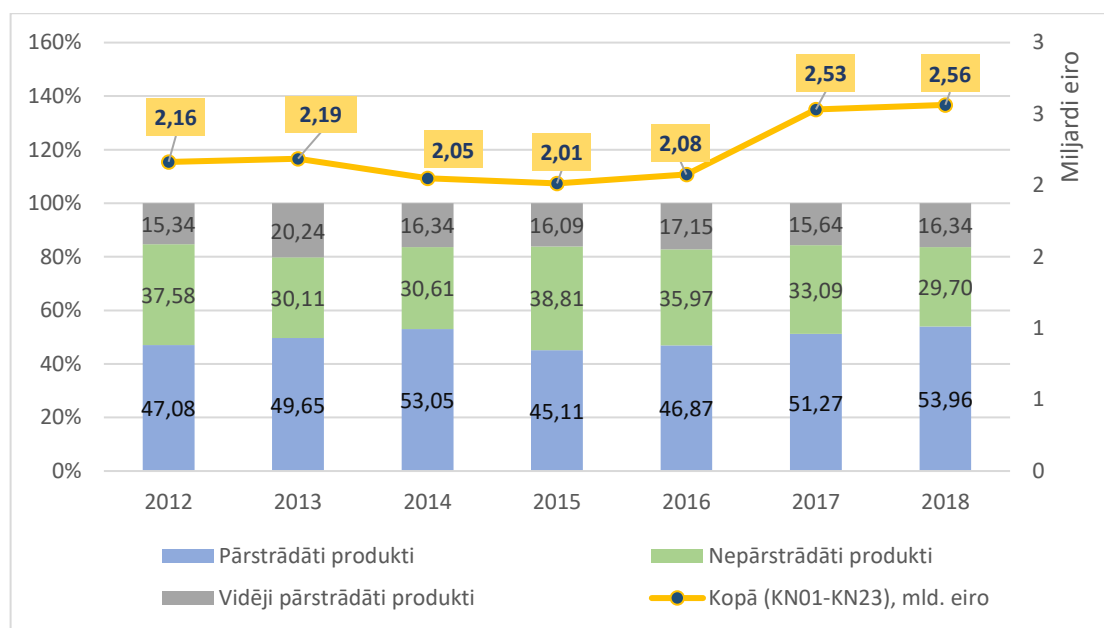
164. Latvijas produktu eksporta struktūrā pārstrādāti produkti vidēji veido 50% no kopējā Latvijas lauksaimniecības un pārtikas produktu eksporta (1.53.attēls).

⁶⁹ CSP. Detalizēti dati pa valstīm un precēm (KN), KN 8 zīmes. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/atirdz/atirdz_detalizeta_8zim/?tablelist=true. Izmantotie CN kodi: 04012099; 04012019.

⁷⁰ Importa izejviela vietējam tirgum – kopējais imports (var iekļaut tālāku reeksportu); vietējā izejviela eksporta tirgiem – kopējais eksports (var iekļaut reeksportu), vietējā izejviela vietējam tirgum – ražošanas apjoms mīnus kopējais eksports.

⁷¹ LAD dati

KONKURĒTSPĒJA

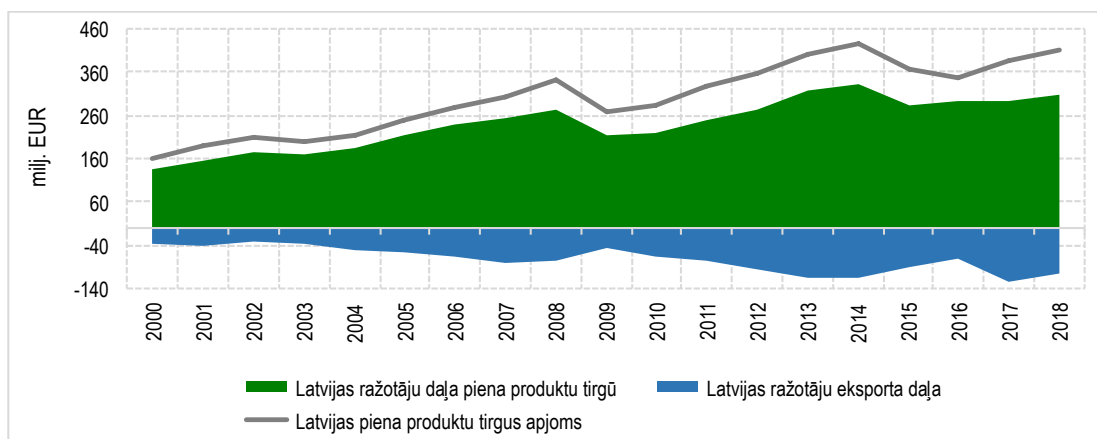
1.53.attēls. Pārstrādātu, vidēji pārstrādātu un nepārstrādātu produktu eksports no Latvijas, 2012.-2018., % un mld. eiro

Kopējā eksporta vērtībā nav iekļauta tabaka un tabakas rūpnieciski aizstājēji (KN24) un tā tirgus daļa, kas iedalīta tikai kombinētās nomenklatūras nodaļas līmenī, nenosakot konkrēti eksportēto produktu.
Avots: ZM pēc Eurostat datiem

165. Būtisku samazinājumu pārstrādātu produktu eksports pieredzēja 2015. gadā, pēc tam, kad Krievijas Federācija 2014. gada augustā aizliedza importu noteiktai lauksaimniecības produkcijai. Aizliegums attiecās arī uz vairākiem pārstrādātiem produktiem, tai skaitā, desām un tamlīdzīgiem izstrādājumiem. Turklāt, 2015. gada jūnijā Krievijas Federācija piemēroja aizliegumu arī zivju konserviem. Tā rezultātā kopējā pārstrādāto produktu eksporta vērtība samazinājās par 178,94 milj. eiro jeb 16,5%. Neskatoties uz aizlieguma pagarināšanu, kopš 2016. gada pārstrādātu produktu eksports ir pakāpeniski audzis, 2018. gadā, būtiski pārsniedzot pirms embargo eksporta vērtību (eksporta vērtība 2018. gadā, salīdzinot ar 2014. gadu, ir kāpusi par 296 milj. eiro jeb 27,2%).
166. Nepārstrādāti produkti ir otra nozīmīgākā Latvijas eksporta produktu grupa un 2018. gadā tā īpatsvara vērtība kopējā eksportā sasniedza teju 30%. Lielākoties Latvija eksportē graudaugus, kas vidēji ik gadu veido 50% no kopējās neapstrādāto produktu grupas eksporta vērtības. 2017. gadā šo produktu grupas eksporta vērtība, salīdzinot ar 2016. gadu, pieauga par 91,1 milj. eiro jeb 12,2%. Domājams, ka eksporta kāpums būtu turpinājies arī 2018. gadā, taču, ņemot vērā nelabvēlīgo laikapstākļu ietekmi uz graudaugu nozari attiecīgajā periodā, graudaugu kopraža samazinājās par 635,2 tūkst. t. jeb 24%. Tas veicināja arī būtisku kritumu Latvijas nepārstrādāto produktu eksportā, kas 2018. gadā, salīdzinājumā ar 2017. gadu, samazinājās par 76,6 milj. eiro jeb 9,1%. Lielu eksporta vērtības kritumu radīja ne tikai graudaugi, kas samazinājās par 27,1 milj. eiro jeb 6,6%, bet arī rapši, kuru eksporta vērtība nokrita par 55,2 milj. eiro jeb 48,7%.
167. Turpretim vidēji pārstrādāti produkti aizņem salīdzinoši mazu daļu Latvijas eksporta īpatsvarā – 2018. gadā sasniedzot vien 16,34%. Tomēr jāatzīmē, ka eksporta vērtība pēdējo trīs gadu laikā ir pakāpeniski augusi, lielāko kāpumu pieredzot 2017. gadā, kad salīdzinot ar 2016. gadu, tā pieauga par 39,9 milj. eiro jeb 11,2%.

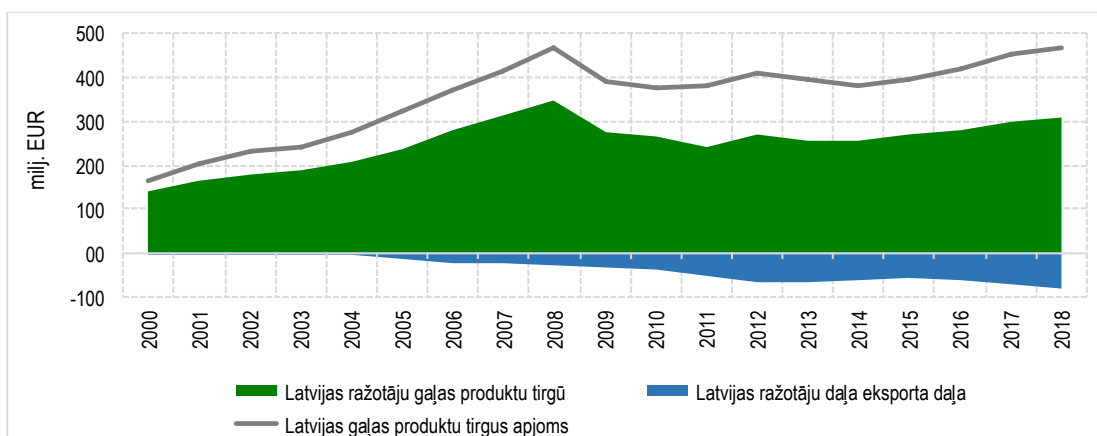
KONKURĒTSPĒJA

168. Vērtējot Latvijas pārstrādes uzņēmumu konkurētspēju vietējā tirgū, vērojams pārdotās produkcijas vērtības pieaugums, lai gan tirgus daļa ir bijusi salīdzinoši stabila, ar nelielu samazinājumu pēdējos divus gadus⁷².

1.54. attēls. Latvijas piena produktu ražotāju tirgus daļas 2000.-2018. gadā

169. Piena produktu realizācija eksporta tirgos ir bijusi svārstīga, pēc 2014. gada eksporta daļa ievērojami samazinājās, bet 2018. gadā tā atgriezās aptuveni iepriekšējā līmenī. Piena pārstrādes nozare pamatā ir vērsta uz iekšējo tirgu. Latvijas piena produktu tirgus pašnodrošinājuma līmenis ir nedaudz virs 100%.

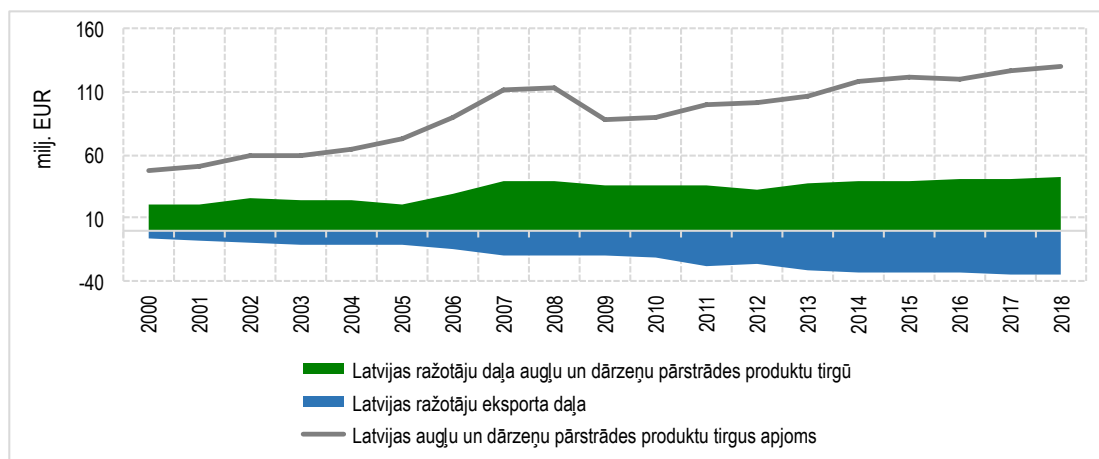

1.55. attēls. Latvijas gaļas produktu ražotāju tirgus daļas 2000.-2018. gadā

170. Pēdējos gados pieaugusi Latvijas pārstrādes uzņēmumu vietējā tirgū realizētās gaļas produkcijas vērtība. Ja līdz 2011. gadam bija vērojama gaļas produktu ražotāju realizācijas daļas vietējā tirgū (realizācija pret vietējā tirgus apjomu) samazinājuma tendence, tad pēdējos gados tā ir bijusi diezgan stabila. Savukārt gaļas pārstrādātāju eksporta daļa ir pieaugusi. Latvijas gaļas un gaļas produktu tirgus pašnodrošinājuma līmenis pēdējos gados bijis ap 83%. Gaļas un gaļas produktu ražošana pamatā ir vērsta uz iekšējo tirgu.

⁷² Novērtējums pēc CSP datiem

KONKURĒTSPĒJA

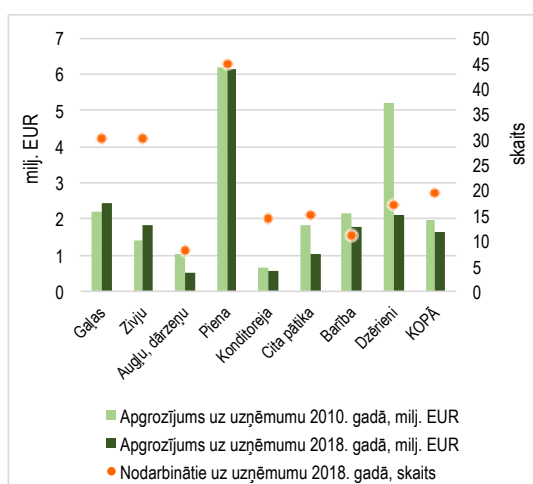
1.56. attēls. Latvijas augļu un dārzeņu produktu ražotāju tirgus daļas 2000.-2018. gadā

171. Augļu un dārzeņu pārstrādes uzņēmumu realizācija un tirgus daļas kā vietējā, tā eksporta tirgos bijušas diezgan stabilas. Kopumā vietējie ražotāji spēj apmierināt tikai ap 60% no vietējā tirgus pieprasījuma. Tomēr augļu un dārzeņu pārstrādes nozarē pastāv salīdzinoši liels eksporta īpatsvars no kopējā realizācija apjoma.

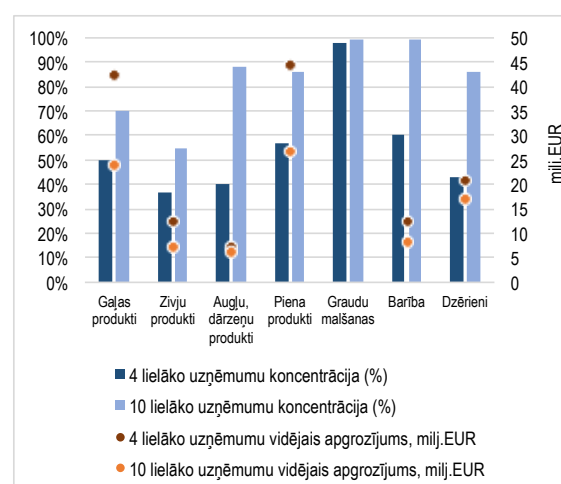
172. Pārtikas patēriņš ir salīdzinoši neelastīgs un iekšējā tirgus palielināšanas iespējas ir ierobežotas un atkarīgas no kopējām norisēm tautsaimniecībā. Pārtikas nozares attīstībai Latvijā ir divi virzieni. Viens ir saistīts ar eksporta vērtības palielināšanu, bet otrs – ar vietējo pārtika produktu īpatsvaru palielināšanu patēriņā. Eksporta tirgus apgūšanā svarīga ir pārtikas ražotāju piedāvājuma koncentrēšana veidojot kopīgas piegādes.

5.4 Tirgus koncentrācija

173. Starp galvenajām pārtikas nozarēm vislielākā koncentrācija pastāv graudu pārstrādē, tāpēc šīs nozares dati ir konfidenciāli, tāpat četru lielāko piena pārstrādes uzņēmumu daļa veido 57% no kopējā nozares saražotā produkcijas apjoma. Gaļas pārstrādē atbilstošais koncentrācijas indekss (C4) ir 50%, dzērienu ražošanā – 43%, bet augļu un dārzeņu pārstrādē – 40%⁷³.

1.57. attēls. Pārtikas uzņēmumu vidējais lielums Latvijā 2010. un 2018. gadā

1.58. attēls. Pārtikas uzņēmumu koncentrācija pēc saražotās produkcijas vērtības Latvijā 2018. gadā

⁷³ Zemkopības Ministrija, Latvijas lauksaimniecība 2019, 93.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

174. Neskatoties uz diezgan augsto koncentrāciju, Latvijas pārtikas nozares uzņēmumi ir salīdzinoši nelieli. Lielākā daļa nozares uzņēmumu ir mazie uzņēmumi, ar nodarbināto skaitu zem 50 (91%), lielo uzņēmumu daļa (250 un vairāk nodarbināto) 2017. gadā bija 1,3%⁷⁴. Kopumā pārtikas nozarē 2018. gadā darbojās 1230 uzņēmumi⁷⁵. Uzņēmumu skaits pēdējos gados ir nedaudz palielinājies, nozarē ienākot maziem ražotājiem (par ko liecina uzņēmumu vidējā nodarbināto skaita samazinājums). Mazie ražotāji piedāvā plašu specifisku un augstas kvalitātes pārtikas produktu klāstu.
175. Palielinās pārtikas kvalitātes shēmās strādājošo uzņēmumu skaits. Latvijas pārtikas ražotāji arvien aktīvāk iesaistās NPKS - 2019. gadā shēmā bija iesaistījušies jau 181 (2018. gadā – 155) uzņēmumi, no kuriem 127 uzņēmumi bija *Zaļās karotītes* ražotāji, 54 uzņēmumi - *Bordo karotītes* ražotājs, tostarp 19 uzņēmumi ražoja gan “*Zaļās karotītes*”, gan “*Bordo karotītes*” produktus. Primāro produktu ražotāju skaits sasniedz 31. NPKS pavisam bija sertificēti 817 (2018. gadā – 730) “*Zaļās karotītes*” un “*Bordo karotītes*” produkti.⁷⁶ Savukārt ES Aizsargāto produktu reģistros ir iekļauti seši Latvijas produkti – Sklandrausis (2013.g.), Salināta rudzu rupjmaize (2014.g.), Carnikavas nēģi (2015.g.), Jāņu siers (2015.g.), Latvijas lielie pelēkie zirņi (2015.g.) un Rucavas baltais sviests (2015.g.). Ražotāju grupā “Carnikavas nēģi” piedalās 10 ražotāji, Sklandrausu ražotāju grupā - 10, Latvijas lielo pelēko zirņu - 6, Salinātas rudzu rupjmaizes – 3, Jāņu siera ražotāju grupā – 6 ražotāji, Rucavas baltā sviesta - 2 ražotāji.⁷⁷
176. Attīstās bioloģiskās lauksaimniecības nozare. Laika periodā no 2012.-2019. gadam bioloģiskās lauksaimniecības platības Latvijā ir palielinājušās no 196 tūkst. ha līdz 475 tūkst. ha (sk. att.). 2018. gadā sertificētā LIZ platība bija 290 tūkst. ha, sasniedzot 14,47% no visas Latvijā izmantotās LIZ. No tiem 262 446,66 ha bija sertificēti kā bioloģiskās lauksaimniecības platība un 13 873,4 ha bija pārejas perioda platība uz bioloģisko lauksaimniecību (2. gads), bet 13 280,76 ha tika uzsākta darbība bioloģiskajā lauksaimniecībā (1. gads). Salīdzinājumā ar 2018. gadu bioloģiski sertificēto platību ir par 2,2% jeb 6,4 tūkst. ha vairāk.

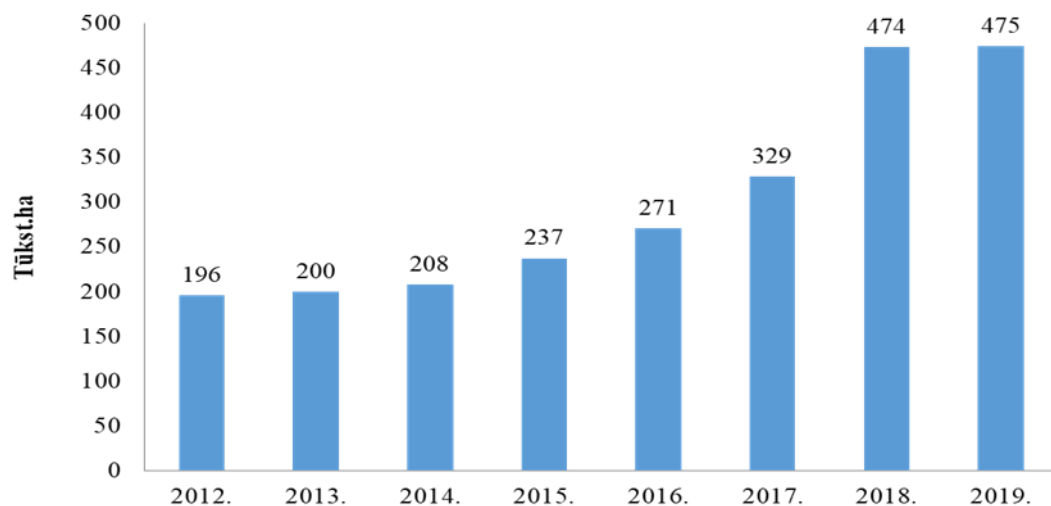
⁷⁴ CSP. SBG020. Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji pēc nodarbināto skaita. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/uzn/uzn__uzndarb/SBG020.px/

⁷⁵ CSP. SBG010. Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/uzn/uzn__uzndarb/SBG010.px/table/tableViewLayout1/

⁷⁶ ZM Lauksaimniecības gada ziņojumi, <https://www.zm.gov.lv/lauksaimnieciba/statiskas-lapas/lauksaimniecibas-gada-zinojumi?nid=531#jump>

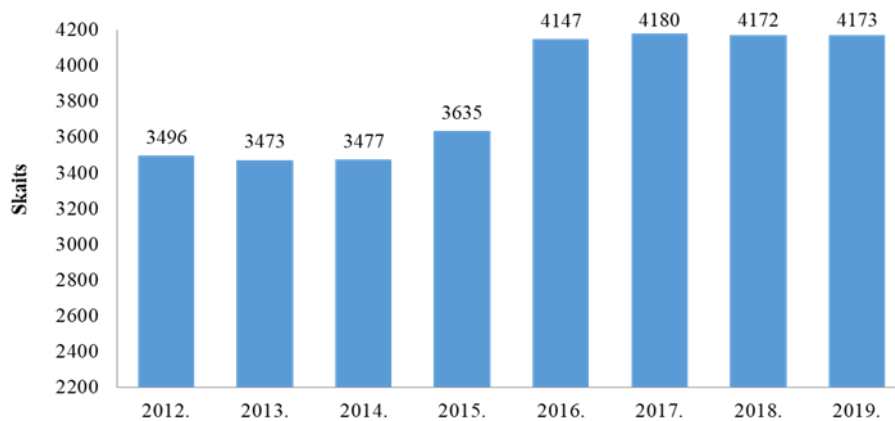
⁷⁷ PVD Pārtikas kvalitātes reģistri, <https://registri.pvd.gov.lv/cr/e5c5314c>

KONKURĒTSPĒJA

1.59. attēls. Bioloģiski sertificētās platības (tūkst. ha). Avots: ZM

177. Latvijā 2019.gadā bija sertificēti 4173 lauksaimniecības produktu ražotāji (sk. 1.61. att.) un 65 pārstrādes uzņēmumi.

1.60. attēls. Bioloģiski sertificēto saimniecību skaits. Avots: ZM

178. Pēdējos gados attīstās arī bioloģiskās pārstrādes produkcijas ražošana. Īpaši strauji palielinājies graudu pārstrādes un cietes ražošanas produkcijas apjoms. Ir novērojams produkcijas apjoma palielinājums arī citās lauksaimniecības pārstrādes produktu grupās, piemēram, gaļas un gaļas produktu, augļu, ogu, dārzeņu un kartupeļu pārstrādes jomās. Saražotās pārstrādes produkcijas apjoma pieaugums ir izskaidrojams ar atsevišķu lielo pārstrādes uzņēmumu daļēju specializēšanos bioloģiskās pārstrādes produkcijas ražošanā (sk.1.5 tab.).

1.5. tabula. Bioloģiskās lauksaimniecības produktu pārstrāde 2016.-2019. gadā

Rādītāji	Uzņēmumu skaits				Produkcijas apjoms, t			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Gaļas un gaļas produktu ražošana	22	27	34	24	758,8	1362,0	1645,7	1553,1
Augļu, ogu, dārzeņu un kartupeļu pārstrāde	67	69	76	86	803,4	852,1	1875,9	2655,9
Augu eļļas un dzīvnieku izcelsmes tauku ražošana	2	3	4	5	1,9	2,9	3,6	2,0

KONKURĒTSPĒJA

Piena un piena produktu ražošana	24	22	24	30	3411,3	3992,9	3306,3	7380,4
Graudu pārstrādes un cietes ražošanas produkti	12	13	13	13	3619,3	7680,4	16767,2	23024,3
Maize, mīklas izstrādājumu ražošana	17	19	18	20	93,6	81,4	1161,4	1220,1
Citu pārtikas produktu ražošana	97	112	128	151	42,7	68,7	138,5	325,6
Lopbarība	3	4	14	6	640,6	953,9	1299,8	1577,3
Dzērienu ražošana	12	12	5	16	414,2	160,7	1073,8	846,6

Avots: ZM

179. Taču, neskatoties uz vispārējo bioloģisko lauksaimniecības un to pārstrādes produktu apjomu pieaugumu, to īpatsvars kopējā produkcijas apjomā Latvijā ir salīdzinoši neliels (sk. 1.6.tab.).

1.6. tabula. Bioloģiskās lauksaimniecības produktu īpatsvars 2019. gadā

Nozare	Gaļas un gaļas produktu ražošana	Augļu, ogu, dārzeņu un kartupeļu pārstrāde	Augu eļļas un dzīvnieku izcelsmes tauku ražošana	Piena un piena produktu ražošana	Graudu malšanas produktu un cietes ražošana	Maizes, mīklas izstrādājumu ražošana	Citu pārtikas produktu ražošana	Lopbarības ražošana	Dzērienu ražošana
Īpatsvars (%)	1	9,9	0,006	2,6	6,1	1,1	0,5	0,3	0,2

Avots: ZM aprēķins pēc LDC un CSP datiem

180. Saskaņā ar Latvijas Bioloģiskās lauksaimniecības asociācijas (LBLA) apkopoto informāciju Latvijā darbojas 25 tiešās pirkšanas pulciņi, no kuriem Rīgā – 13, Pierīgā – 7 un reģionos – 4 pulciņi. Savukārt četri tiešās pirkšanas pulciņi ir veidošanas procesā. 2019. gadā pasūtījumus gatavoja vairāk nekā 120 bioloģisko saimniecību un aktīvie bioloģisko produktu pircēji ir vairāk nekā 800 ģimeņu. Interneta platformas <https://virtuve.tiesapirksana.lv/> kopējais apgrozījums no 2015.-2019. gadam bija 2,1 milj. EUR, ko veidoja tādas bioloģisko produktu grupas kā augļi, ogas – 45 %, gaļa – 12 %, piena produkti – 16 % un citi – 27 %. Bioloģisko produktu pārdošanas apgrozījuma straujš kāpums tika novērots 2016. gadā, kas galvenokārt ir saistīts ar LBLA kampaņu “BioLoģiski!”, kas tika īstenota ar ES un Zemkopības ministrijas finansiālu atbalstu no 2014. gada augusta līdz 2016. gada jūlijam.

181. Palielinās integrētās augu audzēšanas sistēmā strādājošo uzņēmumu skaits un apsaimniekotā platība. Atbilstoši VAAD apkopotajai informācijai lauksaimniecības kultūraugu audzētāji (saimniecības), kuri izmanto integrētās audzēšanas metodi, 2019.gadā sasniedza 535 saimniecības (2018. gadā – 492), apsaimniekojot augļu un dārzeņu platības 6513,56 hektāru apmērā. Dārzeņi 2019.gadā integrēti tika audzēti 50% no visas kopējās dārzeņu stādījumu platības, bet augļu koku un ogulāji (ieskaitot zemenes) 2019.gadā integrēti tika audzēti 25,1% no visas kopējās augļu koku un ogulāju stādījumu platības. (sk. 1.7.tab.).

1.7. tabula. Lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas sistēmā reģistrētās saimniecības un to platības

KONKURĒTSPĒJA

Gads	Dārzeņu platības, ha			Augļu un ogu platības, ha			Kopā platības, ha	Personu skaits* LPIA reģistrā
	VAAD	CSP	%	VAAD	CSP	%		
2014	982,84	8231	11,9	1415,8	6480	21,8	2398,64	278
2015	3245,2	8085	40,2	1584,15	6927	22,9	4829,35	353
2016	3872,97	8135	47,6	1788,85	7614	23,5	5661,82	397
2017	3906,59	8019	48,7	1987,82	7858	25,3	5894,41	434
2018	4159,77	8431	49,3	2240,6	8594	26,1	6400,37	492
2019	4203,59	8400	50	2309,97	9190	25,1	6513,56	535

* T.sk. arī saimniecības, kas nepretendē uz atbalsta pasākumiem

Avots: ZM pēc LAD, VAAD un CSP datiem

182. Tajā pašā laikā vidējais apgrozījums pārtikas nozarē Latvijā ir 1,6 milj. EUR (lielajos uzņēmumos ap 46 milj. EUR), salīdzinot ar vidējo apgrozījumu 4,1 milj. EUR uz uzņēmumu ES valstīs (lielajos uzņēmumos par valstīm, kam pieejami dati, 254 milj. EUR)⁷⁸. Izteikti lielākais vidējais apgrozījums uz uzņēmumu (par uzņēmumiem, kuru dati nav konfidenciali) vērojams piena pārstrādē, bet mazākais – augļu un dārzeņu pārstrādē un konditorejas produktu ražošanā. Ja salīdzina ar 2010. gadu, vidējais apgrozījums pārtikas nozarē Latvijā ir pat samazinājies, īpaši dzērienu ražošanā, tāpat samazinājums noticis augļu un dārzeņu pārstrādē un konditorejas produktu ražošanā. Ja salīdzina ar 2010. gadu, vidējais apgrozījums pārtikas nozarē Latvijā ir pat samazinājies, īpaši dzērienu ražošanā, tāpat samazinājums noticis augļu un dārzeņu pārstrādē un konditorejas produktu ražošanā.
183. Latvijā darbojas arī lieli pārstrādes uzņēmumi (28), kas galvenokārt ir Latvijā dibināti uzņēmumi, kas ir iekļāvušies starptautiskajos koncernos. Tieši lieli pārtikas nozares uzņēmumi ir tie, kas veido nozīmīgu daļu no pārtikas eksporta. Pēc nozaru ekspertu veiktajām aplēsēm lielo komersantu produkcijas īpatsvars kopējā pārtikas eksportā veido aptuveni 30%.
184. Lielie uzņēmumi spēj nodrošināt gan nelielu, gan liela apjoma partiju piegādi, tādēļ spēj piesaistīt plašāku potenciālo klientu klāstu, to piedāvājums spēj piesaistīt ārvalstu partnerus ar augstāku potenciālo pirktspēju. Nepieciešams izmantot šo lielo uzņēmumu potenciālu eksporta spējas celšanai, novirzot mērķtiecīgu atbalstu eksporta produktu ražošanai un virzībai tirgū.
185. Vienlaikus jānorāda, ka uzņēmumi konkurē, ne tikai savā starpā, bet arī koncerna iekšienē, tādēļ koncerna prioritātes nereti tiek novirzītas to uzņēmumu virzienā, kuru mītnes valstī ir pieejams atbalsts konkrētām aktivitātēm. Tādēļ atbalsta pieejamība lielajiem uzņēmumiem Latvijā būtu labs priekšnosacījums tam, lai virzītu koncernu intereses Latvijas uzņēmumu virzienā.
186. Latvijas kā valsts un tās pārtikas nozares tradīciju atpazīstamība eksporta tirgos, it īpaši tādos perspektīvos tirgos kā, piemēram, Tuvo Austrumu valstīs un Āzijas valstīs, ir vērtējama kā ļoti vāja. Tas ne vien būtiski apgrūtina ātru uzņēmumu ieiešanu šajos tirgos, bet arī rada lielas papildus mārketinga izmaksas uzņēmumiem, jo jāstāsta ne tikai par savu produktu, bet arī par produkta izcelsmes valsti un tradīcijām.

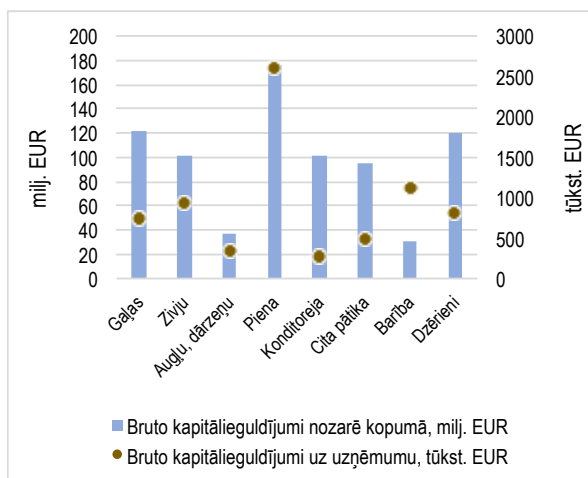
⁷⁸ Eurostat. Annual detailed enterprise statistics for industry (NACE Rev. 2, B-E) [sbs_na_ind_r2]. Annual enterprise statistics by size class for special aggregates of activities (NACE Rev. 2) [sbs_sc_sca_r2]

KONKURĒTSPĒJA

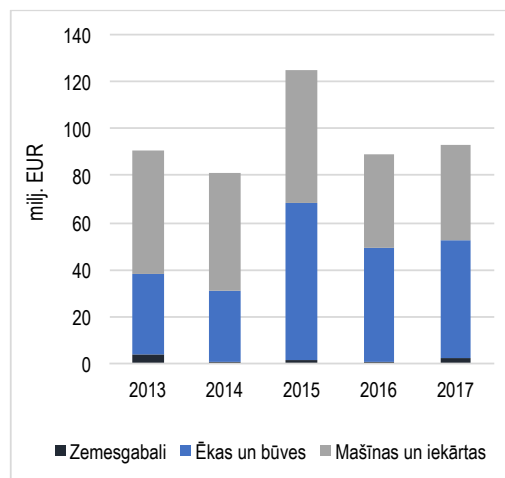
187. Tādēļ valsts atbalsts ilgtermiņā būtu jānovirza arī Latvijas valsts tēla un pārtikas produktu eksporta zīmola izveidei un atpazīstamības veicināšanai eksporta tirgos.
188. Lai stiprinātu mazos un vidējos pārtikas uzņēmumus, nepieciešams atbalsts “nišas” un funkcionālu produktu un pārtikas kvalitātes shēmu produktu ražošanai, veicināšanas un informatīvajiem pasākumiem.

6. Jaunas tehnoloģijas, inovācijas un pētniecība, digitalizācija

189. Pēdējo desmit gadu laikā (2009.-2018. gads) Latvijas pārtikas nozarē veikto bruto kapitālieguldījumu materiālās lietās summārā vērtība sasniedz 877,4 milj. EUR⁷⁹, kas veido vidēji 713 tūkst. EUR uz uzņēmumu.
190. Vislielākie summārie bruto ieguldījumi veikti piena pārstrādē, kam seko gaļas pārstrāde un dzērienu ražošana. Ieguldījumi ēkās un būvēs ir veikti diezgan līdzīgā apmērā kā ieguldījumi mašīnās un iekārtās, kopumā ar tikai nelielu pēdējā ieguldījumu veida pārsvaru.
191. Pieejamie dati no inovāciju apsekojuma, kas aptver uzņēmumus ar nodarbināto skaita 10 un vairāk, par 2014.-2016. gadu norāda, ka pārtikas nozarē **inovatīvi** aktīvi bijuši nedaudz mazāk kā puse (48%) uzņēmumu⁸⁰. Lai arī inovatīvi aktīvo pārtikas uzņēmumu īpatsvars Latvijā ir ievērojami palielinājies, salīdzinot ar iepriekšējiem apsekojumiem, tomēr joprojām pārējās Baltijas valstis šajā rādītājā apsteidz Latviju (Lietuvā – 69%, Igaunijā – 62%).

1.61. attēls. Desmit gadu summārie bruto kapitālieguldījumi Latvijas pārtikas nozarē (2009.-2018. gads)

1.62. attēls. Bruto kapitālieguldījumi pa veidiem Latvijas pārtikas nozarē 2013.-2017. gadā

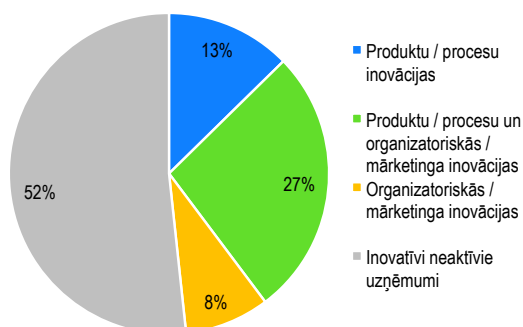
192. Kopumā produktu un/vai procesu inovācijas veiktas 82% no Latvijas inovatīvi aktīvajiem pārtikas uzņēmumiem, savukārt organizatorisko un/vai mārketinga

⁷⁹ CSP. SBG010. Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/uzn/uzn__uzndarb/SBG010.px/table/tableViewLayout1/

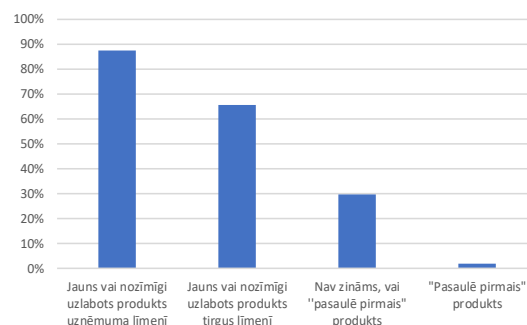
⁸⁰ Eurostat. Enterprises by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis10_type]. Product and/or process innovative enterprises by type of innovation activity, NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis10_iact]. Product innovative enterprises that have introduced new or significantly improved products by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis10_prodn]. Turnover of product innovative enterprises from new or significantly improved products, by NACE Rev. 2 activity and size class [inn_cis10_prodt]

KONKURĒTSPĒJA

inovāciju īpatsvars veido 74%. No tiem uzņēmumiem, kas veikuši produktu un/vai procesu inovācijas, 67% gadījumu tās bijušas saistītas ar mašīnu un iekārtu, būvju un programmatūras ieguvu, savukārt 75% inovatīvo darbību bijušas saistītas ar produkta dizainu. Produktu inovācijas īstenojuši 67% no inovatīvi aktīvajiem pārtikas uzņēmumiem, no šiem uzņēmumiem 66% gadījumu produkts bijis jauns vai nozīmīgi uzlabots tirgus līmenī, savukārt divi uzņēmumi norādījuši, ka to produkts ir “pasaulē pirmais”.

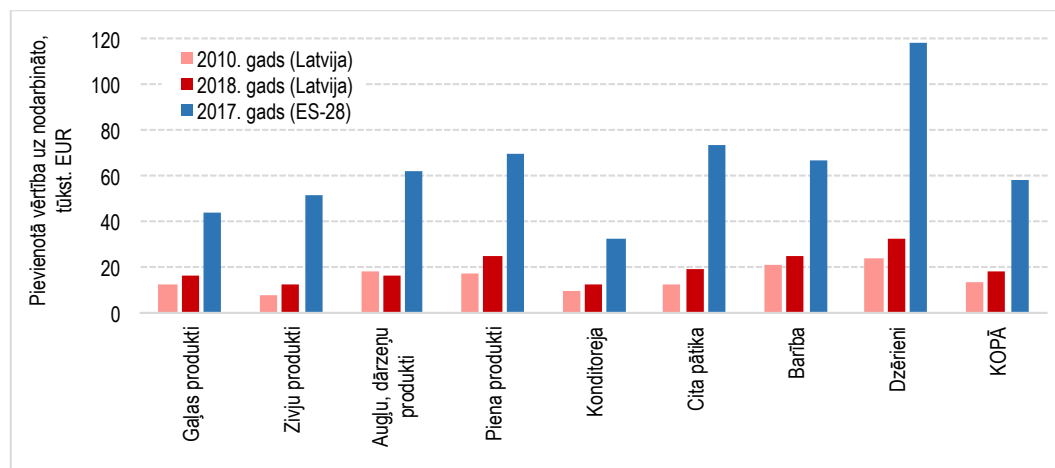
1.63. attēls. Inovatīvi aktīvie uzņēmumi Latvijas pārtikas nozarē 2014.-2016. gadā

1.64. attēls. Latvijas pārtikas uzņēmumu veikto produktu inovāciju veidi 2014.-2016. gadā

193. Apgrozījums no jauniem vai būtiski uzlabotiem produktiem uzņēmuma līmenī veidojis 10% no kopējā produktu inovācijas veikušo uzņēmumu apgrozījuma, savukārt apgrozījuma daļa no jauniem vai uzlabotiem produktiem tirgus līmenī bijusi 8% (salīdzinājumam – atbilstošie rādītāji Lietuvā bija 7% un 4%, Igaunijā – 10% un 7%).

194. Veiktie uzlabojumi un pārmaiņas nozarē veicinājuši pievienotās vērtības (faktorizmaksās) uz nodarbināto kāpumu, kas 2018. gadā sasniedza 18,6 tūkst. EUR pretstatā 13,0 tūkst. EUR 2010. gadā⁸¹.

1.65. attēls. Pievienotā vērtība faktorizmaksās uz nodarbināto pārtikas nozarē Latvijā 2010. un 2018. gadā

195. Tomēr salīdzināmi dati par 2017. gadu norāda, ka pievienotā vērtība Latvijas pārtikas nozarē ir tikai 32% no vidējā ES-28 līmeņa (2010. gadā tie bija 29% no ES-

⁸¹ CSP. SBG010. Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/uzn/uzn__uzndarb/SBG010.px/table/tableViewLayout1/

28 līmeņa)⁸². Starp galvenajām pārtikas nozarēm augstākā pievienotā vērtība tiek iegūta dzērienu ražošanā un piena pārstrādē, pēdējai ir arī viens no augstākajiem relatīvajiem rādītājiem pret ES vidējo līmeni. Savukārt tradicionāli zemākā pievienotā vērtība uz nodarbināto tiek radīta konditorejas produktu ražošanā, jo tā ir darbaspēka ietilpīga nozare.

196. **Inovatīvi** aktīvo uzņēmumu īpatsvars no kopējā uzņēmumu skaita apstrādes rūpniecībā 2014-2016. gadā bija 33,4 % (CSP, atsevišķi dati par pārtikas nozari nav pieejami). Salīdzinoši Lietuvā 46,6 % (Lietuvas statistikas birojs) un Igaunijā 54 % (Igaunijas statistikas birojs).
197. Kā galvenos inovāciju aktivitāti kavējošos faktorus uzņēmēji, kas apsvēra inovatīvo darbību veikšanu, min finansējuma trūkumu 53,4 % no rūpniecības sektora uzņēmumiem un pārāk augstas inovāciju izmaksas 43 % (CSP Inovāciju apsekojuma dati par 2014-2016).
198. Saskaņā ar OECD veikto pētījumu “Inovācijas, lauksaimniecības produktivitāte un ilgtspējība Latvijā” (2019) privātā sektora ieguldījumi lauksaimniecības un pārtikas jomas pētniecībā un izstrādē ir mazi, tādēļ daudziem politikas instrumentiem un pieejamajiem valsts līdzekļiem ir vēl lielāka nozīme attiecībā uz inovācijām lauksaimniecībā. Papildus tam FAO uzsver ģimenes saimniecību inovāciju atbalsta lomu, kas ceļ to produktivitāti. Zināšanu un attiecīgā reāli pieejamā atbalsta trūkums ir galvenie faktori, kas kavē inovācijas.⁸³ Vienlaikus secināts, ka Latvija biežāk ir pielāgojusi esošās inovācijas savām vajadzībām, bet retāk inovācijas ir radītas tieši Latvijā.
199. Līdzīgi kā citos inovāciju rādītājos, arī inovatīvo pārtikas uzņēmumu jomā Latvija atpaliek no citām valstīm, tajā skaitā no Igaunijas un Lietuvas, tāpēc ir svarīgi turpināt inovāciju veicināšanu pārtikas rūpniecībā.
200. **Zināšanu pārneses** pasākumi lauksaimniecībā un pārtikas rūpniecībā ar ES finansējuma palīdzību ir kļuvuši plašāk pieejami, un būtu turpināmi, lai atvieglotu darbaspēka piekļuvi zināšanām. Vienlaikus pētījumā norādīts, ka pieaug sadarbība starp pētniecību un rūpniecību un ka to nepieciešams stiprināt, jo īpaši jāveicina kopīgi projekti par pētījumu rezultātu komerciālo izmantošanu.
201. Pievienojoties pētniecības un attīstības tīkliem, Latvijai rodas lielākas iespējas pieņemt ārzemēs radušos jauninājumus. Lai gan ir laba sadarbība ar starptautiskām organizācijām, finansējuma trūkums kavē pētniecības institūciju dalību ES programmās un sadarbības pasākumos. Turklāt tas kavē citviet radīto inovāciju pārnesi un ieviešanu.
202. **Digitālā revolūcija** mūsdienās gan lauksaimniekam, gan pārtikas ražotājam ir gan milzīgs izaicinājums, gan iespējas. Digitalizācijas sniegtās iespējas ļauj lauksaimniecības un pārtikas piegādes ķēdi uzraudzīt, izsekot, analizēt un optimizēt tās visos ķēdes posmos. Turklāt datus, kas tiek uzkrāti un ir pieejami kā lielam tā arī mazam lauksaimniecības un pārtikas produktu ražotājam, var izmantot arī lauksaimniecībai pakārtotas nozares (piem., tekstilrūpniecība). Tāpat ir liels potenciāls attīstīt digitalizāciju zināšanu pieejamībai un informācijas apmaiņai (radot iespēju digitāli informēt par savu produktu un pakalpojumu piedāvājumu un

⁸² Eurostat. Annual detailed enterprise statistics for industry (NACE Rev. 2, B-E) [sbs_na_ind_r2]

⁸³ AREI. Tematiskā novērtējuma “Mazo un vidējo saimniecību attīstības iespējas un ieteicamie risinājumi LAP kontekstā” atskaite, 2017, 24.lpp.

KONKURĒTSPĒJA

iedzīvotāju/patērētāju pieprasījumu).⁸⁴ Vienlaikus jāuzsver, ka digitalizācijai būs nepieciešamas jaunas zināšanas finanšu, dabas un cilvēkresursu labākai uzraudzībai.

⁸⁴ AREI. Tematiskā novērtējuma “Lauku attīstības programma 2014-2020. LAP 2014-2020 atbalsta ietekme uz bioloģiskās lauksaimniecības attīstību”, 2020, 87.lpp.

7. Stipro un vājo pušu, iespēju un draudu analīze

7.1 Stiprās puses

1. Sasniegts pašnodrošinājums piena un graudu nozarēs (neto eksportētāji); (164, 166, 169)
2. Mazie pārstrādātāji piedāvā plašu specifisku un augstas kvalitātes pārtikas produktu klāstu; (174)
3. Pieaug Latvijas saimniecību saražotās bioloģiskās produkcijas apjoms; (19, 178)
4. Pieaug lielo saimniecību produktivitāte. (66, 67)
5. Pārtikas un dzērienu ražošanas sektoros ir vērojama augsta koncentrācija. (174, 177)

7.2 Vājās puses

1. Liels pašpatēriņa, tirgum neražojošu saimniecību īpatsvars; (27, 28)
2. Saimniecību efektivitāte un produktivitāte zema; (61, 63, 64, 65, 75, 140)
3. Produkcijas realizācijas iespēju trūkums apgrūtina saimniecību tirgus orientāciju; (28, 30, 32)
4. Mazajās un vidējās saimniecībās ir zemi ilgtermiņa ieguldījumi, nepietiekami nodrošinot ražošanu ar mūsdienīgu tehniku un būvēm; (81, 83)
5. Ražošanas izmaksu attiecības pret izlaidi pieaugums; (101)
6. Augsts energoresursu, lopbarības, mēslošanas līdzekļu izmaksu īpatsvars un ierobežotas iespējas optimizēšanai, ņemot vērā Latvijas attālo atrašanos, no šo resursu tirgiem; (103, 107)
7. Saimniecību vadītāju un darbinieku nepietiekamās profesionālās zināšanas; (32, 109, 143, 198)
8. Darbaspēka trūkums pārtikas nozarē pārtikas pārstrādes strādnieku un pārtikas produktu ražošanas iekārtu operatoru profesijās (157)
9. Salīdzinoši zems darba ražīgums pārstrādē (195);
10. Zems inovāciju īpatsvars. Līdzīgi kā citos inovāciju rādītājos, arī inovatīvo pārtikas uzņēmumu jomā Latvija atpaliek no citām valstīm; (196, 197, 201)
11. Neskatoties uz diezgan augsto koncentrāciju, Latvijas pārtikas nozares uzņēmumu tirgus spēks ārējā tirgū ir salīdzinoši neliels; (170, 171)

7.3 Iespējas

1. Specializēšanās, nišas produkti un pārtikas kvalitātes shēmu produkti; (175, 178, 181)
2. Lauku saimniecību darbības diversifikācija; (142)
3. Darbības pārorientēšana, ieviešot efektīvākas ražošanas tehnoloģijas papildus pievienotās vērtības radīšanai; (39, 48, 67, 137)
4. Mērķētu finanšu instrumentu radīšana un izmantošana, lai risinātu tirgus nepilnības un investīciju vajadzības, īpaši mazo un vidējo saimniecību segmentā; (128, 119)
5. Kooperēšanās un specializācija veicinās mazo un vidējo saimniecību piedāvājuma koncentrēšanu; (26, 143)
6. Pārtikas uzņēmumu modernizācija un digitalizācija, lai aizstātu trūkstošo darba spēku ar modernām tehnoloģijām; (157)
7. Latvijas lielo uzņēmumu potenciāls eksporta spējas celšanai; (183, 184)

7.4 *Draudi*

1. Globālā tirgus svārstības; (165)
2. Apgrūtināta saimniecību orientācija uz tirgu sakarā ar mazapjoma produkcijas realizācijas iespēju trūkumu; (28, 30, 32)
3. Neskaidra valsts politika (t.sk., nodokļi), administrēšanas un finansēšanas regulējums; (32, 33, 109, 144)
4. Finanšu un ražošanas resursu piesaistīšanas grūtības (īpaši mazām un vidējām saimniecībām); (32, 36, 82, 84, 86)
5. Atbalsta (gan platību, gan investīciju) pieejamība būtiski ietekmē saimniecību spēju attīstīties un to darbības rezultātus; (35, 75, 76, 84, 88, 134).

8. **Vajadzību novērtējums**

1. Sekmēt pievienotās vērtības radīšanu, produktivitātes celšanu, vērtības veidošanās ķēdes attīstību - primārais ražotājs un pārstrāde (t.s.k, bioloģiskajā lauksaimniecībā).
2. Sekmēt saimniecību konkurētspējas celšanu un tirgus orientāciju, mērķtiecīgi atbalstot mazās, vidējās saimniecības un jaunus lauksaimniekus.
3. Veicināt eksportspējīgu augstas pievienotās vērtības produktu ražošanu (arī bioloģisko).
4. Risināt finanšu un ražošanas resursu pieejamības problēmu, paredzot mērķētus finanšu instrumentus, t.sk., to kombinēšanu ar grantiem.
5. Stiprināt sadarbību investīciju jomā, t.sk., pārstrādes apjomu un veidu stimulējošs atbalsts, loģistikas un uzglabāšanas atbalsts, atbalsts produkcijas nogādāšanai uz tirdzniecības vietām, ostām attālos reģionos strādājošām saimniecībām.
6. Veicināt produktīvu un noturīgu mežaudžu veidošanu.
7. Sekmēt ražošanas infrastruktūras izveidi (attīstību) lauksaimniecībā un mežsaimniecībā.

Horizontālā mērķa ietvaros īstenojamās konkurētspējas sekmēšanas vajadzības

1. Veicināt zināšanu un prasmju celšanu saimniecību vadītājiem, kā arī saimniecību un pārtikas uzņēmumu darbiniekiem. Veicināt inovāciju izmantošanu un radīšanu.
2. Jaunu tehnoloģiju, t.sk., digitālo tehnoloģiju izmantošana. Veicināt pētniecību un eksperimentālo ražošanu. Zinošo kooperatīvu līderi, vadītāji un biedri.
3. Sekmēt lauksaimniekiem un sabiedrībai informācijas pieejamību, mācību iespējas, pieredzes apmaiņu un demo saimniecību pastāvēšanu, konsultāciju pieejamību, pētniecību un zinātni.

Papildus nosacījumi sekmīgai identificēto vajadzību īstenošanai.

1. Nodrošināt līdzsvarotu investīciju atbalsta pieejamību, pārskatot investīciju atbalsta griestus.
2. Paredzēt reģionalizācijas principu, lai nodrošinātu līdzvērtīgu reģionu attīstību.
3. Investīciju vajadzības – mērķtiecīga/ilgtspējīga pieeja.

Ārpus KLP SP risināmās vajadzības, sadarbībā ar citām iesaistītajām pusēm

1. Paredzēt nodokļu atvieglojumus, uzsākot saimniekošanu.

KONKURĒTSPĒJA

2. Radīt iespējas dzīvojamā fonda būvniecībai/rekonstrukcijai, paredzot atbalstu mērķētu finanšu instrumentu veidā.